

JUGOSLOVENSKI PREGLED

INFORMATIVNO DOKUMENTARNI
PRIRUČNIK O JUGOSLAVIJI

FEBRUAR 1957

2

JUGOSLOVENSKI PREGLED

GOD. I — FEBRUAR 1957

Uredivački odbor

Pretsednik NIKOLA MINČEV *Članovi*: BOŽIDAR ĐUROVIĆ, dr PAVLE KOVAČ, dr HERBERT KRAUS, SMILJA MESARIĆ, JOVAN POPOVIĆ, MILADA RAJTER, VOJO RAKIĆ, NIKOLA ROT, ALEKSANDAR ŠOKORAC, STANA TOMAŠEVIĆ, dr TONE VRATUŠA, JOŽE ZEMLJAK.

Glavni urednik BOŽIDAR ĐUROVIĆ

Izdavač

PUBLICISTIČKO-IZDAVAČKI ZAVOD „JUGOSLAVIJA“, BEOGRAD, Terazije 31

SADRŽAJ

DRUŠTVENO I DRŽAVNO UREĐENJE

Lokalna samouprava	61—68
Sistem narodne odbrane	69—71
Zasedanje Savezne narodne skupštine	71—72

POLITIČKE I DRUŠTVENE ORGANIZACIJE

Narodna omladina Jugoslavije	73—75
Sedmi plenum CK SKJ	75
Međunarodni kontakti SKJ i SSRNJ u 1956 godini	76—80

PRIVREDA

Trgovačka mornarica i luke	81—84
Gradnja stanova i stanovanje	85—89
Proizvodnja i prerada uglja	90—92

KULTURA

Školski prostor	93
Radnički univerziteti	94—95
Političko informativni listovi	96—98
Ustanove u oblasti nuklearne energije	99—101
Filmovi proizvedeni u 1956 godini	102

SOCIJALNA POLITIKA I NARODNO ZDRAVLJE

Dodatak na decu	103—104
Finansiranje zdravstvenih ustanova	104—105
Sanitarna inspekcija	106

SPOLJNA POLITIKA

Diplomatsko-konzularna predstavništva	107—110
---	---------

LOKALNA SAMOUPRAVA

Sistem

Ustavni zakon od 13. januara 1953. godine utvrđuje da je samoupravljanje radnog naroda u opštini i srezu osnova društvenog i političkog uređenja i da je lokalna samouprava osnovna institucija političke organizacije društva. Saglasno s tim Ustav ističe da »federaciji i narodnim republikama«, tj. centralnim organima vlasti, »pripadaju samo one funkcije koje su im izričito utvrđene saveznim Ustavom i republičkim ustavima«. Posle reorganizacije lokalne samouprave 1955. godine opština se javlja i kao osnovna ustanova lokalne samouprave i kao osnovna samoupravna organizacija državnog i političkog uređenja. Ova postavka o položaju opštine je izražena u saveznom Zakonu o uređenju opština i srezova, čiji član 2. stav 2. glasi: »Opština vrši sva prava i dužnosti upravljanja društvenim poslovima osim prava i dužnosti koji su Ustavom ili zakonom određeni za srez, republiku i federaciju, kao i onih prava i dužnosti koje pripadaju samoupravnim privrednim organizacijama i društvenim ustanovama.« Srez je ujedinjenje opština koje imaju zajedničke ekonomske, kulturne i druge interese i istovremeno samostalna organizacija lokalnog samoupravljanja. Srez nije ni predstavnik centralne vlasti ni »administrativna instanca drugog stepena«.

Osnovne karakteristike sistema lokalne samouprave u Jugoslaviji su ove: lokalna samouprava je u celini **dvostepena**. Celokupna teritorija zemlje je podeljena na opštine, kao osnovne političko-teritorijalne jedinice. Svaka opština ima svoju samoupravu. Prema određenim ekonomskim, geografskim, socijalno-kulturnim i drugim kriterijima, opštine su ujedinjene u srez kao širu političko-teritorijalnu zajednicu. Pored sresa i opštine ne postoje druge lokalne političko-teritorijalne zajednice. Grad ne postoji kao posebna političko-teritorijalna jedinica i u današnjem jugoslovenskom sistemu nema posebne gradske samouprave. Grad ima, prema veličini i razvijenosti, status opštinske ili sreske samouprave. Kad grad ima status sreske samouprave, on je, kao i svaki srez, zajednica određenih opština, i na njegovom području postoje samostalne jedinice opštinske samouprave.

Pored sistema vlasti narodnih odbora, lokalna samouprava organizaciono obuhvata: zborove birača, referendum, mesne i sreske odbore i društvene organizacije i samostalne ustanove; oni vrše pojedine poslove javne službe od lokalnog interesa koje im narodni odbor poveri svojim propisima ili im definitivno prenese u delokrug, zadržavajući izvesna prava nadzora u pogledu zakonitosti rada ili druga prava koja se predvide zakonom.

Lokalna samouprava označava **politički oblik opštine i sresa kao lokalne zajednice**. Karakteristika tog oblika jeste mehanizam upravljanja, koji predstavlja kombinaciju posredne i neposredne demokratije.

Lokalna samouprava se zasniva na principu **jedinstva položaja i strukture opštine odnosno sresa**, i time na principu **jedinstva organizacije i nadležnosti narodnih odbora**. Sve opštine imaju isti pravni status i istu organizaciju. To načelno važi i za srezove. Ukinuto je svako razlikovanje, koje je postojalo do 1955. godine, između seoskih i gradskih opština. Ne postoji mogućnost, osim sasvim izuzetno, da sreski narodni odbori favoriziraju jedne opštine na svom području, prenoseći im pojedine poslove iz svoje nadležnosti. To isto važi i za srezove, jer ni republičko zakonodavstvo ne može favorizirati pojedine srezove.

1. Lokalna samouprava je delo i ustanova socijalističke revolucije i demokratije Jugoslavije, mada u njenom osnivanju i njenom organizaciji ima i uticaja duge borbe jugoslovenskih naroda u prošlosti za »komunalne slobode« a protiv birokratskog centralizma, kao i odraza međunarodnog teoriskog (Marksovo učenje o komunalnom sistemu) i praktičnog iskustva socijalističkog i demokratskog pokreta (francuska Komuna od 1788-94. godine, Pariska komuna, soveti, anglosaksonska lokalna samouprava). Nastala još u danima ustanka protiv okupatora (1941-1942. godine), jugoslovenska lokalna samouprava se razvijala i usavršavala uporedo sa jačanjem narodne vlasti, socijalističkih društvenih odnosa i oblika i sa razvijanjem socijalističke demokratije u celini.

Od ovog principa postoje dva izuzetka. Prvi izuzetak je srez koji se poklapa sa velikim ili srednjim gradom u današnjim jugoslovenskim uslovima, odnosno sa gradom koji se deli na opštine. To su ustvari gradski srezovi.

Drugi izuzetak su velike opštine koje obuhvataju različita naselja ili opštine koje predstavljaju ujedinjenje više sela odnosno ranijih opština. Zakon o uređenju opština i srezova od 1955. godine dopušta da se u ovim opštinama obrazuju izvesni posebni organi decentralizovane opštinske samouprave. To su mesni ili seoski odbori.

Područja opština i srezova

Političko-teritorijalna podela na lokalne zajednice se vrši u okviru republike republičkim zakonom; to proističe iz odredbe saveznog Ustava po kojoj je »teritorija Jugoslavije sastavljena od teritorija narodnih republika« (član 10. stav 1. saveznog Ustavnog zakona).

Na teritoriji Jugoslavije je 1. januara 1957. godine bilo 1.441 opština i 106 srezova. U odnosu na stanje pre reorganizacije 1955. godine broj opština je sveden na jednu trećinu, a broj srezova na nešto više od jedne trećine. U Srbiji ima 699 opština i 41 srez, u Hrvatskoj 299 opština i 27 srezova, u Sloveniji 130 opština i 11 srezova, u Bosni i Hercegovini 191 opština i 15 srezova, u Makedoniji 86 opština i 7 srezova, u Crnoj Gori 36 opština i 5 srezova. Smanjenje broja opština i srezova je doprinelo poboljšanju kvaliteta rada narodnih odbora i njegovih službi i boljem rasporedu stručnih kadrova.

Struktura lokalne samouprave

Struktura lokalne samouprave se zasniva na sledećim ustavnim principima:

Skupštinska vladavina. Narodni odbor, kao neposredno birano predstavničko telo, najviši je organ vlasti lokalne zajednice i raspolaže ne samo »zakonodavnom funkcijom«, već i svim osnovnim regulativnim, direktivnim i političkim funkcijama vlasti. Raspolažući ovim pravima, narodni odbor ostvaruje svoje izvršne poslove preko svojih izvršnih organa i uprave (saveti i upravni organi). Narodni odbor bira i kontroliše izvršne i upravne organe, koji mu za svoj rad i odgovaraju.

Sjedinjavanje političkog i ekonomskog predstavništva u strukturi narodnog odbora. Ovaj princip je doveo do dvodimne strukture narodnog odbora (sreska odnosno opštinska veća i veća proizvođača) svih srezova i zasad samo nekih razvijenijih opština (u 97 opština postoje i veća proizvođača). Ekonomska predstavnička tela — veća proizvođača jesu političke institucije proizvođača. Proizvođači, a naročito radnička klasa, putem veća proizvođača obezbeđuju sebi odlučujuće učešće u predstavničkim telima, i to na neposredan i demokratski način. U većima proizvođača su predstavljani i individualni proizvođači, naročito seljaci i drugi zemljoradnici, kao članovi zemljoradničkih zadruga, u skladu sa vrednošću njihove proizvodnje.

Podruštvljenje javnih funkcija. Narodni odbor je osnovna i najvažnija institucija lokalne samouprave. Ali on se ne poklapa sa lokalnom samoupravom. Niz javnih službi u opštini i srezu organizovan je nezavisno od narodnog odbora i ima naročiti pravni status institucija zasnovanih na principu društvenog upravljanja ili radničkog samoupravljanja (prosveta, nauka, kultura, narodno zdravlje, socijalno osiguranje, stanbena zgrada i stanbeni »blokovi«, kao i sve privredne organizacije zasnovane na društvenoj svojini).

Proces podruštvljenja obuhvata i samu strukturu narodnog odbora, jer su njegovi saveti državno-društveni organi, u čijem radu ravnopravno učestvuju odbornici i izabrani građani.

Sjedinjavanje predstavničke i neposredne demokratije. Pored predstavničkog organa vlasti, narodnog odbora, za strukturu lokalne samouprave su karakteristični i ovi oblici neposredne demokratije: referendum i zborovi birača. Opštinska samouprava ima još i mesne odbore. Ovo su ne samo političke institucije, nego i oblici u strukturi lokalne samouprave. Oni su izraz i sredstvo demokratskih političkih

prava građana i način učešća građana u određivanju politike, koja postaje opšta i važeća odluka, propis.

Zakonitost. Narodni odbor »vrši vlast u okviru Ustavom i zakonom utvrđenih prava i dužnosti« (čl. 3 st. 2 Opšteg zakona o narodnim odborima od 1952 godine).

Organizacija narodnog odbora

Narodni odbor opštine u najvećem broju jugoslovenskih opština je jednodomno predstavničko telo koje biraju građani na osnovu opšteg, jednakog i neposrednog biračkog prava i tajnim glasanjem. U zavisnosti od veličine opštine, narodni odbor ima 15 do 50 članova.

Zakoni, kao statuti utvrđuju »isključivu nadležnost« narodnog odbora. Osnovne kategorije ovih poslova su: normativni akti (statut opštine, lokalni propisi, poslovnik o radu odbora i njegovih komisija i sl.), planiranje (opštinski društveni plan, tj. plan privrednog razvika opštine, regulacioni plan opštine i njenih naselja), budžet i finansijski akti (opštinski budžet, akti o porezima i prirezima i sl.), izbori i razrešenja (pretsednika i potpretsednika narodnog odbora, pretsednika i članova saveta i članova odborničkih komisija, sudija za prekršaje, sekretara i važnijih službenika i inspektora), imunitetska pitanja (verifikacija mandata, zaštita imuniteta, raspisivanje izbora u slučaju prestanka mandata pojedinog odbornika), osnivačka prava (privredne organizacije i druge ustanove, saveti i upravni organi i ustanove, ukoliko ova tela i organi nemaju »statutarni« karakter odnosno nisu osnovani zakonom), političko samoupravna prava (raspisivanje referenduma), osnovne finansijske operacije (zajmovi opštine, davanja garancija za zajmove privrednih organizacija), osnovna prava organa vlasti prema samostalnim organizacijama i ustanovama (potvrda izbora direktora privrednih organizacija, imenovanje direktora i upravnika samostalnih ustanova koje se finansiraju iz budžeta opštine i slično), nadzorno-direktivna prava (pretres rada saveta i uprava, poništavanje i ukidanje njihovih nezakonitih akata i davanje smernica).

Narodni odbori su pojedinim zakonima dobili i stalno dobivaju niz drugih poslova koje su isto tako dužni da vrše na svojim sednicama.

Saveti narodnog odbora opštine su organi narodnog odbora kojima se poverava izvršno-upravna funkcija. Oni donose propise i mere za izvršenje propisa i drugih akata narodnih odbora u okviru određene grupe poslova, pripremaju predloge o kojima rešava narodni odbor, vrše izvršne poslove koji im se poveru propisima odbora ili drugih organa koji su za to ovlašćeni, vrše nadzor nad radom organa uprave, uz određena direktivna prava prema njima, i uopšte odgovaraju narodnom odboru za zakonito i pravilno obavljanje izvršne funkcije.

Članovi saveta su delom odbornici, a delom građani »koji svojim znanjem i iskustvom mogu doprineti uspešnom radu saveta«. Po zakonu samo dva člana saveta moraju biti odbornici; prema tome, pretsednik i većina članova mogu biti birani iz reda građana. Najmanji broj članova saveta je 5, a ima saveta koji imaju i do 11 članova. U većini saveta u većini opština je broj građana-članova saveta veći od broja odbornika. Isto tako postoji i znatan broj saveta na čijem se čelu kao pretsednik nalazi građanin koji nije odbornik. U većini saveta opština pretsednici su odbornici. Obrnuto, građani po pravilu dvaput premašuju broj odbornika u sastavu saveta. U Srbiji u opštinskim savetima aktivno radi oko 26.467 članova; građana ima 17.821, a odbornika 8.645. Sličan odnos postoji i u sastavu saveta opštinskih narodnih odbora u ostalim narodnim republikama.

Narodni odbori su osnovali uglavnom sledećih 11 saveta: za društveni plan i finansije, za privredu, za komunalne poslove, za stanbena pitanja, za školstvo, za prosvetu i kulturu, za socijalno staranje, za narodno zdravlje, za zaštitu majke i deteta, za radne odnose i za opštu upravu. U nekim manjim opštinama su pojedini saveti spojeni (narodno zdravlje sa socijalnim staranjem, školstvo sa

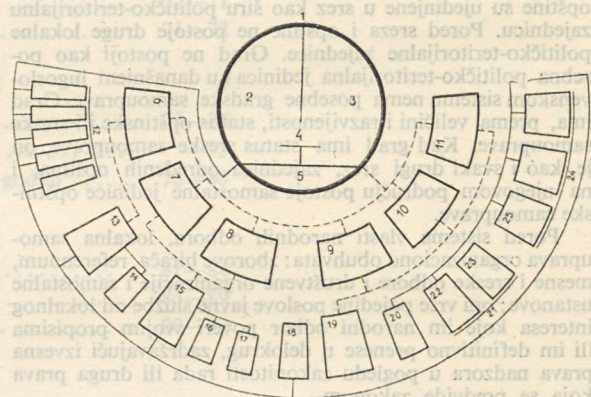
prosvetom i kulturom, komunalna pitanja sa stanbenim i sl.). Ali ima nekih opština u kojima je broj saveta povećan obrazovanjem posebnih saveta (za poljoprivredu, za turizam i ugostiteljstvo i sl.).

Iako saveti postoje tek nekoliko godina, oni su doprineli da se sistem lokalnog samoupravljanja proširi i da se u rad i odluke narodnog odbora unese više inicijative i raznovrsnih iskustava.

Svaki opštinski narodni odbor ima svoj upravni aparat, koji obezbeđuje primenu propisa i akata narodnih odbora i drugih zakona i propisa. Zakoni ne propisuju obaveznu organizacionu strukturu opštinske uprave, već samo predviđaju oblike uprave. Ti oblici su: sekretarijati, odeljenja, uprave, direkcije, upravne ustanove, komisije, inspekcije, ispostave i sl. Narodni odbor statutom određuje svoju organizaciju.

Princip različitosti organizacije uprave opštinskih narodnih odbora proizlazi iz znatne razlike u razvijenosti opština. Uglavnom postoje tri »tipa« ove organizacije. U manjim opštinama su sve upravne službe ujedinjene u jednom sekretarijatu, kojim upravlja sam sekretar odbora. U sekretarijatu mogu postojati oseci i referati, a skoro u svim ovakvim opštinama izvesnu samostalnost u okviru sekretarijata ima uprava za prihode, tj. upravni organ koji se bavi izvršenjem poreskog zakonodavstva i ubiranjem poreza. U srednjim opštinama samostalni upravni organi su odeljenja, oseci, uprave, inspektorati i sl. Najrazvijenije opštine imaju skoro istu organizaciju kao i sreska uprava, a svaka veća gradska opština po pravilu ima više sekretarijata (za finansije, za opštu upravu, za privredu).

ŠEMA ORGANIZACIJE NARODNOG ODBORA OPŠTINE*

1. Narodni odbor	13. Osek za finansije
2. Opštinsko veće	14. Uprava prihoda
3. Veće proizvođača	15. Osek za privredu
4. Odborničke komisije	16. Tržišni inspektorat
5. Pretsednik	17. Građevinski, inspektorat
6. Svet za finansije	18. Sekretar
7. Svet za stanbene poslove	19. Osek za opšte upravne poslove
8. Svet za komunalne poslove	20. Sudija za prekršaje
9. Svet za opštu upravu i unutrašnje poslove	21. Upravne ustanove
10. Svet za narodno zdravlje i socijalnu zaštitu	22. Zavod za privredno planiranje
11. Svet za prosvetu i kulturu	23. Zavod za statistiku
12. Mesne kancelarije	24. Upravne komisije
	25. Poreska komisija

U organizaciji uprave pojedinih većih opština se pojavljuju i tzv. mesni uredi (ili mesne kancelarije). To su organi opštinske uprave koji se osnivaju statutom opštine za pojedina mesta ili sela, a »radi približavanja određenih upravnih službi stanovništvu«. Delokrug mesnog ureda se određuje statutom, u skladu sa izvesnim okvirnim odredbama republičkog zakona. U ovim uredima se vode matične knjige rođenih i umrlih, obavljaju venčanja, izdaju razna uverenja odnosno vrše svi upravni poslovi za koje je češće zainteresovano mesno stanovništvo.

* Ovo je šema organizacije razvijenijeg narodnog odbora razvijenije opštine

Na teritoriji Jugoslavije je obrazovano preko 2.700 mesnih ureda: u Srbiji 1.566, u Hrvatskoj 430, u Bosni i Hercegovini 381, u Sloveniji 282, u Makedoniji 208 i u Crnoj Gori 84 mesna ureda.

Narodni odbor sreza je dvodomno predstavničko telo. Sresko veće je političko predstavničko telo građana i bira se na osnovu istih izbornih principa na osnovu kojih i opštinski narodni odbor. Veće proizvođača je političko telo proizvođača, koje neposredno biraju radnici i službenici privrednih preduzeća i radnji i zemljoradnici, kao članovi zemljoradničkih zadruga. Sresko veće ima od 50 do 100 članova, a veće proizvođača od tri četvrtine do iznosa ukupnog broja sreskog veća odbora kome pripada.

Veće proizvođača ravnopravno sa sreskim većem učestvuje u donošenju svih odluka i mera iz nadležnosti narodnog odbora sreza u oblasti privrede, rada i socijalnog osiguranja.

Oba doma o svim ovim pitanjima rešavaju na posebnim sednicama, i ta pitanja se smatraju rešenim samo ako je odluka doneta u istovetnom tekstu u oba doma.

Na zajedničkim sednicama oba doma se obavezno vrše sledeći poslovi: izbor i razrešenje predsednika i potpredsednika narodnog odbora, predsednika i članova saveta i zajedničkih komisija, postavljenje i razrešenje sekretara narodnog odbora i viših službenika, kao i izbor predsednika i sudija sreskog suda, sudija-porotnika okružnog suda i povremenih sudija okružnog privrednog suda, sreskog sudije za prekršaje i članova sreskog disciplinskog suda. Zajedničkoj sednici predsedava predsednik narodnog odbora, a svaki dom za rukovođenje posebnim sednicama bira svog predsedavajućeg, čiji mandat traje najviše godinu dana.

Karakter, sastav i funkcije sreskih saveta su isti kao i opštinskih saveta. S obzirom na to da uglavnom u istim oblastima poslova postoji podela nadležnosti između sreza i opštine, to su i saveti po nazivima i delokrugu istovetni. Razlika se javlja tamo gde postoji razlika u nadležnosti i u njenom obimu. Tako u sreskom narodnom odboru postoje saveti za unutrašnje poslove, a nema saveta za zaštitu majke i deteta ni saveta za stanbena pitanja. U nekim srezovima je, saglasno izvesnim njihovim osobenostima, povećan broj saveta uglavnom podelom redovnih saveta na više njih; tako postoje i saveti za komunalne poslove, fizičko vaspitanje, poljoprivredu i šumarstvo, urbanizam, pomorstvo, turizam, ribarstvo i sl.

Organizacija sreske uprave je skoro jednoobrazna u svim srezovima, mada je nešto razvijenija u srezovima gradskog tipa. Zakoni narodnih republika predviđaju koji oblici organizacije uprave mogu postojati u srezovima. Prema tome, ti organi mogu biti: sekretarijati, upravne ustanove, direkcije, uprave, inspektorati i komisije.

Sve narodne republike su svojim zakonima o organima uprave od 1956 godine propisale i 7 obaveznih sekretarijata i 2 obavezne samostalne uprave za svaki sreski narodni odbor. Ti sekretarijati su: za finansije, za privredu, za rad, za prosvetu i kulturu, za narodno zdravlje i socijalnu zaštitu, za unutrašnje poslove i za opštu upravu. Samostalne upravne ustanove su: zavod za privredno planiranje i zavod za statistiku.

Pored ovih upravnih organa, pojedini sreski narodni odbori su obrazovali statutima niz uprava, direkcija, komisija, a neki i posebne sekretarijate (za komunalne poslove, za turizam, za urbanizam i građevinarstvo i sl.). Isto tako, u srezovima je razvijena služba inspekcija (inspektorat za rad, za finansije, za tržište, za građevinarstvo, za škole, za veterinarstvo i sl.).

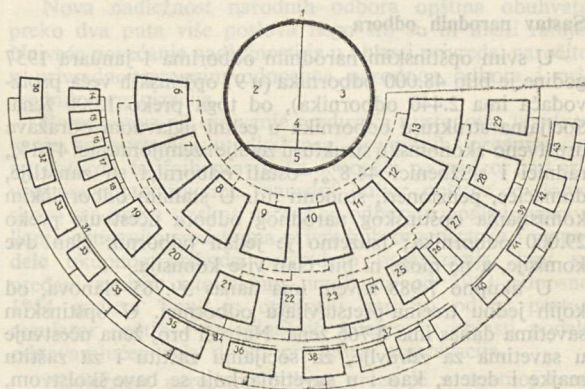
Statutom narodnog odbora sreza u kome postoji grad koji se deli na opštine može se predvideti da poslove »usklađivanja komunalnih delatnosti opštinskih narodnih odbora na području grada« može vršiti ili sam sreski odbor ili jedno posebno telo koje se obrazuje na području grada. To telo se naziva **gradsko veće**. Od ukupno 12 srezova u kojima postoje gradovi koji se dele na opštine, u 9 gradova su obrazovana gradska veća. (Novi Sad, Niš, Split, Rijeka, Osijek, Ljubljana, Maribor, Sarajevo i Skopje).

Samo u onim srezovima koji se poklapaju sa velikim gradom (Beograd i Zagreb) i u Subotici nisu osnovana gradska veća. Obrnuto, ove institucije postoje u onim srezovima koji obuhvataju pored gradova i niz drugih opština. Na taj način je postojala opravdana potreba da se preko gradskog veća obezbedi kako komunalno jedinstvo grada, tako i gradsko stanovništvo od eventualne ravnodušnosti većine odbornika sreskog narodnog odbora koji nisu birani u gradu.

Gradsko veće ne predstavlja gradski narodni odbor niti je ono zamena za ovaj odbor. Gradsko veće je »intermediarni organ« opštinske i sreske samouprave. To proizlazi kako iz osnova za njegovo osnivanje, tako i iz ovlašćenja koje ono ima. To su ista ovlašćenja koja ima srez gradskog tipa prema gradskim opštinama.

Gradsko veće je predstavničko telo koje sve odluke donosi u sednici. Ono bira svog predsednika, koji predsedava sednicama, priprema ih i vrši druge poslove određene mu statutom i poslovníkom veća. Ono nema budžeta, već samo predračun rashoda i prihoda, koji ulazi u budžet sreza; ono nema nadzornih prava prema opštinama u gradu, ali može predložiti narodnom odboru sreza da poništi odnosno ukine akte opštinskog narodnog odbora koji su protivni odluci ili zaključku samog gradskog veća.

SEMA ORGANIZACIJE NARODNOG ODBORA SREZA*

1. Narodni odbor	22. Sekretar
2. Sresko veće	23. Sekretarijat za finansije
3. Veće proizvođača	24. Finansijska inspekcija
4. Odborničke komisije	25. Sekretarijat za rad
5. Predsednik	26. Inspekcija rada
6. Savet za poljoprivredu i šumarstvo	27. Sekretarijat za unutrašnje poslove
7. Savet za školstvo	28. Sekretarijat za opštu upravu
8. Savet za prosvetu i kulturu	29. Odeljenje narodne odbrane
9. Savet za narodno zdravlje	30. Direkcija za puteve
10. Savet za socijalnu zaštitu	31. Upravne komisije
11. Savet za društveni plan i finansije	32. Personalna komisija
12. Savet za rad i radne odnose	33. Druge komisije
13. Savet za unutrašnje poslove i opštu upravu	34. Upravne ustanove
14. Tržišna inspekcija	35. Zavod za privredno planiranje
15. Veterinarska inspekcija	36. Zavod za statistiku
16. Šumarska inspekcija	37. Katastarski uredi
17. Inspekcija za zaštitu bilja	38. U središtu sreza
18. Građevinska inspekcija	39. Posebni sreski organi
19. Sekretarijat za privredu	40. Disciplinski sud
20. Sekretarijat za prosvetu i kulturu	41. Sudija za prekršaje
21. Sekretarijat za narodno zdravlje i socijalnu zaštitu	42. Veće za prekršaje
	43. Javni pravobranilac

Gradsko veće je nov organ u sistemu jugoslovenske lokalne samouprave. Ono je počelo da funkcioniše krajem 1955 godine. Otuda još izvesne poteškoće, problemi i šarenilo u pogledu organizacije ovog tela. U nekim srezovima gradsko veće ima više savetodavne funkcije (Ljubljana, Maribor), a postoji i razlika u pogledu širine ovlašćenja prenetih statutom ovom telu.

* Ovo je šema organizacije narodnog odbora razvijenijeg sreza.

Posle reorganizacije lokalne samouprave 1955 godine predsednik narodnog odbora ima jači, ili bar određeniji, položaj nego ranije.

Predsednik nije službenik; on je izabrano lice. On se ne bira kao takav neposredno od birača, već ga za tu funkciju bira iz reda svojih članova sam narodni odbor. Prvi zadatak predsednika je da predsedava sednicama narodnog odbora, da priprema i zakazuje ove sednice. U dvodomnim narodnim odborima predsednik predsedava samo zajedničkim sednicama oba doma. Mandat predsednika traje isto vreme kao i mandat narodnog odbora, ali ga odbor može u svako doba razrešiti funkcije. Druga opšta funkcija predsednika je spoljna. On predstavlja narodni odbor i zastupa opštinu i srez kao političko-teritorijalne jedinice.

Drugi po značaju funkcioner narodnog odbora je sekretar. Za razliku od predsednika, sekretar ima status javnog službenika. To je po pravilu pravnik sa administrativnim iskustvom, koga postavlja i razrešava narodni odbor.

Sekretar je najviši službenik narodnog odbora. On stoji na čelu administracije, organizuje njen rad i vrši nadzor nad njenim poslovanjem. Sekretar je pomoćnik predsednika u pripremi sednica narodnog odbora, i u funkciji usklađivanja rada saveta i drugih službi odbora. On za svoj rad istovremeno odgovara narodnom odboru i njegovom predsedniku.

Sastav narodnih odbora

U svim opštinskim narodnim odborima 1. januara 1957 godine je bilo 48.000 odbornika (u 97 opštinskih veća proizvođača ima 2.440 odbornika), od toga preko 1.000 žena. Socijalna struktura odbornika u celini uglavnom odražava društveno-ekonomsku strukturu zemlje: zemljoradnici 47,1%, radnici i službenici 44,8%; ostali odbornici su zanatlije, domaćice, penzioneri, studenti itd. U stalnim odborničkim komisijama opštinskog narodnog odbora učestvuje preko 29.000 odbornika; izuzetno je jedan odbornik član dve komisije, a ne može ni biti član više komisija.

U ukupno 7.988 saveta ima danas 59.765 članova, od kojih jednu trećinu predstavljaju odbornici. U opštinskim savetima danas ima 4.766 žena. Najveći broj žena učestvuje u savetima za zdravlje, za socijalnu zaštitu i za zaštitu majke i deteta, kao i u savetima koji se bave školstvom, prosvetom i kulturom. Socijalni sastav saveta je nešto drukčiji od socijalnog sastava narodnog odbora; u savetima apsolutnu većinu imaju službenici (56,7%), zatim zemljoradnici (20,8%) i radnici (12,8%).

S obzirom na to da su saveti i uža tela i da su pitanja kojima se oni bave pretežno stručna, narodni odbori su birali u njih većinom intelektualce. Širina učešća građana u sastavu narodnog odbora se ogleda i u broju i članstvu stalnih komisija koje obrazuju narodni odbori i saveti. Komisije su kolegijalna tela sa izvesnim upravnim ili savetodavnim funkcijama. U opštinskim narodnim odborima ima nešto preko 2.000 ovih komisija, a u njima je angažovano preko 10.000 članova, među kojima žene zauzimaju svako deseto mesto.

U oba veća sreskih narodnih odbora danas ima ukupno 13.980 odbornika, od kojih su 7.694 članovi sreskih veća, a 6.286 veća proizvođača. U sreskim većima ima 242 žene, a u većima proizvođača 133 žene. Skoro polovinu odbornika čine lica od 35 do 45 godina starosti, a zatim ona od 45 do 49 odnosno od 50 do 54 godine. Uglavnom isti, i procentualno najmanji, broj odbornika sreskih veća pripada starosnim grupama »najmlađih«, tj. od 20 do 29 godina i »najstarijih«, tj. od 55 godina i više. I u većima proizvođača su u pogledu starosti isti odnosi, ali u njima ima dvaput više najmlađih nego najstarijih odbornika.

Socijalni sastav sreskih veća nije istovetan sa socijalnim sastavom veća proizvođača: apsolutna većina pripada službenicima (4.276), zatim zemljoradnicima (2.308), pa radnicima (741). U većima proizvođača je broj službenika znatno manji nego u sreskim većima (2.921), a broj radnika je više nego dvaput veći (1.632); zemljoradnika ima 1.513, a zanatlija 149. Od 6.281 odbornika veća proizvođača

grupa industrije i trgovine (samo socijalistički sektor) ima znatnu većinu; na 4.553 radnika i službenika dolazi 1.513 zemljoradnika i 149 zanatlija. Ustvari i među zemljoradnicima znatan broj pripada proizvođačima koji rade na društvenim sredstvima za proizvodnju, a to isto važi i za zanatlije.

U stalnim odborničkim komisijama narodnih odbora srezova učestvuje oko 5.500 odbornika oba doma, od toga oko 150 žena. Ukupno 841 savet sreskog narodnog odbora ima danas 8.044 člana; žene zauzimaju 749 mesta. Više nego u opštinskim savetima, u sreskim savetima preovlađuje inteligencija (službenici i slobodne profesije imaju preko 6.000 mesta), zatim dolaze radnici (oko 850) i zemljoradnici (oko 500).

Interes odbornika sreskih narodnih odbora za njegove sednice pokazuju sledeće cifre: od prosečno 72 odbornika sreskog veća sednicama prisustvuje prosečno 59 odbornika. Prosečan broj odbornika koji uzimaju reč na sednici iznosi 15. Prisustvo odbornika veća proizvođača je u toku 1955 godine bilo manje od prisustva odbornika sreskih veća (od prosečno 59 odbornika sednicama prisustvuju 39). U diskusijama učestvuje prosečno 11 odbornika. Nešto manji je broj prisutnih članova na sednicama saveta. Ali je broj učesnika u pretresu veći.

Najveći broj sednica su održavali saveti za školstvo, za unutrašnje poslove, za socijalno staranje, za prosvetu i kulturu, za privredu i za zdravlje, a najmanje je bilo sednica saveta za komunalne poslove i urbanizam.

Što se tiče poslova, najveći broj sednica narodnog odbora sreza je bio posvećen privredi; skoro polovina vremena na sednicama se posvećuje privrednim pitanjima, a ostala polovina svim drugim problemima iz nadležnosti narodnog odbora.

Funkcije, nadležnost i sredstva

Za samoupravljanje u opštini su od presudnog značaja funkcije opštine odnosno sreza i sredstva za ostvarivanje tih funkcija. Statut opštine, u saglasnosti sa Ustavom, nastoji da izrazi i garantuje minimalni obim ovih funkcija i ovih sredstava.

Saglasno tome, opština ima sledeća prava i dužnosti:

Stara se o usklađivanju pojedinih interesa građana sa opštim društvenim interesima, kao i ostvarivanju ličnih i političkih prava građana;

Obezbeđuje uslove za razvitak proizvodnih snaga i za stalno poboljšanje životnih i kulturnih prilika u opštini; usmerava privredni razvitak i vrši raspodelu dela narodnog dohotka ostvarenog u opštini za privredne, kulturne i socijalne potrebe opštine; stara se o usklađivanju interesa i rada privrednih organizacija sa opštim društvenim interesima; potstiče razvitak privrednih organizacija i proizvodnost rada;

Samostalno obezbeđuje opštinsku samoupravu, naročito izborom narodnog odbora koji vrši lokalno stanovništvo; organizuje komunalne i opštinske službe; vrši nadzor u pogledu zakonitosti rada samoupravnih ustanova i organizacija;

Upravlja opštenarodnom imovinom u opštoj upotrebi i ostalom opštenarodnom imovinom koja je poverena opštini; samostalno raspolaže prihodima opštine; utvrđuje obaveze privrednih organizacija prema opštini; zavodi određene prireze; štiti društvenu i ličnu svojinu;

Samostalno, i po svojoj inicijativi, uređuje poslove od neposrednog interesa za opštinu; izvršuje zakone i druge propise, osim ako to izvršenje nije izričito dato u nadležnost drugim organima, ustanovama i organizacijama;

Stara se o čuvanju i podizanju javnog zdravlja, o opštem obaveznom (osmogodišnjem) i stručnom obrazovanju i obezbeđenju uslova za razvitak kulture; stara se o socijalnoj zaštiti, kao i o javnom redu i miru u opštini;

Pretresa pitanja iz nadležnosti sreza, republike i federacije, kao i iz delokruga samoupravnih organizacija, stavlja predloge na njihovo rešavanje i, saglasno zakonu, učestvuje i u njihovom rešavanju;

Sva ova prava i dužnosti opštine narodni odbor vrši sam ili ih vrše njegovi organi i ustanove, kao i samoupravne

ustanove i organizacije, prema delokrugu koji utvrđuju zakoni i statut opštine.

Za ostvarivanje ovih prava i dužnosti opštini pripadaju odgovarajuća materijalna, pravna, organizaciona, upravna i druga sredstva. Radi preglednosti, prema odredbama statuta, ta sredstva se mogu grupisati u sledeće grupe.

Materijalna sredstva: opština ima sopstvene izvore prihoda obezbedene zakonom.

Funkcionalna sredstva: opština samostalno donosi društveni plan i budžet, osniva privredna preduzeća, kao i komunalne, kulturne, prosvetne, zdravstvene i socijalne ustanove.

Zakonodavno-pravna sredstva: donosi obavezne pravne propise, u kojima može predvideti i administrativne kazne.

Upravna sredstva: neposredno primenjuje zakone i druge propise viših državnih organa vođenjem upravnog i administrativnog kaznenog postupka u prvom stepenu i vršenjem drugih upravnih radnji u svim poslovima, osim ako je neposredna primena zakona i propisa stavljena u nadležnost drugim organima (pretpostavka prvostepene upravne nadležnosti opštine).

Sredstva samoorganizovanja i zaštite samouprave: opština određuje ustrojstvo i poslovanje svojih organa i ustanova, imenuje svoje službenike i podnosi prigovor za zaštitu samoupravnih prava kad joj je propisom ili drugim aktom viših državnih organa povređeno kakvo pravo utvrđeno zakonom.

Sredstva zaštite zakonitosti: opština može poništiti ili ukinuti nezakonite akte privrednih organizacija i drugih društvenih ustanova koje se bave društvenim službama (škole, bolnice, umetničke i kulturne ustanove i sl.).

Za položaj i fizionomiju sreske samouprave karakteristične su njene opšte funkcije. Uproščeno govoreći, u srezu preovlađuju političko-upravne funkcije, pored izvesnih ekonomskih, kulturnih i socijalnih funkcija u poslovima od zajedničkog interesa za opштine.

Saglasno tome, srezu pripadaju sledeća prava i dužnosti: Stara se o ostvarivanju načela društvenog i političkog uređenja utvrđenih Ustavom; o ostvarivanju ličnih i političkih prava građana; o javnoj bezbednosti;

Obrazuje komunalnu samoupravu, naročito izborom sreskog narodnog odbora; organizuje sreske organe i ustanove, kao i komunalne i druge službe;

Usmerava privredni razvitak i obezbeđuje uslove za razvitak proizvodnih snaga i privrede sreza kao celine; upravlja opštenarodnom imovinom koja mu je data na osnovu zakona; samostalno raspolaže prihodima sreza;

Stara se o usklađivanju interesa i rada samostalnih ustanova i organizacija sreza sa opštim društvenim interesima; izvršuje zakone i druge propise ako mu je to dato u nadležnost; pomaže razvitak manje razvijenih opština;

Uređuje samostalno, i po svojoj inicijativi, poslove od zajedničkog interesa za opштine na svom području; vrši nadzor u pogledu zakonitosti rada opština; vrši određena prava nadzora u pogledu rada organizacija i ustanova u srezu;

Stara se o čuvanju i podizanju javnog zdravlja; stara se o školama i prosvetnim delatnostima od opšteg interesa za srez;

Pretrisa pitanja iz nadležnosti republike i federacije, kao i iz delokruga samoupravnih organizacija; stavlja predloge za njihovo rešavanje i, saglasno zakonu, učestvuje u njihovom rešavanju; pretresa pitanja iz nadležnosti opštine;

Navedena prava i dužnosti sreza vrše narodni odbor i samoupravne ustanove i organizacije, prema delokrugu koji im je utvrdjen zakonom i statutom sreza.

Kao i opštini, tako i srezu pripadaju materijalna, funkcionalna, zakonodavno-pravna i upravna sredstva. I srez ima ista prava, kao i opštine, u pogledu samoorganizovanja, zaštite samoupravnosti i zaštite opšte zakonitosti. U pogledu upravnih sredstava srez je ograničen u odnosu na opштine: dok je opština po opštoj pretpostavci prvostepeni organ upravnog postupka, srez je to samo na osnovu izričitog ovlašćenja.

Prava i dužnosti narodnih odbora predstavljaju osnovu njihove nadležnosti, koja je najvećim delom konkretizovana zakonima i drugim propisima. Radi konkretizovanja novih prava i odnosa opštine i sreza doneti su savezni i republički zakoni o nadležnosti narodnih odbora od 1955 godine. Ovim zakonima, a i drugim saveznom i republičkim propisima, su mnogobrojni poslovi iz dosadašnje nadležnosti sreskog narodnog odbora preneti u nadležnost opštinskog narodnog odbora.

Broj tih poslova prema pojedinim oblastima izgleda ovako. U oblasti opštih privrednih poslova narodni odbor opštine ima preko 130 novih poslova, u oblasti finansija oko 104, u oblasti poljoprivrede preko 130, a u oblasti šumarstva i lova oko 20. U oblasti trgovine opštinski narodni odbor je dobio 20 novih poslova, turizma i ugostiteljstva 27, zanatstva 25, saobraćaja i veza 13, zadrugarstva oko 20. Komunalni poslovi i građevinarstvo su prošireni za 30 poslova. Znatno veće je proširenje u oblasti narodnog zdravlja, koje obuhvata 70 novih poslova, kao i u oblasti socijalnog staranja, koje obuhvata oko 50 novih poslova. Rad i radni odnosi daju narodnom odboru opštine preko 40 novih poslova. U oblasti prosvete i kulture narodni odbor ima oko 20 novih poslova. U oblasti unutrašnjih poslova zasad je nadležnost proširena sa 5 novih poslova, a u oblasti opšte uprave sa preko 20 novih poslova. U upravljanju opštenarodnom imovinom je narodni odbor isto tako dobio preko 20 novih poslova. Ukupno proširenje nadležnosti obuhvata oko 750 poslova.

Nova nadležnost narodnih odbora opština obuhvata preko dva puta više poslova nego što su ih imali ranije. Najveće povećanje nadležnosti je u oblasti privrede, naročito u privredno-upravnim odnosima narodnog odbora i privrednih organizacija.

Pored prava na osnivanje preduzeća i ustanova, učestvovanje u postavljanju direktora privrednih organizacija, na potvrdu tarifnih pravilnika i uopšte na nadzor nad privrednim organizacijama, narodni odbor opštine je dobio skoro sva prava sreskog narodnog odbora u pogledu upravljanja osnovnim sredstvima privrednih organizacija i raspodele ukupnog prihoda privrednih organizacija, koji su uređeni ranijim istoimenim uredbama od 1953 odnosno 1954 godine. Time je opštinski narodni odbor postao regulator opštih i pojedinačnih interesa u oblasti podele odgovarajućeg dela dobiti privredne organizacije.

Nadležnost narodnog odbora sreza je u znatnoj meri smanjena (ima i danas oko 750 poslova samo po saveznom i republičkim propisima). Ali je on još i sad ostao osnovni organ u nizu oblasti, a naročito u oblastima unutrašnjih poslova, opšte uprave, prosvete, zdravlja i sl. Nisu manje važnosti i preostale nadležnosti narodnog odbora u oblasti privrede. Pored posebnih poslova sreski narodni odbor, putem davanja saglasnosti, potvrde i sličnih ovlašćenja, učestvuje i u nizu poslova iz nadležnosti opštine.

Jedan od najvažnijih uslova za ostvarenje lokalne samouprave jeste njena materijalna osnova. Pored budžetskih i planskih prava, tj. prava da samostalno donose svoj budžet i društveni plan, srezovi i opštine imaju i samostalne izvore prihoda. Opštini i srezu prema zakonu »pripadaju u ostvarivanju njihovih prava i dužnosti sopstveni izvori prihoda koji su zakonom osigurani«.

Prema Osnovnom zakonu o budžetima od 1956 godine, prihodi opštine jesu: deo doprinosa iz dobiti privrednih organizacija, opštinski porez na promet, zemljarina, deo poreza na dohodak, opštinski prirez, posebni doprinosi iz suma plata ostvarenih u opštini, porez na nasleda i na poklone, opštinske takse i mesni samodoprinos, ako je uspostavljen odlukom narodnog odbora. Deo poreza na dohodak i deo doprinosa iz dobiti privrednih organizacija koji pripadaju opštini određuju se odlukom narodnog odbora sreza. Odlukom odbora se mogu i povećati izvori opštine ustupanjem jednog dela poreza na promet i taksa koji pripadaju srezu. Ovih devet oblika prihoda opštine su redovni prihodi. Međutim opština može imati i vanredne prihode (dotacije, zajmovi, prihodi, ukinuti fondovi i sl.). Redovni prihodi sreza jesu: deo doprinosa iz dobiti privrednih organizacija, deo poreza na dohodak, deo doprinosa i

sume plata ostvarenih u srezu, porez na promet od privrednih zanimanja i vrednosnica, takse; deo poreza na dohodak koji pripada srezu određuje se republičkim zakonom. I srez može imati vanredne prihode.

Svi ovi prihodi su ustvari budžetski prihodi, i služe preventivno finansiranju ustanova u oblasti prosvete i kulture, socijalne i zdravstvene zaštite, državne uprave i vršenju komunalnih i drugih javnih službi. Ako su sredstva za ove zadatke obezbeđena, budžet predviđa i sredstva za neprivredne investicije i ostale potrebe koje se finansiraju iz budžeta. Investicije u oblasti privrede se finansiraju iz posebnih fondova (društveni investicioni fondovi). Pored opšteg investicionog fonda i investicionih fondova narodnih republika, postoje sreski i opštinski investicioni fondovi. Za unapređenje poljoprivrede i šumarstva postoje posebni sreski fondovi. Za izgradnju stanova postoje opštinski stanbeni fondovi, za održavanje puteva obrazovani su opštinski i sreski fondovi, a za opremu vatrogasne službe poseban sreski fond. Svi ovi fondovi se podmiruju iz društvenih sredstava koje obezbeđuju pojedini porezi i doprinosi privrednih organizacija. Pored ovih postoje i budžetski fondovi (rezervni, za vode, za investicije i dr.).

Sredstva svake opštine i sreza zavise od njihove privredne razvijenosti, kao i od sastava i opštih materijalnih uslova stanovništva. Ima opština i sreza koji moraju primati dotacije. Ali u toku 1955—1956 godine je učinjen načelan preokret u finansiskom tretiranju opštine, i ona postaje institucija finansiski sve više osposobljena da bi uzela na sebe i ostvarila položaj koji ima u društvenom i političkom životu i uređenju zemlje.

Nadzor nad lokalnom samoupravom

Po pravilu se prava tzv. viših ili centralnih organa prema lokalnoj samoupravi svode na tzv. nadzor u pogledu zakonitosti akata narodnih odbora i njegovih organa i ustanova. Međutim centralni organi vlasti, tačnije republička skupština i njeni izvršni organi, ne vrše prava nadzora prema narodnom odboru opštine. Oni vrše ta prava samo prema sreskom narodnom odboru. Prema opštinskom narodnom odboru nadzor vrši sreski narodni odbor. Nadzor se odnosi samo na pitanje zakonitosti, i to zakonitosti pravnih propisa. Za vršenje ovog prava važi princip da predstavnička tela mogu ukinuti nezakonite akte predstavničkih tela prema kojima vrše pravo nadzora, a izvršni i upravni organi po pravilu to pravo imaju samo prema odgovarajućim aktima izvršnih i upravnih organa. To znači da je odnos: republička skupština i izvršno veće (izuzetno) prema — sreskom narodnom odboru, sreski narodni odbor prema — opštinskom narodnom odboru. Kad god je u pitanju izvršenje lokalnih pravnih propisa, nezakonit akt lokalnog saveta ili upravnog organa može ukinuti samo njegov narodni odbor. U svakom slučaju odbor odnosno njegov organ čiji je akt poništen ili ukinut ima pravo žalbe.

Sreski narodni odbor ne deli vlast sa opštinskim niti sa republičkim organima. Svaki odbor za sebe ima sopstvenu nadležnost i pravo da u okviru te nadležnosti odlučuje samostalno. Pri tome opština ima za sebe opštu pretpostavku nadležnosti za vršenje poslova ne samo od značaja za privredni, društveni i kulturni život i razvitak osnovne društveno-ekonomske zajednice građana, nego i sve druge poslove čije vršenje proizilazi iz zakona, a nisu predati u nadležnost sreskog narodnog odbora odnosno drugih organa vlasti federacije i republike. Prema tome, i sreski narodni odbor ima u svojoj nadležnosti samo one poslove koji su mu izričito određeni zakonom i drugim propisima.

Ni sreski narodni odbor prema opštinskom odboru ni republički organ prema sreskom nemaju takva prava iz kojih bi se mogao javiti uticaj na sastav, na odlučivanje i politiku narodnog odbora. Ali sreski narodni odbor može, saglasno zakonu, imati u pojedinim poslovima izvesna ovlašćenja, dok je drugi, veći deo ovlašćenja u nadležnosti opštinskog narodnog odbora. Takav isti odnos može postojati između sreskog narodnog odbora i republičkih organa vlasti. Za primer se mogu navesti razne saglasnosti za donošenje pojedinih važnijih akata ili za postavljenje odnosno za razrešenje pojedinih kategorija stručnih službenika. Ali,

pri svemu ovom, ne postoji opšte pravo mešanja i uticanja, već samo izričito određeno ovlašćenje kad vršenje određenog posla zaseca istovremeno u delokrug sreza i opštine, odnosno narodne republike i sreza. Isto tako, sreski narodni odbor može izvršiti sam pojedini posao iz nadležnosti narodnog odbora opštine kad ovaj to ne učini na vreme ili ga uopšte ne vrši. Ovo pravo proizilazi iz činjenice da opštinski narodni odbor izvršuje i niz zakona i propisa centralnih organa i samog sreskog narodnog odbora. U suštini je pravo koje ima sreski narodni odbor da uzima na sebe pojedine poslove iz nadležnosti opštine — korišćeno u praksi sasvim izuzetno i odnosilo se ne na opštinski posao u užem smislu, već na posao koji prelazi interes opštinske samouprave.

Narodni odbor sve poslove iz svoje nadležnosti vrši kao svoje i kao samoupravno telo. On se ne pojavljuje u vršenju ma kog posla kao »agent centralne vlasti«, jer je uvek po svom položaju i prirodi osnovna institucija vlasti. Ako pojedini poslovi imaju istovremeno »opšti« i »lokalni« interes, zakoni predviđaju uglavnom samo dva pravna instrumenta: potvrdu ili davanje saglasnosti od višeg državnog organa kome određeni posao po Ustavu i zakonu pripada.

Izbor i opoziv odbornika

Narodni odbori, kao osnovne institucije lokalne samouprave, jesu predstavnička tela koja neposredno biraju sami građani.

Aktivno i pasivno biračko pravo u izboru političkih predstavničkih tela pripada svim građanima koji imaju 18 godina života i koji su stanovnici određene opštine i sreza. Pravo glasa imaju i vojna lica koja su sa službom na području određene opštine odnosno sreza (ali na izborima za narodne odbore vojnici stacionirani u vojnim jedinicama ne glasaju). Princip jednakosti aktivnog i pasivnog biračkog prava je ograničen jedino ustanovom inkompatibiliteta tj. odbornik ne može biti lice koje je službenik narodnog odbora na području sreza, a uopšte ne može biti biran za odbornika ni sudija ni službenik organa unutrašnjih poslova ili javnog tužništva. Izbori se vrše u izbornim jedinicama (selo, područje grada i sl.) u kojima se po pravilu bira jedan odbornik. Ovaj princip je prihvaćen zato da bi omogućio primenu druga dva načela opšteg izbornog sistema Jugoslavije: odgovornost izabranih predstavnika biračima i mogućnost njihovog opoziva od strane birača. Prema tome, kandidovanje se vrši na osnovu individualnih kandidatura, a ne prema listama sa više kandidata. Prema poslednjem zakonodavstvu je za izbor kandidata dovoljna relativna većina.

Novinu, pa i originalnost, izbornog sistema predstavlja način kandidovanja. Kandidata postavljaju neposredno zborovi birača ili grupe građana. Od 1952 godine je ogromna većina kandidata postavljena na zborovima birača. Jugoslovensko izborno pravo nije nikad predviđalo monopol političkih organizacija u postavljanju kandidature. Najčešće su kandidate postavljale ili lokalne organizacije Socijalističkog saveza radnog naroda ili grupe građana (danas je za postavljanje kandidature dovoljno 30 građana). Izloženom ulogom zborova birača je još više smanjena uloga političkih organizacija kao nosilaca kandidature. Razume se, Socijalistički savez i Savez komunista i druge društvene organizacije nisu neaktivne u izborima. One su politički organizator izborne borbe i nastoje da se prihvate oni kandidati koji uživaju poverenje birača.

Zbor birača se održava na području izborne jedinice za koju se odbornik bira. Svaki birač može predložiti kandidata, a samo oni građani koji uživaju poverenje većine na zboru birača postaju kandidati.

Za veća proizvođača kandidate postavljaju zborovi proizvođača u privrednim organizacijama (ili grupe proizvođača). Izbori za njih se vrše po izbornim jedinicama i proizvođač glasa neposredno. U tom pogledu su izborni sistemi za oba doma narodnog odbora istovetni.

Bitna razlika između ova dva izborna sistema je u oceni izborne vrednosti proizvođača. Proizvođači su, kao pojedinci, nosioci izbornih prava. Ali stvarna izborna vrednost pojedinog proizvođača zavisi kojoj proizvođačkoj grupi pripada, u kojoj privrednoj oblasti radi. Ako radi u privrednim

oblastima koje daju veću vrednost proizvedenih materijalnih dobara u opštini ili srezu, on će, zajedno sa proizvođačima iste privredne grane, birati veći broj odbornika. Da bi se primenio ovaj princip, svi su proizvođači podeljeni u dve izborne grupe: grupa industrije, trgovine i zanatstva i grupa poljoprivrede. Ovim grupama pripada da izaberu onoliko odbornika određenog veća proizvođača koliko iznosi procenat njihovog učešća u stvaranju društvenog proizvoda opštine ili sreza.

Na izborima za sreska i gradska veća narodnog odbora sreza održanim 1952 godine od upisanih 10.281.466 glasala su 8.304.492 birača. Od 16.859 izabranih odbornika 57 su kandidovale grupe birača.

Upisanih birača za izbore sreskih (i gradskih) veća proizvođača održane 1952 godine bilo je 5.207.017; po izbornim grupama: 1.039.712 proizvođača grupe industrije, trgovine i zanatstva i 4.167.305 grupe poljoprivrede. U izborima su uzela učešća 4.002.053 birača, glasalo je 82,9% birača iz grupe industrije, trgovine i zanatstva, a 75,3% iz grupe poljoprivrede.

U izborima za opštinske narodne odbore, isto tako 1952 godine, bilo je upisano 9.439.239 birača, od kojih je glasalo 7.770.145. Od 79.075 izabranih opštinskih odbornika 78.840 su predloženi na zborovima birača, a 235 predstavljaju kandidate grupe građana.

Svi odbornici politički odgovaraju za svoj rad biračima izborne jedinice u kojoj su izabrani. Sankcija ove odgovornosti je opoziv odbornika. Od 1941 godine do danas se primenjuje načelo da se članovi narodnih odbora mogu opozvati za vreme dok im traje mandat »ako više ne uživaju poverenje birača«. Zakoni narodnih republika, u skladu sa opštim načelima saveznog zakona, regulišu skoro na jedinstven način instituciju opozivanja. Za pokretanje opoziva se ne traži nikakva naročita motivacija, ali postupak opoziva je u celini pravno regulisan. Svrha ovog regulisanja jeste da se spreči šikana u vršenju odborničkog mandata. Postupak opoziva obuhvata tri faze: pokretanje opoziva, potvrdu pokrenutog predloga i glasanje o opozivu, novi izbor odbornika u slučaju upražnjenog mesta.

Svake godine je bilo nekoliko desetina, a nekad i više od stotine prihvaćenih predloga za opoziv. Praksa pokazuje da svi predlozi za opoziv nisu doveli do glasanja o njemu. Iako u manjem broju slučajeva, birači su se glasanjem izjašnjavali i protiv pokrenutog opoziva.

Oblici neposredne demokratije

Mesni odbor je predstavničko telo, koje sačinjavaju odbornici narodnog odbora opštine izabrani u mestu i određeni broj članova koje biraju zborovi birača. Broj članova mesnog odbora je, prema veličini mesta, od pet do devet.

Dve su osnovne funkcije ovog predstavničkog tela: da približi komunalnu samoupravu lokalnom stanovništvu i da vrši poslove od neposrednog interesa za mesto. U skladu sa prvom funkcijom, mesni odbor ima pravo da predlaže opštinskom narodnom odboru donošenje odgovarajućih propisa i mera, da učestvuje u izvršavanju pojedinih poslova koje uređuje narodni odbor, da prati rad odbora opštine i da populariše njegove odluke. U izvršenju druge funkcije mesni odbor se bavi izvesnim sitnijim i neposredno komunalnim poslovima mesta, kao što su: staranje o podizanju i održavanju seoskih puteva i ulica, javnih česama i bunara, uređenje korišćenja mesnih pašnjaka, nadzor nad čuvanjem polja, staranje o mesnim pijacama, o upravljanju problemom i sl.

Mesni odbori nisu ni niža instanca u organizaciji vlasti ni mesni izvršni organ opštinskog narodnog odbora. Oni su jedna od institucija komunalne samouprave, u kojoj dolaze do izražaja elementi neposrednog demokratizma i približavanje vlasti građaninu i njegovom životu. Saglasno tome, mesni odbori rešavaju svoje poslove prema mesnim običajima i apeluju na svest i pristanak građana, a ne na organe i mere koji obezbeđuju njihovo izvršenje. Za čisto administrativne poslove (izdavanje uverenja, matičnu službu i sl.) pri ovim odborima se nalazi detaširana administracija opštinskog narodnog odbora. Najzad, opštinski narodni odbor vrši nadzor nad radom mesnih odbora na svom području i ovlašćen je da poništi i ukine njihove nezakonite, pa čak i necelishodne akte. Opštinski odbor je dužan da obezbedi

u opštinskom budžetu izvesna materijalna sredstva za rad mesnih odbora. Mesni odbori nemaju sopstvene budžetske prihode.

U oko 8.000 mesnih odbora je 1 januara 1957 godine bilo preko 67.000 građana. U ovim odborima većinu predstavljaju građani koje su izabrali zborovi birača, a ostali su odbornici opština: prvih ima 45.392, a drugih 22.008.

Zborovi birača su nastali u toku formiranja narodne vlasti. U toku razvitka nove države oni su, više u stvarnosti nego u zakonodavstvu, menjali i svoje funkcije i svoj politički značaj. Novi opštinski i sreski statut od 1956 godine ne menja u osnovi ni mesto ni funkcije zborova birača u strukturi komunalne samouprave. Zbor birača je javni sastanak svih punoletnih građana koji uživaju biračko pravo. On se održava u manjim selima, naseljima ili delovima grada. Zbor birača nije organ vlasti. On je politička demokratska institucija koja vrši, pored kandidovanja na izborima, još dve osnovne funkcije. Prva je: kontrola birača nad radom opštinskog i sreskog narodnog odbora i mesnog odbora, kao i nad ispunjavanjem mandata od strane odbornika izabranih u mestu gde se zbor birača održava. Zbor birača u vršenju ove funkcije sluša izveštaje, stavlja primedbe, čini predloge i može čak rešiti da se pokrene zakonom predviđen postupak za opoziv odbornika čijim radom nije zadovoljan. Druga je funkcija: davanje inicijative i predloga za donošenje odgovarajućih propisa i mera ili mišljenja u pogledu sadržine i načina rešavanja pojedinih pitanja iz nadležnosti narodnog odbora. Narodni odbor je obavezan da donese zaključke o ovim sugestijama i predlozima i da o tome izvesti zbor birača. Zbor birača, istina, nema mogućnosti, tačnije, nema pravne mogućnosti, da obezbedi da se njegova gledišta prihvate i postanu obavezna; ali njegovi uticaji su politički: u njemu se stvara javno mnjenje i zbor može pokrenuti svoje osnovno pravo, kojim se obezbeđuje održavanje ne samo poverenja, nego i aktivni odnos između birača i njihovih predstavnika: opoziv predstavnika. Pored toga, ima poslova u kojima je odluka zborova birača obavezna (naprimer mesni samodoprinos). Posebni zakoni proširuju funkcije zborova birača (naprimer izbor građana u organe društvenog upravljanja).

Za političku ulogu građana u lokalnoj samoupravi karakteristični su zborovi birača, naročito po tome u kojoj meri privlače građane i koja pitanja pretresaju. Zasad postoje samo službeni statistički podaci izraženi u prosečnim ciframa. Na teritoriji opštine prosečan broj upisanih birača koji imaju pravo da učestvuju na ovim zborovima iznosi 4.336 birača. Na svim zborovima je u toku 1955 godine učestvovalo prosečno 1.356 građana. Na njima se najviše raspravljalo o privrednim i komunalnim pitanjima, a zatim dvaput manje je bilo pitanja koja su se odnosila na prosvetu i na izbore, a prosečno se još manje pretresalo o zdravlju, socijalnom staranju, stanbenim problemima i drugim pitanjima iz delokruga zborova birača. U pogledu broja pokrenutih pitanja i materija na koja se ta pitanja odnose postoje prilične razlike između pojedinih narodnih republika. Zborovi birača su bili najaktivniji u iznošenju pitanja u privredno najrazvijenijim krajevima i uglavnom su se usredsređivali na komunalne i privredne probleme (Slovenija). Broj govornika na zborovima birača ne prelazi jednu desetinu od prisutnih građana.

Posebnu ustanovu neposredne demokratije čini **referendum**. Referendum je predviđen Zakonom o narodnim odborima od 1952 godine i do danas je bio vrlo malo korišćen. Ne postoje pitanja u kojima je referendum obavezan. Inicijativu za referendum mogu dati zborovi birača, a o njegovom raspisivanju odlučuje narodni odbor. Odluka biračkog tela je obavezna za opštinski odbor.

Referendum je primenjen samo u okviru opštine i sreza, i to uglavnom izuzetno (odlučivanje o putu i sl.).

Struktura opštine i sreza kao društvene zajednice (komuna)

Pored lokalne samouprave, u opštini i srezu postoje i institucije *društvenog upravljanja*. Opština, kao društvena zajednica, ima mehanizam samoupravljanja znatno širi od narodnog odbora i drugih oblika političke samouprave. U Jugoslaviji je odnos između »vlasti« i »društva«, tj.

narodnog odbora i društvenih institucija i samoupravnih organizacija, zasnovan na dva načela.

Prvo, u sistemu društvene svojine nad sredstvima za proizvodnju kojom upravljaju proizvođači — privredne organizacije imaju autonoman položaj. Veza između narodnog odbora i privrednih organizacija je obezbeđena privrednim planom, kojim se utvrđuju materijalne obaveze privrednih organizacija prema opštini i srezu, ali ne preko granica ostavljenih za slobodno privredno delovanje, raspolaganje samostalnim finansijskim sredstvima preduzeća. Opština, kao pretpostavljena zajednica, učestvuje u imenovanju direktora privrednih organizacija, vrši inspekciju nad zakonitošću akata radničkih saveta i upravnih odbora preduzeća, kao i nad pravilnošću finansijskog poslovanja i ispunjenja drugih opštih obaveza privrednih organizacija. Obrnuto, opština preko svog narodnog odbora obezbeđuje potrebna materijalna sredstva za osnivanje novih preduzeća ili za njihov dalji razvitak, daje garancije za dobivanje dugoročnih kredita i zajmova, učestvuje u potvrdi tarifnih pravilnika kojim se predviđaju norme za plate radnika i službenika u privrednim organizacijama. Ali ona nema nikakva prava u pogledu organizacije privrednog i radnog procesa i privrednog i upravnog poslovanja preduzeća. Preduzeća prave svoje samostalne planove prema potrebama tržišta i njihovi radnički kolektivi odlučuju samostalno o svim ekonomskim, socijalnim i upravnim pitanjima od značaja za život i budućnost preduzeća.

Drugo, u prosvetnim i kulturnim, kao i u drugim ustanovama koje vrše javne službe postoji društveno upravljanje.

Ove ustanove su ne samo autonomne, već i samostalne. Narodni odbor nema nikakvu administrativnu tutelu ili kakve hijerarhijske odnose prema njima. Prava narodnog odbora se svode po pravilu na nadzor nad zakonitošću akata ovih ustanova i na neka druga prava koja su u zavisnosti od toga da li se ove ustanove finansiraju iz budžeta ili su finansijski samostalne, kao i od toga koje funkcije vrše. Tako, primera radi, narodni odbor raspisuje konkurs za izbor učitelja, vrši izbor direktora škola (osnovnih i srednjih), organizuje stručne inspekcije, rešava eventualne sporove između upravnih organa u ovim ustanovama.

Društveno-politička organizacija se ne svodi samo na opisani demokratski mehanizam političkog i društvenog upravljanja. Niz slobodnih udruženja građana okuplja građane radi zadovoljenja raznih političkih, društvenih, kulturnih, stručnih, sportskih i drugih zajedničkih interesa. Mreža ovih udruženja se stalno razvija, i ona su potpuno odvojena od organa vlasti.

J. D.

IZVORI:

Zakon o uređenju i nadležnosti opština i srezova, predgovor i komentar, izd. »Sl. list FNRJ« 1955; Savezni opšti zakon o narodnim odborima od 1952; republički zakon o narodnim odborima opština i srezova; republički zakoni o nadležnosti narodnih odbora; zakoni o državnoj upravi, sa predgovorom i komentarom, izd. »Službeni list FNRJ«, Beograd 1956; republički zakoni o organima uprave i savetima u narodnoj republici; savezni Osnovni zakon o budžetima od 1956; statuti pojedinih srezova i opština; Statistički godišnjak za 1955 godinu, izd. Saveznog zavoda za statistiku, Beograd, 1956; Društveno upravljanje, izd. Saveznog zavoda za statistiku, Beograd 1956.

SISTEM NARODNE ODBRANE

Sve mere koje se u sklopu narodne odbrane preduzimaju čisto su odbranbenog karaktera, što proizlazi iz socijalističkog društvenog uređenja zemlje. Ovo je sadržano u odredbama Zakona o narodnoj odbrani, prema kojima se prelaz iz redovnog u pripravno, mobilno ili ratno stanje može narediti samo u slučaju neposredne opasnosti od oružanog napada na Jugoslaviju odnosno u slučaju ako je napad već izvršen ili, pak, kada nastane potreba da se neposredno izvrše obaveze predviđene u Povelji Organizacije Ujedinjenih nacija ili u drugim međunarodnim ugovorima zaključenim u skladu sa Poveljom OUN.

Sve mere u vezi sa odbranom zemlje se mogu podeliti u dve grupe. Prva grupa obuhvata organizaciju i zadatke oružanih snaga, a druga obaveze i dužnosti organa državne uprave, ustanova, privrednih i društvenih organizacija i građana.

Sistem rukovođenja

Prema odredbama Zakona o narodnoj odbrani rukovođenje narodnom odbranom u Savezu ostvaruje se preko sledećih saveznih organa:

Savezna narodna skupština kao predstavnik narodnog suvereniteta i najviši organ vlasti federacije donosi odluke o proglašenju ratnog stanja i sklapanju mira. Savezna narodna skupština ratifikuje međunarodne ugovore o vojnoj saradnji.

Pretsednik Republike je istovremeno i vrhovni komandant oružanih snaga. Time se ostvaruje neophodna jedinstvenost rukovođenja svim poslovima narodne odbrane. On u oblasti narodne odbrane rukovodi poslovima koji su u neposrednoj vezi sa aktivnom odbranom, a odnose se na zadatke oružanih snaga. Među ovim poslovima naročito se ističe utvrđivanje vojno-ratnih planova i davanje smernica za tehničko i fortifikaciono uređenje zemlje za odbranu. Pretsednik Republike ima pravo da naređuje prelazak u delimično pripravno i delimično mobilno stanje, kao i izvršenje evakuacije dela teritorije. Pretsedniku Republike u vršenju ovih poslova pomaže Svet narodne odbrane.

Savezno izvršno veće je ovlašćeno da u slučaju ratne opasnosti proglašava opštu mobilizaciju i ratno stanje odnosno opšte pripremno stanje. Savezno izvršno veće za vreme pripravnog, mobilnog i ratnog stanja izdaje uredbе sa zakonskom snagom. Ono se stara o izvršenju mera u vezi sa narodnom odbranom, i u tome cilju izdaje uputstva organima državne uprave radi izvršenja odluka Saveta narodne odbrane. Savezno izvršno veće, u skladu sa planovima Saveta narodne odbrane, određuje organizaciju i nadležnost svih organa uprave i ustanova koje stupaju na snagu u slučaju pripravnog, mobilnog i ratnog stanja.

Svet narodne odbrane je organ koji se stara isključivo o pripremama zemlje za odbranu. Svet ima dvostruku nadležnost: on je savetodavni organ Pretsednika Republike u poslovima iz njegove nadležnosti, a ujedno je i regulativni organ u poslovima koji se odnose na organizaciju i mobilizaciju snaga za odbranu zemlje.

Pretsednik Saveta narodne odbrane je Pretsednik Republike. Svet narodne odbrane sačinjavaju: potpredsednici Saveznog izvršnog veća, državni sekretar za poslove narodne odbrane, državni sekretar za inostrane poslove, načelnik Generalštaba JNA i druga lica koja, na predlog Pretsednika Republike, imenuje Savezno izvršno veće. Državni sekretar za poslove narodne odbrane je sekretar Saveta narodne odbrane.

U nadležnost Saveta narodne odbrane spada utvrđivanje planova za organizovanje i mobilizaciju svih izvora zemlje za odbranu. Ovi planovi predstavljaju osnovu za pripreme u svim oblastima državnog života. Radi ostvarenja utvrđenih planova Svet određuje potrebne mere za pripreme i izvršenje postavljenih zadataka i daje smernice za usklađivanje rada državne uprave sa potrebama narodne odbrane. U vezi s tim, u nadležnost Saveta spada i utvrđivanje

predloga potreba narodne odbrane prilikom sastavljanja društvenog plana i budžeta. Svet utvrđuje i nacрте propisa iz oblasti narodne odbrane.

Svet narodne odbrane donosi odluke na sednicama. Odluke Saveta potpisuje Pretsednik Republike i one imaju opšteobavezni karakter.

Svet narodne odbrane ima pomoćni organ: **Sekretarijat Saveta narodne odbrane**, koji ima status i ovlašćenja sekretarijata Saveznog izvršnog veća. Sekretarijat je stručni i upravni organ u oblasti organizovanja i mobilizacije izvora i snaga zemlje za odbranu. Sekretarijat proučava pitanja i priprema predloge o kojima odlučuje Svet narodne odbrane. On razmatra predloge za donošenje odluka Saveta o sprovođenju mobilizacionih priprema u pojedinim oblastima delatnosti državnih organa, privrednih i društvenih organizacija. Sekretarijat se stara o sprovođenju odluka Saveta i izdaje potrebna uputstva za sastavljanje mobilizacionih planova i koordinira rad pojedinih organa radi obezbeđenja jedinstvenosti priprema. Neposredni nadzor nad radom Sekretarijata vrši sekretar Saveta narodne odbrane.

Državni sekretarijat za poslove narodne odbrane rukovodi određenim poslovima u vezi sa organizovanjem oružanih snaga i njihovim pripremama, i u vezi s tim su u nadležnosti Državnog sekretarijata i poslovi iz oblasti narodne odbrane koji su u neposrednoj vezi sa oružanim snagama. Državni sekretarijat sprovodi u ovoj oblasti utvrđene mere u vezi sa izvršenjem vojne obaveze, predvojničke obuke i dr. Državni sekretarijat predlaže osnivanje preduzeća koja će raditi za potrebe oružanih snaga i stara se o njihovom radu, predlaže mere za pripreme i preorijentaciju drugih privrednih organizacija na proizvodnju potreba od značaja za narodnu odbranu. Državni sekretarijat saraduje sa drugim državnim organima na pripremanju i razradi planova u vezi sa narodnom odbranom i predlaže utvrđivanje takvih planova, kao i preduzimanje potrebnih mera za odbranu zemlje. Od Državnog sekretarijata potiče i inicijativa za donošenje potrebnih zakonskih propisa o oružanim snagama i narodnoj odbrani.

Ratni savezni organi. U slučaju proglašenja ratnog stanja obrazuje se **Ratni svet**, čiji je zadatak da pomaže Pretsedniku Republike u vođenju rata. Zakon je ovlastio Pretsednika Republike da imenuje potreban broj članova Ratnog saveta.

U slučaju rata se obrazuje i **Ratni kabinet**. Članove Ratnog kabineta imenuje Savezno izvršno veće. Ratni kabinet u slučaju rata uzima na sebe i poslove koje u miru obavlja Svet narodne odbrane. Ratni kabinet je ovlašćen da donosi odluke i naredbe koje su obavezne za sve državne organe. Izvršna veća narodnih republika dužna su da se staraju o izvršenju odluka i naredbi Ratnog kabineta na svojoj teritoriji.

Rukovođenje narodnom odbranom u republikama i autonomnim jedinicama ostvaruje se preko sledećih organa:

Izvršna veća rukovode onim poslovima iz oblasti narodne odbrane na svojoj teritoriji koje su im stavili u nadležnost Pretsednik Republike, Savezno izvršno veće i Svet narodne odbrane. Ovo proizilazi iz odredaba Ustavnog zakona, po kome su poslovi narodne odbrane u kompetenciji federacije.

Odbori narodne odbrane su organi izvršnih veća republika odnosno autonomnih jedinica, čiji je zadatak da pripremaju neposredno izvršavanje poslova iz oblasti narodne odbrane koje propisuju nadležni državni organi. Odbori se staraju o izvršenju postavljenih zadataka u vezi sa narodnom odbranom. Oni izdaju instrukcije za rad upravnim organima, privrednim i društvenim organizacijama o poslovima iz oblasti narodne odbrane, koordiniraju njihov rad i Savetu narodne odbrane podnose predloge.

Odbore obrazuju izvršna veća republika odnosno autonomnih jedinica od svojih članova i drugih lica. Pretsednik odbora je pretsednik izvršnog veća. Odbori po potrebi mogu obrazovati stručne komisije za proučavanje pojedinih pitanja i predloga. Odbori su kolektivna tela i svoje odluke donose na sednicama.

Sekretarijati narodne odbrane su upravni organi izvršnih veća republika odnosno autonomnih jedinica za poslove narodne odbrane, a istovremeno su i stručni i izvršni organi

odbora narodne odbrane. Sekretarijati imaju status i ovlašćenja sekretarijata izvršnih veća. Radom sekretarijata rukovodi sekretar koji je istovremeno i sekretar odbora narodne odbrane.

Rukovođenje narodnom odbranom u srezovima i opštinama ostvaruje se preko sledećih organa:

Poslove koje u republici i autonomnoj jedinici obavlja odbor narodne odbrane — u srezu odnosno izvesnim opštinama vrši komisija narodne odbrane.

Upravne i stručne poslove iz oblasti narodne odbrane u narodnom odboru sreza obavlja sekretarijat narodne odbrane, a u opštini otek ili referat narodne odbrane.

Narodni odbori srezova i opština u slučaju rata obrazuju, radi operativnijeg sprovođenja mera iz oblasti narodne odbrane izvršna veća narodnih odbora.

Obaveze državnih organa, ustanova, privrednih i društvenih organizacija

Narodni odbori i organi državne uprave su dužni da, po sopstvenoj inicijativi, saraduju sa vojnim organima u pitanjima koja se odnose na oružane snage; oni su dužni da svoj mirnodopski rad usklađuju sa potrebama narodne odbrane, a istovremeno da se, kroz mirnodopske pripreme, osposobe za izvršenje zadataka koje mogu dobiti u slučaju mobilizacije i rata.

Investiciona izgradnja koja ima značaja za narodnu odbranu (lokacija objekata, kapaciteti, siroviniska i energetska baza privrednih objekata, mogućnost preorijentacije i dr.) obavezno se usklađuje sa planovima narodne odbrane.

Pri izgradnji komunikacija saobraćajnih transportnih postrojenja takođe se, u duhu propisa, može postaviti zahtev za usklađenjem sa potrebama narodne odbrane (lokacije, nosivost postrojenja, tipovi vozila i dr.). Isto tako se može postaviti i zahtev za adaptacijom postojećih saobraćajnih sredstava i postrojenja.

Savezno izvršno veće je ovlašćeno da može privrednim preduzećima propisati obaveze stvaranja rezervnih kapaciteta za potrebe narodne odbrane, da može narediti proizvodnju predmeta od značaja za narodnu odbranu, kao i preduzimanje potrebnih priprema za preorijentaciju proizvodnje na artikle neophodne narodnoj odbrani.

S obzirom na važnost rezervi sirovina i materijala u ratu, obezbeđena je mogućnost stvaranja kritičnih i strategijskih materijala za potrebe u pripravnim, mobilnim i ratnom stanju.

Službe od velikog značaja za oružane snage i narodnu odbranu (železnički, pomorski i vazdušni saobraćaj i PTT-veze) mogu se, u duhu zakonskih propisa, delimično ili u celini staviti pod vojnu upravu. Osim toga, obezbeđeno je da se civilne sanitetske i veterinarske ustanove mogu koristiti za potrebe oružanih snaga, a isto tako i civilna geodetska i hidrometeorološka služba.

Pri utvrđivanju naših standarda i tipizacije proizvoda zakonskim propisima obezbeđeno je da mogu doći do izražaja zahtevi narodne odbrane.

Obaveze građana

Vojna obaveza je opšta za sve državljane FNRJ sposobne za ovu službu. Vojna obaveza sastoji se iz:

regrutne obaveze, koja nastaje kada građani navrše 18 godina života,

dužnosti služenja vojnog roka, koji je obavezan u godinama od 20 — 27 starosti,

obaveze služenja u rezervnom sastavu JNA, koji traje od završetka služenja vojnog roka do 55 godine života, a za rezervne oficire do navršene 60 godine života.

Vojnom obavezom su obuhvaćene i žene. Međutim one podležu samo obavezni služenja u rezervnom sastavu JNA, i mogu se pozvati samo na osnovu odluke Saveta narodne odbrane odnosno Ratnog kabineta, i to za vršenje stručnih tehničkih i pomoćnih službi JNA, tojest žene se ne raspoređuju u boračke jedinice. Vojna obaveza za žene (služenje u rezervnom sastavu) traje od 20 do 40 godine života.

Služenje vojnog roka u JNA traje 2 godine; u Mornarici i Ratnom vazduhoplovstvu je rok služenja 3 godine; rok od 18 meseci služe lica sa svršenom srednjom školom,

a 1 godinu služe lica sa fakultetskom spremom, kao i oni koji sa uspehom završe školu za rezervne oficire.

Predvojnička obuka je obavezna za sve sposobne muškarce, državljane FNRJ od 17 do 20 godine života. Ženska lica mogu biti uključena u predvojničku obuku po naročitoj odluci državnog sekretara za poslove narodne odbrane. Lica na školovanju u srednjim i višim školama obuhvataju se predvojničkom obukom od VI razreda gimnazije pa do završetka redovnog školovanja, a najdalje do navršene 27 godine života. Predvojnička obuka za ova lica se izvodi u okviru školske nastave kao obavezan predmet. Nastava za ženska lica obuhvata samo obuku za pomoćne i tehničke službe. Predvojnička obuka za muškarce se izvodi i u posebnim logorima, u trajanju od 15 do 20 dana godišnje. Državni sekretarijat za poslove narodne odbrane obezbeđuje potrebno naoružanje i vojnu opremu za ovu obuku i daje potrebne smernice i vrši nadzor. Neposredno rukovođenje predvojničkom obukom vrše narodni odbori srezova ili opština, uz pomoć vojno-teritorijalnih organa. Prosvetni organi su takođe obavezni da se staraju o izvršenju propisa o predvojničkoj obuci.

Civilna zaštita¹ je opšta obaveza za sve državljane oba pola sposobne za ovu službu, i ona počinje sa 16 godinom života. Opšte rukovođenje službom civilne zaštite i nadzor nad njom vrši savezni državni sekretar za unutrašnje poslove. Neposredno rukovođenje i organizaciju službe civilne zaštite ostvaruje narodni odbor sreza preko organa unutrašnjih poslova. Osnovni zadaci civilne zaštite jesu: obaveštavanje i uzbunjivanje stanovništva pri mogućnosti neprijateljskog napada iz vazduha, preduzimanje potrebnih mera za obezbeđenje stanovništva pri napadima iz vazduha, izvlačenje nastradalih iz ruševina, pružanje prve pomoći povredjenima, otklanjanje posledica neprijateljskog dejstva iz vazduha, kao i obuka stanovništva u cilju zaštite od neprijateljskog dejstva iz vazduha. Civilna zaštita je organizovana u jedinice na teritorijalnom principu, a osim toga postoje kućne organizacije i organizacije civilne zaštite u preduzećima i ustanovama. Civilna zaštita organizuje i sprovodi evakuaciju stanovništva iz gradova koji mogu postati predmet neprijateljskog dejstva iz vazduha. Organizacije civilne zaštite u miru vrše zaštitu stanovništva i imovine od elementarnih nepogoda i katastrofa, a takođe se staraju i o otklanjanju posledica takvih zbivanja.

Radna obaveza je jedan od oblika dužnosti građana u odnosu na narodnu odbranu. Njen je cilj da oslobodi što veći broj lica za vršenje vojne obaveze, a, sa druge strane, da obezbedi najracionalnije korišćenje svih ljudskih izvora na zadacima narodne odbrane. Radnom obavezom se obuhvataju sva lica sposobna za privređivanje koja nisu u stalnoj službi u JNA, civilnoj zaštiti ili teritorijalnoj odbrani. Služenju u radnoj obavezni podležu muškarci od 16 do 65 godine, a žene od 18 do 55 godine života. Radna obaveza postoji po pravilu samo za vreme rata, ali Savezno izvršno veće može odrediti da se ona obavlja i u pripravnim odnosno mobilnom stanju. Radna obaveza se sastoji u vršenju stalne službe u državnom organu odnosno privrednoj organizaciji ili u privremenom učestvovanju u vršenju javnih radova od značaja za narodnu odbranu. Radnu obavezu sprovede, prema uputstvima izvršnih veća republika, narodni odbori srezova i opština.

Materijalna obaveza. Usvojen je princip da se društvena, zadružna i privatna svojina mogu ograničiti kada to iziskuju potrebe narodne odbrane. Ovo ograničenje je zakonskim propisima regulisano na taj način što su ustanovljene konkretne materijalne obaveze građana, privrednih i društvenih organizacija, kao i državnih organa. Građani i navedeni organi i organizacije su dužni da za potrebe oružanih snaga i narodne odbrane ustupe prevozna sredstva, jahaću, tegleću i tovarnu stoku sa zaprežnim priborom, građevinska sredstva, ljudsku i stočnu hranu, pogonski materijal, zgrade i zemljišta. Ove obaveze se izvršavaju uz naknadu ili sa obavezom vraćanja imovine.

Teritorijalna odbrana. Za unutrašnju odbranu teritorije u mobilnom i ratnom stanju, prema potrebi i u pripravnim

¹ Raniji naziv civilne zaštite bio je PAZ (Protivavionska zaštita).

stanju, obrazuju se jedinice teritorijalne odbrane. Ovim jedinicama je zadatak da obezbede pozadinu od neprijateljskih vazdušnih i pomorskih desanata, sabotaža i diverzija. U jedinice teritorijalne odbrane se određuju lica koja nisu na službi u JNA niti civilnoj zaštiti, a sposobna su za ovu službu. Vojni organi dodeljuju potrebno naoružanje za potrebe teritorijalne odbrane. Jedinice teritorijalne odbrane imaju karakter milicije, čiji je status određen Ženevskom konvencijom.

Radničke protivavionske jedinice obrazuju izvesna industrijska preduzeća u cilju zaštite proizvodnih kapaciteta od neprijateljskog dejstva iz vazduha. Državni sekretarijat za poslove narodne odbrane određuje u kojim će se preduzećima obrazovati ovakve jedinice. Pored uprave preduzeća, o obrazovanju i pripremi radničkih protivavionskih jedinica se staraju i nadležne komisije narodne odbrane. Potrebno naoružanje i municiju i drugu opremu ustupaju ovim jedinicama oružane snage. Radnička protivavionska jedinica se obrazuje od onih radnika i službenika zaposlenih

u preduzeću koji nisu raspoređeni u vojne jedinice. Vojni organi određuju program obuke i ukazuju ovim jedinicama potrebnu pomoć u radu.

Društvene organizacije. Vazduhoplovni savez, Streljački savez, Moto-savez, Savez radio-amatera, Konjički savez i dr. svojim radom posredno takođe doprinose jačanju odbranbene moći zemlje.

B. R.

IZVORI:

Ustavni zakon (Sl. list br. 3/53)
Zakon o narodnoj odbrani (Sl. list br. 30/55)
Uredba o organizaciji odbora, komisija i republičkih i lokalnih organa uprave narodne odbrane (Sl. list br. 29/56)
Pravilnik o obrazovanju naoružanih jedinica protivavionske odbrane industrijskih preduzeća (Sl. list FNRJ br. 18/56)
Odluka o unutrašnjoj organizaciji i poslovanju Saveta narodne odbrane (Sl. list FNRJ br. 18/56)
Odluka o organizaciji i delokrugu Sekretarijata Saveta narodne odbrane (Sl. list FNRJ br. 18/56)
Uredba o privrednim preduzećima koja proizvode za određene potrebe JNA (Sl. list FNRJ br. 53/53)
Zbirka Zakona o JNA sa objašnjenjima (Izdanje Sl. lista FNRJ)

ZASEDANJE

SAVEZNE NARODNE SKUPŠTINE

25 i 26 februara 1957 godine

Savezna Narodna skupština, na sednicama održanim 25 i 26 februara 1957 godine, razmatrala je osnovne principe stanbenog zakonodavstva i donela više zakona i odluka.

Savezno veće je 25 februara održalo svoju 51 sednicu, a Veće proizvođača 44 sednicu. Na ovim sednicama su od strane oba doma stavljeni na dnevni red i usvojeni Zakon o izmenama i dopunama Zakona o obradivanju napuštenog zemljišta, odluka o izmeni odeljka 4 glave XXVI Saveznog društvenog plana i odluka o potvrdi uredaba Saveznog izvršnog veća.

Savezno veće, kao isključivo nadležno, usvojilo je Zakon o eksproprijaciji.

Na 36 zajedničkoj sednici oba doma, koja je održana 26 februara 1957 godine, Skupština je saslušala ekspoziciju državnog sekretara za inostrane poslove Koče Popovića o spoljnoj politici.

Na 35 i 37 zajedničkoj sednici oba doma, održanim 26 februara 1957 godine, Skupština je diskutovala o osnovnim principima stanbenog zakonodavstva na osnovu ekspozicije koju je u ime Saveznog izvršnog veća podneo Moma Marković. U diskusiji su učestvovali narodni poslanici: Mijo Đurić, Eduard Jardaš, Milan Bosnić, Milka Kufrin, Mijo Lemo, Jaka Avšič, Antun Biber, Gojko Garčević, Hivz Sulejman, Miroslav Gonja, Edvard Kardelj i predstavnik Stalne konferencije gradova Marjan Dermastija. Posle diskusije Skupština je usvojila sledeću rezoluciju o osnovnim principima stanbenog zakonodavstva:

»Savezna narodna skupština na zajedničkoj sednici oba doma održanoj 26 februara 1957 godine, saslušavši ekspoziciju Saveznog izvršnog veća i razmotrivši probleme kodifikacije stanbenih propisa iznesene u referatu Sekretarijata za zakonodavstvo i organizaciju Saveznog izvršnog veća, konstatuje:

Da se u našoj zemlji posle oslobođenja znatno zaoštrila stanbena kriza usled rušenja i oštećenja velikog broja stanbenih zgrada u našim gradovima za vreme rata; usled naglog priliva stanovništva u gradove i stvaranja novih gradskih naselja u vezi sa industrijalizacijom, kao i usled nemogućnosti da zajednica u periodu izgradnje osnovne baze industrijalizacije istovremeno izdvoji dovoljna sredstva za stanbenu izgradnju;

da su u skladu sa opštom politikom podizanja društvenog standarda poslednjih godina, naročito posle osnivanja stanbenih fondova, učinjeni znatni naporu na izgradnji novih stanova;

da su istovremeno, u skladu sa razvitkom novih socijalističkih društvenih odnosa, rešavani na novim osnovama organizacioni oblici i pravni odnosi u vezi sa upravljanjem stanbenim fondom, raspodelom i korišćenjem stanova, koji su doprineli ne samo boljem upravljanju stanbenim

zgradama i unapređenju inicijative građana u stanbenoj izgradnji, nego su dali i određenu perspektivu razvoja novih socijalističkih odnosa među građanima, oslobođenih svake eksploatacije i ometanja njihovih osnovnih građanskih prava u vezi sa korišćenjem stana.

Konstatujući ove činjenice Savezna narodna skupština donosi sledeću rezoluciju:

1. Savezna narodna skupština smatra da je uvođenje društvenog upravljanja stanbenim zgradama na osnovu Uredbe o upravljanju stanbenim zgradama dalo pozitivne rezultate i da treba dalje razvijati sistem društvenog upravljanja stanbenim zgradama od samih stanara i od njihovih izabраних kućnih saveta i saveta stanbenih zajednica.

2. Savezna narodna skupština smatra da u okviru komune društveno-organizaciona osnovica za upravljanje društvenim poslovima u oblasti stanbenih odnosa i stanbenog gazdinstva, kao i za osnovne svakodnevne zadatke na unapređivanju naselja i na stalnom podizanju društvenog materijalnog standarda, treba da postane samoupravna stanbena zajednica naselja, to jest zajednica građana nastanjenih u jednom stanbenom bloku, odnosno naselju, koji neposredno i preko svojih izabраних predstavnika upravlja svojim osnovnim zajedničkim svakodnevnim društvenim poslovima. Stanbene zajednice treba da samostalno ili zajednički sa čitavom komunom — postepeno u skladu sa materijalnim mogućnostima preuzimaju na sebe staranje:

o unapređenju stanbenog gazdinstva i o pomoći kućnim savetima;

o stalnom unapređivanju komunalno-privrednih i socijalnih delatnosti i službi, koje neposredno služe unapređenju porodičnog domaćinstva;

o boljoj i jeftinijoj organizaciji službi i privrednih delatnosti koje su direktno namenjene potrebama svakodnevnog života radnog čoveka, kao što su mreže snabdevanja, ugostiteljske radnje, zanatsko-uslužne radnje itd.;

o boljoj materijalnoj zaštiti dece i lica nesposobnih za privređivanje; i

o daljem oslobađanju žene od pritiska zaostalog domaćinstva stvaranjem — uz pomoć komune — raznih formi dečijih vrtića i sličnih ustanova, zajedničkih praonica i drugih uslužnih ustanova itd.

Takvim i sličnim naporima stanbene zajednice će stvarno doprinositi naporima socijalističkog društva kao celine da se i kod postojećih opštih materijalnih mogućnosti naše zemlje postigne više u brizi za poboljšanje svakodnevnih životnih uslova radnih ljudi, i to prvenstveno naporima samih građana, usmerenim na bolju organizaciju komunalno-privredne delatnosti, na bolje korišćenje postojećih materijalnih sredstava, na bolje korišćenje raznih vidova samopomoći i saradnje građana u savladivanju zajedničkih svakodnevnih problema i teškoća. Istovremeno će takva stanbena zajednica postati jedna od značajnih elementarnih škola društvenog upravljanja i podizanja društvene svesti građana, što će doprineti i boljem radu komune.

Da bi se stanbene zajednice mogle postepeno izgraditi u organe društvenog upravljanja koji će biti sposobni da rukovode takvim poslovima i da tuđu žarišta i nosioci inicijative u ostvarenju gore pomenutih i sličnih zadataka, potrebno je da stanbene zajednice imaju i svoju čvrstu materijalnu i pravnu bazu. U tom smislu potrebno je u pogledu stanbenih zajednica zakonski utvrditi i u praksi postepeno ostvariti naročito sledeće:

a) stalne i samostalne izvore finansiranja iz društvenih sredstava prema ekonomskim mogućnostima komune i cele zajednice, kao i iz sredstava koja ostvaruju sami građani svojim ulaganjem, kooperacijom ili iz društvenih priredaba i sl.

b) učešće u upravljanju stanbenim zgradama i komunalnim objektima na svojoj teritoriji;

c) pravo osnivanja socijalnih, komunalnih i drugih ustanova kao i pravo osnivanja privrednih organizacija za održavanje stanbenih zgrada, za snabdevanje i pomoć građanima, napose porodici;

d) pravo da kao investitori učestvuju u stanbenoj i komunalnoj izgradnji;

e) pravo da na zakonom određeni način učestvuju u društvenom upravljanju ustanovama i privrednim organizacijama na svom području koje se bave stanbenim, komunalnim i socijalnim poslovima, kao i snabdevanjem domaćinstava.

Kao deo komunalne zajednice stanbena zajednica ostvaruje društvene planove i opšte propise opštine i razvija inicijativu građana za učešće u ostvarenju zadataka komunalne zajednice.

3. Da bi se građanima obezbedilo nesmetano korišćenje stana kao jednog od osnovnih uslova života, da bi građani bili što više zainteresovani na održavanje stanova i upravljanje stanbenim zgradama, da bi se što više aktivizirali u rešavanju komunalnih i socijalnih problema stanbene zajednice, potrebno je građanima zakonom obezbediti stanarsko pravo koje u sebi sadrži pravo na korišćenje stana, pravo raspolaganja stanbenim prostorijama, kao i pravo učešća u društvenom upravljanju stanbenim zgradama. Ovo pravo se zajedniče građanima prvo sve dok oni izvršavaju svoje zakonom utvrđene obaveze prema zajednici koje proizlaze iz korišćenja stana i drugih odnosa u vezi sa stanom i drugo, sve dok izvršavaju na zakonu zasnovane obaveze iz ugovora sa organom ili pravnim licem koje raspolaže sa stanom. Imajući u vidu sve teškoće za rešavanje stanbenih pitanja koje proizlaze iz sadašnje nestašice stanova, naročito teškoće onih koji nemaju stana ili žive u jako teškim stanbenim uslovima. Savezna narodna skupština smatra da utvrđujući na jednoj strani stanarsko pravo zasnovano ugovorom, istovremeno treba predvideti i sredstva kojima će narodni odbori, koliko je maksimalno moguće, zaštititi i interese građana koji su bez stana ili koji žive u tuđim stanovima (potstanari). U tom smislu propisi treba da dozvole određeno otpuštanje od stanarskog prava i određenu mogućnost intervencije narodnog odbora, ali uslovi pod kojima takva otpuštanja i takve intervencije mogu da se primene u načelu treba da budu određivani samo zakonom. Pritom treba naročito voditi računa da se ne oslabi interes građana za primanje potstanara, jer u suprotnom slučaju propis ne bi značio zaštitu potstanara, nego još veće zaoštravanje nestašice stanova.

4. Savezna narodna skupština smatra da se o stanbenoj izgradnji treba u prvom redu da staraju opštine i da one u tom cilju orijentišu svoje napore. Ali je neophodno takođe da se razvija inicijativa kako stanbenih zajednica, tako i privrednih i društvenih organizacija, zadruga i građana. U cilju razvijanja ove inicijative potrebno je zakonski ustanoviti sledeće:

a) obezbediti svim investitorima pravo raspolaganja stanovima i stanbenim zgradama koje izgrade, ne dirajući u pravo društvenog upravljanja, niti u stanarsko pravo korisnika dok se pridržava obaveza iz ugovora o radnom odnosu u određenim preduzećima odnosno ustanovama;

b) dati mogućnost građanima da stvaraju zadruge za izgradnju zgrada za sopstveno stanovanje; građanima takođe obezbediti pravo i mogućnost izgradnje zgrada za sopstveno stanovanje;

c) zakonski obezbediti i regulisati stanbenu svojinu na pojedine stanove, čiji vlasnici uživaju punu zaštitu svojine i raspolaganja;

d) obezbediti stanbenim zajednicama, privrednim, društvenim organizacijama, zadrugama i građanima povoljne kredite za stanbenu izgradnju, omogućiti građanima sticanje stanova i malih stanbenih zgrada iz svojih sredstava i kredita, kao i na osnovu ulaganja u posebne fondove privrednih organizacija i posebnih oblika štednje.

5. Da bi stanbena izgradnja mogla zadovoljiti potrebe savremenog radnog čoveka kako po tipu, tako i razmeštaju stanbenih zgrada i komunalnih ustanova, nužno je u svim naseljima regulisati upotrebu zemljišta za stanbene i komunalne potrebe putem donošenja savremenih urbanističkih planova gradova i većih reiona. Istovremeno je potrebno i zakonima u skladu sa urbanističkim planovima i principima propisati način upotrebe zemljišta. Isto tako je nužno što pre doneti propise kojima će se graditelji stanbenih zgrada i komunalnih ustanova obavezati da predvide mogućnost za podizanje objekata potrebnih za pomoć porodici (ustanova za smeštaj dece) i domaćinstvima (perionice i drugi slični objekti).

6. Savezna narodna skupština smatra da je uvođenje stanbenih fondova kao stabilnih investicionih kreditnih fondova za stanbenu izgradnju pokazalo svoju punu opravdanost. Stoga je potrebno da se ovi fondovi jačaju i razvijaju i da se zakonski detaljno utvrdi sistem upravljanja, korišćenja i kontrole upotrebe ovih fondova.

Da bi se fondovi za stanbenu izgradnju mogli što efikasnije iskorišćavati, potrebno je da se po mogućnosti u ekonomskim merama i instrumentima što pre otklone one zapreke koje sprečavaju privredne, zadruge i društvene organizacije da uzimaju kredite iz ovih fondova.

7. U cilju omogućavanja izgradnje stanbenih zgrada od strane privrednih i društvenih organizacija, zadruga i građana, u cilju materijalnog obezbeđenja održavanja stanbenih zgrada, potrebno je da se omogući investitorima otplata anuiteta za izgrađene zgrade, a organima upravljanja podmirenje svih troškova amortizacije, održavanje i upravljanje stanbenih zgrada. Ukoliko je ovo nemoguće postići podizanjem stanarine na nivo ekonomske stanarine bez pogoršanja životnog standarda radnih ljudi, potrebno je naći druge mogućnosti iz opštedruštvenih sredstava.

8. Savezna narodna skupština smatra da je neophodno da se osnovni društveni odnosi i prava građana u stanbenoj oblasti što pre zakonski utvrde, kako bi oni bili osnova za dalje razvijanje socijalističkih društvenih odnosa u ovoj oblasti i za razvijanje svestrane inicijative u stanbenoj izgradnji. U tom smislu Savezna narodna skupština smatra neophodnim da Savezno izvršno veće na osnovu principa ustanovljenih u ovoj rezoluciji što pre podnese odgovarajuće zakonske predloge.

9. Savezna narodna skupština smatra da su u uslovima društvenog upravljanja stanbenim zgradama i regulisanja stanarine ukinuti eksploatatorski zakupni odnosi i kapitalistička svojina u oblasti stanbene privrede, što zakonom treba konačno utvrditi. Istovremeno treba zakonski regulisati društvene probleme koji proizilaze iz lične svojine nad stanovima i manjim kućama, obezbeđujući građanima slobodu raspolaganja sa tom njihovom imovinom, sa jednim ograničenjima koja su nužna posledica postojeće nestašice stanova, a u cilju određenog regulisanja njihove raspodele.

10. Kako je rešavanje stanbenih odnosa na socijalističkim principima moguće ostvarivati u skladu sa izgradnjom novog stanbenog prostora i nužnih komunalnih objekata, to je neophodno da Savezno izvršno veće što pre podnese Saveznoj narodnoj skupštini principe za dugoročni program stanbene i komunalne izgradnje i da predloži one mere u ekonomskoj politici koje će omogućavati ostvarivanje prava i institucija utvrđenih u ovoj rezoluciji.

11. Kako je za ostvarivanje principa ove Rezolucije potrebno ne samo donošenje određenih propisa nego i puna aktivnost svih građana i društvenih organizacija, to se pozivaju građani i društvene organizacije kao i privredne organizacije, projektanti, urbanisti i drugi društveni radnici da kroz svoju aktivnost omoguće sprovođenje politike naznačene u ovoj Rezoluciji.

NARODNA OMLADINA JUGOSLAVIJE

Karakter organizacije

Narodna omladina je jedinstvena politička omladinska organizacija, koja, ostvarujući političko i akciono jedinstvo omladine, usmerava njene snage u borbi za izgradnju socijalističkog društva. U sadašnjim uslovima razvika u Jugoslaviji to pre svega podrazumeva što šire i neposrednije uključivanje omladine u sistem društvenog upravljanja i njeno aktivno učešće u životu radnog kolektiva, zadruge, škole i komune.

Radeći na tome da njeni članovi usvajaju naučni socijalizam kao svoj pogled na svet, Narodna omladina, kao vaspitna organizacija, utiče na to da se oni izgrađuju kao svestrano razvijene i svesne društvene i moralne ličnosti i aktivni građani u socijalističkoj izgradnji, sa razvijenim osećanjem društvene odgovornosti. U vezi s tim, Narodna omladina se brine za ideološko obrazovanje, političko prosvetčivanje i kulturno uzdizanje, za podizanje fizičke i tehničke kulture, za odmor i razonodu omladine. Ona se, zajedno sa ostalim društvenim faktorima, zalaže da se, u okviru postojećih mogućnosti, poboljšavaju uslovi života, školovanja i vaspitavanja omladine.

Narodna omladina je masovna i dobrovoljna organizacija, koja obuhvata 1.042.880 omladinaca i omladinki (ne računavajući omladince u Jugoslovenskoj narodnoj armiji i članove Saveza studenata Jugoslavije), što čini 66% omladine. Član Narodne omladine može biti svaki omladinac i omladinka od navršene 15 do 25 godine koji, prihvatajući statut i načela Narodne omladine, želi da radi u jednoj osnovnoj organizaciji i da redovno plaća članarinu. O njegovom prijemu odlučuje osnovna organizacija Narodne omladine, na osnovu želje tog omladinca ili omladinke.

Narodna omladina nije ni sekcija ni »transmisija« ili »instrument« neke druge političke organizacije, već samostalna organizacija. Narodna omladina usvaja programske ciljeve Saveza komunista i Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije. Ona je kolektivan član SSRNJ. U njenim redovima radi 65.000 članova Saveza komunista.

Zasnovana na demokratskim principima, Narodna omladina razvija takve odnose između rukovodstva i osnovnih organizacija koji obezbeđuju da se prava i samostalnost osnovnih organizacija, koji su određeni statutom, ničim ne ograničavaju; da osnovne organizacije imaju pravo prijema i isključenja članova i, na osnovu opšte linije, same određuju svoje programe rada i svoje zadatke, polazeći od problema sredine u kojoj žive; omladinska rukovodstva se biraju na konferencijama i kongresima putem slobodnog predlaganja kandidata i tajnim glasanjem, a postoje široke mogućnosti za kontrolu i kritiku njihovog rada itd. Članstvo i omladinska rukovodstva obavezni su da sprovedu odluke donesene na svojim sastancima i zadatke koje određuju kongresi i konferencije Narodne omladine i viša omladinska rukovodstva.

Narodna omladina je jedna od omladinskih organizacija, pošto je poslednjih godina stvoren čitav niz specijalizovanih organizacija — sportskih, kulturno-umetničkih, ferijalnih, izvidničkih, organizacija za tehničko vaspitanje i dr. U ovim organizacijama radi 1.746.000 mladića i devojaka. Sem pružanja pomoći oko stvaranja, proširivanja i razvijanja ovih organizacija, zadatak je Narodne omladine da se, zajedno sa ostalim društvenim faktorima, brine za pravilno društveno, političko i moralno vaspitanje omladine koja u njima radi.

Od svoje osnivačke konferencije, koja je održana aprila 1951 godine, postoji samostalna studentska organizacija — Savez studenata Jugoslavije, koji radi na osnovu svog statuta. Prema podacima za školsku 1955/56 godinu, Savez studenata obuhvata 55.035 ili 79,07% redovnih studenata. Kao organizacija, Savez studenata je sastavni deo Narodne

omladine, (što znači da postoji političko i akciono jedinstvo studenata sa ostalom omladinom).

Sastav i organizaciona struktura

Prema podacima od maja 1956 godine, od 1.042.880 članova Narodne omladine ima 631.752 omladinca i 411.128 omladinki. Izvan Narodne omladine ima 523.712, ili 34%, omladine, od čega na omladince otpada 231.041, a na omladinke 292.671.

Socijalni sastav je sledeći: radnika 240.097, seljaka 494.410, daka 231.344, nameštenika 55.718, ostalih 21.311.

Nacionalni sastav je sledeći: Srba 474.812, Hrvata 199.891, Slovenaca 101.747, Makedonaca 74.861, Crnogoraca 45.940, ostalih 145.629.

Osnovne organizacije Narodne omladine, kako je to i u statutu određeno, stvaraju se tamo gde omladina živi i radi i gde može najuspešnije organizovati svoju delatnost: u preduzeću, selu, školi, naselju, društvu i sl. Od 21.618 osnovnih organizacija, koliko ih ukupno ima, u preduzećima ih postoji 3.364, u selima 13.879, u školama 3.174, u gradskim naseljima 1.201.

Organizaciona struktura Narodne omladine je prilagođena novoj političko-teritorijalnoj podeli, tako da opštinski komitet Narodne omladine deluje na području opštine (komune), a sreski komitet na području sresa.

Najviši organ Narodne omladine u opštini, srezu, oblasti i pokrajini jeste konferencija Narodne omladine, koja se u opštini i srezu održava svake godine, a u oblasti i pokrajini svake druge. Najviši organ Narodne omladine narodne republike i Narodne omladine Jugoslavije je kongres, koji se održava svake četvrte godine, a na kome se, pored ostalog, bira centralni komitet Narodne omladine u određenoj republici, odnosno Centralni komitet Narodne omladine Jugoslavije. Centralni komitet Narodne omladine Jugoslavije ima 75 članova.

U sreskim (a u većim opštinama i u opštinskim) komitetima se biraju sekretarijati, a u centralnim komitetima Narodne omladine u republikama i u Centralnom komitetu Narodne omladine Jugoslavije predsedništva, koji izvršavaju tekuće zadatke. Predsedništvo CK Narodne omladine Jugoslavije ima 15 članova, i to: predsednik Milijan Neorić, sekretar Miko Tripalo, članovi: Miloško Drušević, Budislav Šoškić, Milka Šćepanović, Pero Djetelić, Luka Banović, Gavro Cerović i Alija Vejzagić; članovi predsedništva CK NO Jugoslavije koji su u isto vreme predsednici CK NO narodnih republika Jugoslavije su: Zdravko Vuković (NR Srbija), Antun Krajnović (NR Hrvatska), Franček Mirtič (NR Slovenija), Danilo Bilanović (NR Bosna i Hercegovina), Dobroslav Čulafić (NR Crna Gora) i Đorđe Ruskovski (NR Makedonija).

Omladinska rukovodstva

Opštinski komiteti su operativna rukovodstva, koja pružaju stalnu pomoć osnovnim organizacijama i njihovim sekretarijatima i neposredno pokreću čitav niz akcija u svim oblastima aktivnosti Narodne omladine.

Sreski komiteti pre svega imaju zadatak da pomažu osposobljavanje opštinskih komiteta za samostalan rad, da analiziraju iskustva o značajnijim problemima karakterističnim za ceo srez, da organizuju političke, kulturne, radne i druge akcije u srezu, da pružaju neposrednu pomoć nekim većim osnovnim organizacijama Narodne omladine itd.

Centralni komitet Narodne omladine u narodnim republikama i Centralni komitet Narodne omladine Jugoslavije staraju se o čuvanju i daljem izgrađivanju političke fizionomije organizacije i o doslednom i jedinstvenom sprovođenju odredaba statuta. Oni daju osnovnu orijentaciju za rešavanje najbitnijih pitanja od opšteg značaja; vrše analize pojedinih aktivnosti organizacije i određenih idejno-vaspitnih problema i pojava među omladinom; organizuju izmenu iskustava i

pružaju određenu pomoć organizacijama i rukovodstvima (organizovanje savetovanja i seminara, izdavanje biltena, izdavačka delatnost, omladinska štampa i sl.).

Pri omladinskim rukovodstvima postoje razna pomoćna tela. Pri Centralnom komitetu Narodne omladine Jugoslavije postoje dve komisije: za ideološko-vaspitni rad i za međunarodne veze. Pri centralnim komitetima u republikama postoje, sa izvesnim razlikama, sledeće komisije: za ideološko-politički rad, za kulturno-prosvetnu i umetničku aktivnost, za organizaciono-kadrovska pitanja, zatim posebne komisije za rad sa seoskom, školskom i radničkom omladinom i dr. Slične komisije postoje i pri sreskim komitetima Narodne omladine.

U 1950 godini je bilo oko 5.000 profesionalnih omladinskih aktivista. Sada ih ima samo 142. Svi ostali obavljaju svoje funkcije u organizaciji pored redovnog posla, bez novčane nagrade.

Poslednjih godina je došlo do znatnog podmlađivanja omladinskog rukovodećeg kadra, naročito u opštinskim i sreskim komitetima. U opštinskim komitetima ima aktivista: do 20 godina starosti 25%, od 20 do 25 godina 57%, a preko 25 godina 18%. U sreskim komitetima ima: do 20 godina starosti 12% članova, od 20 do 25 godina 52%, a preko 25 godina 36%. Na izborima održanim 1956 godine izabrano je u opštinske komitete 4.418 omladinaca i omladinki (25%) koji do tada nisu bili članovi omladinskih rukovodstava, a u sreske komitete je izabrano 798 novih članova (25%).

Socijalni sastav opštinskih i sreskih komiteta je sledeći: radnika ima u opštinskim i sreskim komitetima 20%, seljaka u opštinskim 29%, a u sreskim 10%, službenika u opštinskim 30%, a u sreskim 46%, studenata i đaka u opštinskim i sreskim komitetima 7%.

U opštinskim komitetima ima 3.229 omladinki (19%), a u sreskim 455 (15,3%).

Osnovni smer i sadržina aktivnosti

Na Šestom plenarnom sastanku Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije ukazano je na značajnu društvenu i vaspitnu ulogu Narodne omladine, o čemu je u referatu druga Petra Stambolića rečeno i sledeće: »Iako sada imamo veliki broj društvenih organizacija koje na raznim aktivnostima okupljaju omladinu ili se brinu za njeno vaspitanje, to nikako ne smanjuje, već u izvesnom smislu i povećava, ulogu Narodne omladine kao političke i vaspitne organizacije. S obzirom na njen veliki značaj u društveno-političkom životu u sadašnjim uslovima, moramo posvetiti posebnu pažnju njenom daljem razvitku«.

Na Sedmom plenumu Centralnog komiteta Narodne omladine Jugoslavije, koji je održan 14 maja 1956 godine, raspravljano je o daljem političkom jačanju i organizacionoj izgradnji Narodne omladine. Na Osmom plenumu CK NOJ, održanom 24 januara 1957 god. razmatran je ideološko-politički rad Narodne omladine. Ova dva plenuma su detaljnije razjasnila kakva treba da bude orijentacija i sadržina aktivnosti Narodne omladine da bi ona što bolje ispunjavala svoju društvenu ulogu.

Polazeći od odluka Sedmog i Osmog plenuma Centralnog komiteta Narodne omladine Jugoslavije, organizacije Narodne omladine imaju, osim drugih sledeće zadatke: da uključuju omladinu u aktivan rad samoupravnih tela, da upoznaju svoje članove sa društvenim i privrednim sistemom i ekonomskom politikom Jugoslavije i da aktivno učestvuju u njenom sprovođenju, da ih redovno upoznaju sa tekućim političkim događajima u zemlji i u inostranstvu, da raspravljaju o aktuelnim životnim problemima sredine u kojoj se nalaze i da, kao organizovana politička snaga, rade na njihovom rešavanju, da svoje članove upoznaju sa savremenim problemima međunarodnog radničkog pokreta i socijalizma u svetu i da ih vaspitavaju u duhu socijalističkog patriotizma i internacionalizma.

Ostvarujući ove opšte političke zadatke, organizacije Narodne omladine u pojedinim slojevima omladine — radni-

čkim, srednjoškolskim, seoskim, zbog specifičnih uslova u kojima rade imaju i neke posebne obaveze.

Organizacije Narodne omladine u preduzećima deluju na taj način što se neposrednije uključuju u život kolektiva i rad organa radničkog samoupravljanja (sada u radničkim savetima ima 19.395 omladinaca i omladinki do 24 godine starosti ili 9,6% ukupnog broja članova radničkih saveta); što izgrađuju stav omladine prema svim važnijim privredno-političkim problemima u preduzeću i što svojim predlozima, svesnom akcijom i konstruktivnom kritikom pomažu njihovom rešavanju; što sistematski rade na ekonomskom, političkom i ideološkom obrazovanju radničke omladine, uz pomoć sindikata i radničkih univerziteta; što daju inicijativu za stvaranje klubova mladih proizvođača (kojih samo u Sloveniji ima 22, sa 4.000 članova) i pomažu njihov rad; što sistematski rade na osposobljavanju omladinaca članova radničkih saveta (organizovanjem seminara, konferencija i sl.); što ukazuju naročitu pomoć novodošlim mladim radnicima, da bi se oni što pre saživali sa novom sredinom i stekli neophodna ekonomska, stručna i politička znanja; što zajedno sa ostalim faktorima, utiču na to da se, u okviru postojećih mogućnosti, poboljšavaju životni uslovi mladih radnika (podizanje stanova za samce, otvaranje jeftinih radničkih restorana i sl.).

Organizacije Narodne omladine na selu se staraju da mlade proizvođače što šire uključe u borbu za unapređivanje poljoprivredne proizvodnje i za stvaranje novih odnosa na selu. One svoju praktičnu aktivnost sve više zasnivaju na akcionom programu razvitka zadruga; pomažu stvaranje i unapređivanje rada aktiva mladih zadrugara i klubova naprednih poljoprivrednika (u kojima sada radi 24.000 omladinaca); staraju se da se što bolje iskoriste postojeće mogućnosti na selu za kulturno uzdizanje, stručno i političko obrazovanje (preko poljoprivrednih škola i tečajeva, zdravstvenih, domaćićkih i drugih kurseva, logorovanja predvojničke obuke i sl.); bore se protiv zaostalosti, konzervativizma, raznih nazadnih običaja itd.

Organizacije Narodne omladine u srednjim školama razvijaju ispravan odnos učenika prema školi, pomažu negovanje elemenata novoga u nastavi, svojim predlozima i inicijativom utiču na to da nastava pruži što više savremenih znanja, učestvuju u radu organa društvenog upravljanja u školi, a naročito se staraju za rad đacke zajednice, razvijaju različite oblike ideološko-političkog i kulturnog života srednjoškolske omladine, staraju se da upoznaju učenike sa problemima svoje komune, u raznim vidovima doprinose povezivanju i zbližavanju srednjoškolske, radničke i seoske omladine itd.

Organizacije Narodne omladine u izgrađivanju sistema ideološko-političkog rada polaze naročito od sledeća dva zahteva: da se, s jedne strane, pružaju neophodna znanja s v e m članstvu Narodne omladine, a da se, uporedo sa tim, posveti posebna pažnja užem krugu u z d i g n u t i j i h i zainteresovanih omladinaca koji žele sistematskije da obrađuju pojedine oblasti.

U sistemu ideološko-političkog rada Narodne omladine najvažniju ulogu imaju:

a) osnovne organizacije, koje, putem redovnog političko-ideološkog rada, upoznaju članstvo sa aktuelnim političkim i idejnim pitanjima (one, uz pomoć viših omladinskih rukovodstava, stvaraju svoje minimalne programe ideološko-političkog rada).

b) razne slobodnije i šire forme, kao što su: omladinski univerziteti, omladinske katedre pri radničkim i narodnim univerzitetima, omladinske tribine, debatni klubovi, literarne družine i dr.,

c) uže forme ideološkog rada, namenjene uzdignutijem delu omladine, kao što su: marksistički kružoci, naučne grupe, klubovi mladih ekonomista, seminari za pojedina pitanja i sl.

Postoji izgrađen sistem seminara za omladinske aktiviste. CK Narodne omladine Jugoslavije svake godine organizuje višednevni seminar za pretsednike sreskih komiteta, centralni

komiteti u narodnim republikama organizuju seminare za članove sreskih i opštinskih komiteta, a sreski komiteti se staraju o organizovanju seminara za rukovodioce osnovnih organizacija. U toku 1956 god. je kroz ovakve seminare prošlo preko 10.000 omladinskih aktivista. Sada se u gradskim centrima sve više organizuju večernje omladinske škole.

Posebni seminari se organizuju za omladinu članove radničkih saveta, članove školskih odbora, upravnih odbora zemljoradničkih zadruga i rukovodioce aktivna mladih zadruga, kao i za rukovodioce pojedinih formi ideološkog rada.

U oblasti kulturno-umetničke aktivnosti, Narodna omladina, zajedno sa ostalim organizacijama, u većini srezova organizuje svake godine kulturno-umetničke smotre i festivale. Poslednjih godina je masovna osnova kulturno-umetničke amaterske aktivnosti omladine proširena. U 1598 omladinskih kulturno-umetničkih društava i grupa radi 108.100 mladića i devojaka, a veliki broj omladinaca je uključen u rad kulturno-umetničkih društava sindikalnog ili opšteg karaktera.

Pored pomoći koju pruža sportskim organizacijama, Narodna omladina organizuje i neke posebne sportske aktivnosti, kao što su sportske igre u kojima učestvuju radnička, srednjoškolska i seoska omladina.

Narodna omladina je do 1952 god. organizovala krupne akcije saveznog značaja, tako da je dotada na izgradnji 70 krupnih objekata učestvovalo 1.020.300 omladinaca i omladinki. Od 1953 godine pa dosada omladinske organizacije su uglavnom radile na gradnji lokalnih objekata. Od 1953 do kraja 1956 god. u lokalnim radnim akcijama je učestvovalo preko 500.000 omladinaca i omladinki. U dvogodišnjoj akciji na gradnji manjih sportskih objekata (1955 i 1956 god.) izgrađeno je 3.658 raznih objekata. Na Osmom plenumu CK Narodne omladine Jugoslavije je odlučeno da se i u toku 1957 god. organizuju lokalne radne akcije, pre svega za gradnju omladinskih domova, prostorija za kulturno-prosvetni rad i objekata za sportski i društveni život omladine i da omladina učestvuje u akcijama koje organizuje Socijalistički savez: na manjim melioracionim radovima, pošumljavanju, gradnji puteva itd.

SEDMI PLENUM CENTRALNOG KOMITETA SAVEZA KOMUNISTA JUGOSLAVIJE

Sedmi plenum Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije je održan 1 februara 1957 god. u Beogradu.

Na Plenumu je odlučeno da se VII kongres Saveza komunista Jugoslavije održi novembra 1957 god. u Ljubljani.

Zaključeno je da se na Kongresu podnesu sledeći referati:

- 1) politički referat;
- 2) organizacioni izveštaj Centralnog komiteta SKJ;
- 3) referat o programu SKJ.

Delegati za Kongres će se birati po ključu: na 400 članova SKJ 1 delegat.

Međunarodne veze Narodne omladine

Narodna omladina Jugoslavije razvija široku i raznovrsnu aktivnost na uspostavljanju saradnje sa omladinskim organizacijama u drugim zemljama, koja je zasnovana na principima ravnopravnosti. Sada ona saraduje sa 51 nacionalnom omladinskom organizacijom, sa skoro svim socijal-demokratskim omladinskim organizacijama u Evropi, sa omladinskim organizacijama u socijalističkim zemljama, sa velikim brojem progresivnih omladinskih organizacija u Aziji i Africi. Savez studenata Jugoslavije saraduje sa 60 nacionalnih studentskih unija. Preko Biroa za razmenu i putovanja omladine i studenata ostvaruje se saradnja sa 202 organizacije iz raznih zemalja. U toku 1956 god. su na letovanjima i turnejama u našoj zemlji učestvovala 2.762 omladinaca i omladinke iz drugih zemalja. Prošle godine su Narodna omladina i Savez studenata organizovali u Jugoslaviji sedam međunarodnih seminara.

Narodna omladina nije član nijedne međunarodne omladinske organizacije.

Publikacije

Narodna omladina Jugoslavije izdaje svoj nedeljni list »Mladost«, na 16 strana velikog formata. Pored toga u Sloveniji izlazi »Mladina«, a u Makedoniji »Mladi borec«. Izdaju se i posebni listovi za omladinu mađarske i šiptarske nacionalne manjine.

CK Narodne omladine Jugoslavije i centralni komiteti narodnih republika izdaju biltene informativnog i instruktivnog karaktera, namenjene omladinskim rukovodstvima.

CK NOJ izdaje list »Youth life« (Omladinski život) na engleskom jeziku, i mesečni informativni bilten, na ruskom i engleskom.

Pored raznih političkih brošura, CK Narodne omladine Jugoslavije izdaje biblioteke: »Horizonti« (o raznim savremenim idejnim i teorijskim problemima), »Omladinske sveške« (koje imaju praktično politički karakter) i »Dokumenti iz istorije omladinskog pokreta«.

B. Šć.

(Podaci iz dokumentacije Centralnog komiteta Narodne omladine Jugoslavije).

Plenum je potvrdio sastav Komisije za izradu projekta Programa SKJ, koju je predložio Izvršni komitet CK SKJ, od drugova: Josip Broz Tito, Edvard Kardelj, Moša Pijade, Svetozar Vukmanović, Đuro Salaj, Vladimir Bakarić, Lazar Koliševski, Cvjetin Mijatović, Milentije Popović, Veljko Vlahović, Anka Berus, Boris Zihlerl, Jovan Veselinov, Dobrica Ćosić, Milijan Neoričić, Predrag Ajtić, Janez Vipotnik.

Plenum je takođe izabrao Komisiju za izmene i dopune Statuta SKJ, u sastavu: Moma Marković, Dobrivoje Radosavljević, Otmar Kreačić, Cvjetin Mijatović, Vida Tomšić, Zvonko Brkić, Dušan Petrović, Krste Crvenkovski, Paško Romac, Mileva Planojević, Dragomir Nikolić.

Pored toga, Plenum je razmotrio i neke probleme sa područja veza SKJ sa drugim komunističkim partijama i odobrio dosadašnju delatnost Izvršnog komiteta CK SKJ.

MEĐUNARODNI KONTAKTI SKJ I SSRNJ U 1956 GODINI

Savez komunista Jugoslavije i Socijalistički savez radnog naroda Jugoslavije imali su 1956 godine niz značajnih susreta sa komunističkim i socijalističkim partijama.

U Jugoslaviji je boravio generalni sekretar Komunističke partije Italije Palmiro Toljati, zatim delegacije Poljske ujedinjene radničke partije, Komunističke partije Italije i Partije mađarskih trudenika. Za vreme boravka bugarske parlamentarne delegacije došlo je do susreta između Saveza komunista Jugoslavije i Komunističke partije Bugarske. U okviru državnih poseta koje je učinila delegacija jugoslovenske vlade Sovjetskom Savezu i Narodnoj Republici Rumuniji došlo je i do razgovora između predstavnika Saveza komunista Jugoslavije i Komunističke partije Sovjetskog Saveza i između Saveza komunista Jugoslavije i Rumunske radničke partije.

Na poziv Centralnog komiteta Komunističke partije Kine predstavnici Saveza komunista Jugoslavije su učestvovali u radu Osmog kongresa Komunističke partije Kine. Takođe je delegacija Saveza komunista Jugoslavije prisustvovala radu Osmog kongresa Komunističke partije Italije.

Savez komunista Jugoslavije je vratio posetu Komunističkoj partiji Italije i Poljskoj ujedinjenoj radničkoj partiji.

U Jugoslaviji su boravile delegacije Socijalističke partije Belgije i Norveške radničke partije i vodile su razgovore sa predstavnicima Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije i Saveza komunista Jugoslavije.

Predstavnik Saveza komunista Jugoslavije i Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije je prisustvovao kao posmatrač radu Druge aziske socijalističke konferencije.

Grupa funkcionera Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije je boravila u Belgiji kao gost Socijalističke partije Belgije, a Jugoslaviju je posetila grupa funkcionera Socijalističke partije Francuske (SFIO).

Pored ovoga, došlo je i do niza pojedinačnih susreta, poseta i izmena mišljenja sa pojedincima iz socijalističkih partija raznih zemalja.

Kontakti Saveza komunista Jugoslavije

Poseta generalnog sekretara Komunističke partije Italije Palmira Toljattija

Od 28 do 30 maja 1956 godine generalni sekretar Centralnog komiteta Komunističke partije Italije Palmiro Toljati, u pratnji Luidija Amadezija, člana Centralnog komiteta Komunističke partije Italije, posetio je na poziv Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije Beograd.

»U razgovorima koji su vođeni kod generalnog sekretara Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije druga Tita, uz učešće članova Izvršnog komiteta Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije, i u drugim susretima izvršena je u drugarskoj atmosferi razmena mišljenja po pitanjima od zajedničkog interesa i o daljim kontaktima radi obnove saradnje italijanskih i jugoslovenskih komunista«, kaže se u zajedničkom saopštenju o razgovorima (»Borba« 31 maja 1956).

Generalni sekretar Komunističke partije Italije je, u izjavi »Borbi« 31 maja, izneo svoje uverenje da su u proteklom godinama u Jugoslaviji izvršene duboke promene u ekonomskom i društvenom smislu.

»Te promene mi smo dosad poznavali samo izdaleka, ali mislimo da ih treba upoznati i izbliza. Jer put Jugoslavije u socijalizam ima nove forme, različite od drugih naroda koji takođe idu ka socijalizmu. Upravo to iziskuje od nas da svestrano proučavamo put Jugoslavije. To je od prvorazrednog značaja. Treba razumeti ovo novo i videti koji značaj ono može da ima za razvitak socijalizma uopšte«, izjavio je Palmiro Toljati.

Za vreme razgovora je zaključeno da Jugoslaviju poseti grupa drugova iz Centralnog komiteta Komunističke partije Italije, radi upoznavanja prilika u Jugoslaviji. Palmiro Toljati je izrazio želju da i drugi u Jugoslavije dođu u Italiju i bliže upoznaju rad Komunističke partije Italije

Razgovori između predstavnika SK Jugoslavije i SSRN Jugoslavije i KP Sovjetskog Saveza

Za vreme zvanične posete delegacije Vlade FNRJ Sovjetskom Savezu od 1 do 23 juna 1956 god. došlo je do susreta između predstavnika SK Jugoslavije i SSRN Jugoslavije i predstavnika KP Sovjetskog Saveza. Savez komunista Jugoslavije i SSRN Jugoslavije su predstavljali drugi: Josip Broz Tito, generalni sekretar SKJ, Edvard Kardelj, sekretar Izvršnog komiteta CK SKJ, i članovi CK SKJ Jakov Blažević, Veljko Mićunović, Koča Popović i Mijalko Todorović. Komunističku partiju Sovjetskog Saveza su zastupali: N. S. Hruščov, prvi sekretar CK KPSS, članovi Prezidijuma CK KPSS N. A. Bulganjin, K. J. Vorošilov, A. I. Mikojan, V. M. Molotov i kandidat za člana Prezidijuma CK KPSS D. T. Šepilov.

Na kraju razgovora 20 juna 1956 god. u Moskvi su generalni sekretar SKJ Josip Broz Tito i prvi sekretar CK KPSS Hruščov potpisali Deklaraciju o odnosima između Saveza komunista Jugoslavije i KP Sovjetskog Saveza.

U Deklaraciji se konstatuje da je Beogradska deklaracija od 2 juna 1955 god. postavila na zdravu osnovu odnose između dve socijalističke zemlje i da su saradnja i opšti razvitak tih odnosa posle Beogradske deklaracije, i kontakti između političkih i drugih društvenih organizacija stvorili povoljne političke uslove i za saradnju između SKJ i KPSS. Delegacije su se složile da je korisno i neophodno razvijati postojeće kontakte između dve partije radi saradnje u interesu učvršćivanja i napretka dveju zemalja, radi saradnje u međunarodnom radničkom pokretu, a isto tako radi razvika mirne koegzistencije i saradnje među narodima celoga sveta.

U članu 3 Deklaracije su utvrđeni principi na kojima treba da se zasniva međusobna saradnja. »Obe strane, pridržavajući se gledišta da su putevi socijalističkog razvika u raznim zemljama i uslovima različiti, da bogatstvo formi razvika socijalizma doprinosi njegovom jačanju i polazeći od činjenice da je i jednoj i drugoj strani tuda svaka tendencija za nametanjem svog mišljenja u određivanju puteva i formi socijalističkog razvika, — složile su se u tome da gore pomenuta saradnja treba da se temelji na punoj dobrovoljnosti i ravnopravnosti, na prijateljskoj kritici i na drugarskom karakteru razmene mišljenja u spornim pitanjima između naših partija«.

U sledećoj tački Deklaracije se govori o formama i metodama saradnje između dve partije. Ona će se u prvom redu odvijati, kaže Deklaracija, »putem svestranog uzajamnog upoznavanja formi i metoda socijalističke izgradnje dveju zemalja, slobodne drugarske razmene iskustava i mišljenja o pitanjima od opšteg interesa za razvitak socijalističke prakse i unapređenja socijalističke misli, a isto tako i o pitanjima koja se tiču mira, zbližavanja i povezivanja među narodima i napretka čovečanstva uopšte«.

Konstatujući da savremeni materijalni i duhovni preobražaj sveta postavlja pred međunarodni radnički pokret niz krupnih zadataka koje treba naučno analizirati, delegacije su se složile da svestrano potišću — kako u uzajamnim odnosima, tako i u međunarodnom radničkom pokretu uopšte — uzajamnu saradnju i razmenu mišljenja u oblasti socijalističke naučne misli.

U pogledu konkretnih formi saradnje između dve partije delegacije su se dogovorile da se ona ostvaruje putem ličnih kontakata, pismenog i usmenog iznošenja i razmene mišljenja, putem razmene delegacija, materijala, literature i putem organizovanja međusobnih susreta partijskih radnika, u cilju pretraganja aktuelnih pitanja od opšteg interesa, i uopšte pomoću svih formi konstruktivne, drugarske diskusije.

U sedmoj tački Deklaracije je konstatovano da predstavnici radničkog pokreta Jugoslavije i Sovjetskog Saveza »smatraju takvu uzajamnu saradnju sastavnim delom svojih kontakata sa drugim komunističkim i radničkim partijama, kao i socijalističkim i ostalim progresivnim pokretima u svetu«. Poslednja, osma tačka Deklaracije razmatra pitanje saradnje naprednih snaga u svetu i utvrđuje principe na kojima ona treba da se razvija. Predstavnici dveju partija smatraju da je neophodna široka saradnja svih progresivnih i miroljubivih snaga, koja se sve jače manifestuje u najraznovrsnijim formama i u svetskim razmerama. »Ta je saradnja jedna od najprećih potreba savremenog društvenog razvika. Te veze treba da budu ravnopravne, otvorene, demokratske i pristupačne svetskom javnom mnenju«. Pri uspostavljanju kontakata i veza podrazumeva se sloboda akcije svakog pojedinog učesnika, već prema uslovima njegovog razvika i u skladu sa opštim progresivnim ciljevima.

Razmena mišljenja o odnosima između Saveza komunista Jugoslavije i Rumunske radničke partije

Na povratku iz Sovjetskog Saveza, delegacija Vlade FNRJ je boravila od 23 do 26 juna 1956 godine u Narodnoj Republici Rumuniji. Za to vreme su se u Bukureštu susreli predstavnici SKJ i Radničke partije Rumunije. S jugoslovenske strane su učestvovali generalni sekretar SKJ Josip Broz Tito, sekretar Izvršnog komiteta CK SKJ Edvard

Kardelj i članovi CK SKJ Jakov Blažević, Koča Popović i Mijalko Todorović, a sa rumunske strane prvi sekretar CK RRP Georgi Georgiju Dež, članovi Politbiroa CK RRP Kivu Stojka, Emil Bodnaroš, Petre Borila, Aleksandru Mogjoroš i član CK RRP Grigore Preoteasa.

Delegacije su se složile da postoje uslovi i potreba za uspostavljanjem i razvijanjem kontakata i drugarske saradnje između dve partije. SKJ i RRP će za ostvarenje ovog cilja uspostaviti lične kontakte i susrete predstavnika obeju partija, razmene informacija o delatnosti partija, razmene delegacija i literature i druge forme kontakata koje mogu doprineti uzajamnom upoznavanju gledišta na pitanja od zajedničkog interesa.

Za vreme razgovora je upućen poziv Centralnom komitetu RRP da jedna delegacija RRP poseti Jugoslaviju, što je prihvaćeno.

Razgovori između predstavnika Centralnog komiteta Poljske ujedinjene radničke partije i predstavnika Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije

Od 25 avgusta do 2 septembra 1956 god. je u Jugoslaviji boravila delegacija CK Poljske ujedinjene radničke partije na čelu sa Francišekom Mazurom, članom Politbiroa i sekretarom CK PURP. U delegaciji su se nalazili članovi CK Tadeuš Daniševski, Juzef Mahno, Mihalina Tatarkuvna, zatim zamenici članova CK Celina Budžinska, Stanislaw Šimanski i drugi odgovorni radnici CK Poljske ujedinjene radničke partije.

Delegacija je vodila razgovore sa članovima Izvršnog komiteta CK Saveza komunista Jugoslavije Svetozarom Vukmanovićem i Petrom Stambolićem, članovima CK SKJ Milentijem Popovićem, Momom Markovićem i Veljkom Zekovićem. U razgovoru su učestvovali i drugi članovi CK Saveza komunista Jugoslavije. Pored toga je delegacija PURP imala razgovore sa članovima CK Saveza komunista Hrvatske i Slovenije, i sa članovima komiteta Saveza komunista Jugoslavije u Beogradu, Mariboru, Krapini, Ptuj i itd.

Generalni sekretar CK SKJ Josip Broz Tito je primio delegaciju.

U saopštenju o razgovorima predstavnika dveju partija kaže se:

»Delegacija PURP vodila je razgovore o ulozi Partije u izgradnji socijalizma u Jugoslaviji, o strukturi Saveza komunista i o unutarpartiskom životu SK Jugoslavije. Delegacija se interesovala za pitanja privrednog sistema, radničkog samoupravljanja i samoupravljanja radnog naroda u opštinama i rezovima«.

U toku razgovora je istaknuta potreba razvijanja saradnje između Saveza komunista Jugoslavije i Poljske ujedinjene radničke partije kroz uzajamno upoznavanje formi i metoda socijalističke izgradnje obeju zemalja i kroz razmenu iskustava iz rada obeju partija. U tom cilju je predviđena razmena delegacija i drugi oblici uzajamne saradnje, radi boljeg upoznavanja pojedinih oblasti partiskog i društveno-političkog života.

Učešće delegacije Saveza komunista Jugoslavije na VIII kongresu Komunističke partije Kine

Na poziv Centralnog komiteta Komunističke partije Kine delegacija Saveza komunista Jugoslavije je prisustvovala VIII kongresu Komunističke partije Kine, održanom od 15 do 27 septembra 1956 godine. Delegaciju Saveza komunista Jugoslavije su sačinjavali: Jovan Veselinov, Rista Antunović i Vladimir Popović, članovi Centralnog komiteta SKJ.

U toku Kongresa je vođa delegacije SKJ Jovan Veselinov u ime Centralnog komiteta SKJ pozdravio kineske komuniste.

Predstavnik Saveza komunista Jugoslavije Jovan Veselinov je o značaju kineske revolucije rekao:

»Borba koju je vodio kineski narod pod rukovodstvom svoje partije i druga Mao Ce Tunga dala je ogromne istorijske rezultate. Svetskom imperijalizmu zadat je strahovit udarac. Time je data snažna podrška potlačenim narodima u njihovoj borbi za slobodu i nezavisnost. Uništenjem unutrašnje kontra-revolucije velikom kineskom narodu bili su otvoreni putevi u bolji život — u socijalizam. Sve je to ojačalo socijalističke snage u svetu i olakšalo borbu za njihovo dalje prodiranje; steklo se novo iskustvo, obogatila se teoretska misao i revolucionarna praksa međunarodnog radničkog pokreta«.

Podvlačeći specifičnosti kineske revolucije, Jovan Veselinov je izjavio da su se »jugoslovenski komunisti koristili kineskim iskustvom u oružanoj borbi, naročito u partizanskom ratovanju. Jer baš je kineska revolucija pokazala da partizansko ratovanje ne znači očajničko reagovanje protiv daleko nadmoćnijeg neprijatelja, niti da na momente nedovoljno međusobno povezana oružana borba nema izgleda da se objedini u veliku jedinstvenu borbu, koja će konačno uništiti neprijatelja. Kineska, kao i naša, revolucija pokazala je da, u određenim unutrašnjim i međunarodnim uslovima, oružana borba kroz partizanski rat predstavlja jedino moguće sredstvo pobede«.

Ukazujući na različite puteve razvika radničkog pokreta i socijalizma u pojedinim zemljama, predstavnik Saveza komunista Jugoslavije je podvukao da »snaga socijalizma i jeste u neprekidnom pronalaženju novog, u daljem razvijanju naše teoretske misli, u pronalaženju novih oblika borbe za vlast i novih formi socijalističke demokratije. Do toga novog dolazi se u procesu konkretne borbe i stvaralaštva. Različita mišljenja po nekim pitanjima u našem velikom socijalističkom pokretu mogu da čine samo njegovu snagu ako su ona plod razmišljanja i stremljenja ka jednom te istom cilju — socijalizmu«.

Na kraju govora je Jovan Veselinov izneo gledište da je za stvar naprednih snaga u svetu korisno održavanje određenih veza i izmena mišljenja i sa socijalističkim partijama i drugim pokretima koji žele da sarađuju, koji su voljni da se bore za mir i mirnu koegzistenciju, za mirno rešavanje međunarodnih problema i ravnopravne odnose među narodima.

Razgovori između predstavnika Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije i Centralnog komiteta Bugarske komunističke partije

Za vreme posete parlamentarne delegacije NR Bugarske Jugoslaviji došlo je 6 i 7 oktobra 1956 god. do susreta između predstavnika CK Saveza komunista Jugoslavije i CK Bugarske komunističke partije.

Savez komunista Jugoslavije su predstavljali članovi Izvršnog komiteta CK SKJ Aleksandar Ranković i Moša Pijade, članovi CK SKJ Mijalko Todorović i Uglješa Danilović i član Centralne revizione komisije SK Jugoslavije Dobrovoje Vidić. Bugarsku komunističku partiju su zastupali prvi sekretar CK BKP Todor Živkov, član Politbiroa CK BKP Georgi Čankov, članovi CK BKP Ruben Abramov i Dimo Dičev.

U saopštenju koje je tim povodom izdato konstatuje se da postoje uslovi i obostrana želja i saglasnost da se kontakt između Saveza komunista Jugoslavije i Bugarske komunističke partije nastavi i da se uložu dalji naponi za unapređenje veza i saradnje između dve partije. Ti kontakti bi se odvijali razmenom delegacija, posetama partiskih radnika, razmenom partiske literature, časopisa i štampe, i na druge odgovarajuće načine.

Kontakti i saradnja će se zasnivati na ravnopravnosti, uzajamnom poštovanju i nemešanju u unutrašnje stvari. Dve partije će razvijati međusobnu saradnju putem slobodne izmene mišljenja o pitanjima od zajedničkog interesa i razmenom iskustava u socijalističkoj izgradnji.

U saopštenju se podvlači uverenje da će ovakva veza i saradnja doprineti daljem razvijanju uzajamnog razumevanja i poverenja između dva naroda i povoljno uticati na svestrani razvitak odnosa između Jugoslavije i Bugarske.

Poseta delegacije KP Italije

Od 5 do 15 oktobra 1956 god. je u Jugoslaviji boravila delegacija Komunističke partije Italije, kao gost Saveza komunista Jugoslavije i SSRN Jugoslavije. Delegaciju je predvodio zamenik generalnog sekretara KP Italije Luidi Longo a članovi delegacije su bili Velio Spano, Mario Montanjanja, Antonio Pezenti, Mario Licero, Luiza Balboni, Karlo Salinari, Italo Buzeto, Gerardo Kjaromonte i Dučo Tabet.

Delegacija je posetila generalnog sekretara SK Jugoslavije i pretседnika Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije Josipa Broza Tita i vodila razgovore sa nizom rukovodećih ljudi partiskog, društvenog i sindikalnog života Jugoslavije.

Delegacija se za vreme boravka neposredno u nizu preduzeća upoznala sa problemima radničkog i društvenog upravljanja, s raznim pitanjima privrednog sistema i privredne politike, prosvete i kulture, i sa ulogom koju u izgradnji socijalizma imaju Savez komunista Jugoslavije, Socijalistički savez radnog naroda Jugoslavije, Savez sindikata i druge društvene organizacije.

U kominikeu o poseti delegacije KP Italije Jugoslaviji kaže se da su susreti ponovo potvrdili korisnost saradnje, razmene gledišta i iskustava. »Predstavnik SK Jugoslavije i

KP Italije svesni su da takvi kontakti — kao i kontakti između drugih političkih i sindikalnih organizacija radničke klase — takođe predstavljaju aktivni doprinos razvijanju dobrosusledskih i prijateljskih odnosa između naroda obe zemlje, za sve širu saradnju među narodima na ravnopravnoj osnovi, za rešavanje političkih i ekonomskih problema današnjice i za učvršćenje stvari mira u svetuk.

Pretpostavljajući obe partije su se složili da dalje kroz raznovrsne forme saradnje prošire kontakte.

»Buduća saradnja između Saveza komunista Jugoslavije i KP Italije, — primenjujući u svom radu marksističko-lenjistički metod — odvijace se u okviru proleterskog internacionalizma, na principima ravnopravnosti, javnosti u saradnji, nemešanja u unutrašnji život obe partije, uzajamnog poštovanja stavova, pa i u slučajevima kada po pojedinim gledištima ne postoji saglasnost, što podrazumeva i mogućnost druge kritike». U kominikeu se izražava uverenje da će primena tih principa olakšati razvikanje saradnje i sa drugim partijama i organizacijama radničke klase koje se izjašnjavaju za socijalizam, kao i s drugim progresivnim pokretima.

Delegacija KP Italije je pozvala Savez komunista Jugoslavije da pošalje svoju delegaciju na kongres KP Italije.

»Verujemo da su iskustva socijalističke Jugoslavije, — izjavio je zamenik generalnog sekretara KP Italije i vođa delegacije Luidji Longo 11 oktobra »Politici«, od velikog značaja, kako uopšte, tako i u tome što nam pomažu u našoj borbi za socijalizam u Italiji. Činjenica da radnici na vlasti mogu da ostvare tako široko učešće u upravljanju ekonomijom i državom, dakle svojim životom, može samo da nam pomogne u našoj borbi u Italiji, u borbi da radničku klasu Italije dovedemo na položaj rukovođenja državom«.

O aktuelnosti jugoslovenskog iskustva za italijanski radnički pokret Luidji Longo je rekao:

»Vaše iskustvo može da nam služi već sada u borbi za prava i slobodu radnika u fabrikama kod nas, u borbi za proširenje prava koja danas italijanski radnici imaju. Jer baš u tom domenu prava i slobode radnika u fabrikama italijanski radnički pokret susreće se s ogromnim teškoćama«.

Razgovori između predstavnika Saveza komunista Jugoslavije i CK Partije mađarskih radbenika

Od 15 do 22 oktobra 1956 god. je u Jugoslaviji boravila delegacija Partije mađarskih radbenika, u sastavu Erne Gere, prvi sekretar CK PMT, i Antal Apro, Andraš Hegediš, Janoš Kadar i Istvan Kovač, članovi Politbira CK PMT. Delegacija je vodila razgovor s Josipom Brozom Titom, generalnim sekretarom SKJ, i članovima Izvršnog komiteta CK SKJ i imala niz sastanaka i razgovora sa predstavnicima CK SKJ i Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije: Aleksandrom Rankovićem, Vladimirom Bakarićem i Lazarom Koliševskim članovima Izvršnog komiteta SKJ, Dobrivojem Radosavljevićem i Dušanom Petrovićem članovima CK SKJ i sa nizom rukovodećih ljudi iz političkog, društvenog i privrednog života u Beogradu, Sarajevu, Zagrebu i Ljubljani.

Pretpostavljajući dveju partija u saopštenju o razgovorima konstatuju da je u poslednje vreme popustila zategnutost u međunarodnim odnosima, da su se proširile međunarodne veze i dalje razvila aktivna koegzistencija među državama. Naglašena je potreba da se ulože još veći napori na rešavanju međunarodnih problema, kao što su razoružanje, zabrana upotrebe oružja za masovna uništavanja, ostvarenje sistema kolektivne bezbednosti, ujedinjenje nemačkog naroda demokratskim putem, mirno rešenje susekog problema, itd.

Što se tiče veza i saradnje između dveju partija, zaključeno je da je njihovo dalje jačanje neophodno. Formulirani su i principi na kojima treba da se odvija ta saradnja, a to su puno poverenje i iskrenost, otvorenost, ravnopravnost i dobrovoljnost, nemešanje u međusobne unutrašnje poslove, izmena gledišta, uključujući slobodu konstruktivne i druge kritike, koja polazi sa principijelnih pozicija i vodi računa o interesima socijalističkog razvika. Dosledno sprovođenje ovih principa će onemogućiti ponavljanje grešaka iz prošlosti, koje su nanale ozbiljnu štetu radničkom pokretu, kaže se u saopštenju.

Pretpostavljajući dveju partija dogovorili su se da se dalje saradnja odvija putem ličnih kontakata, razmene mišljenja, publikacija, razmene delegacija i slično.

Razgovori između predstavnika Saveza komunista Jugoslavije i Rumunske radničke partije

Za vreme boravka u Beogradu delegacije Vlade Narodne Republike Rumunije od 20 do 29 oktobra 1956 godine održani su 27 oktobra razgovori između delegacija Saveza

komunista Jugoslavije i Rumunske radničke partije. Delegaciju SKJ su sačinjavali Josip Broz Tito, generalni sekretar SKJ, Edvard Kardelj, Moša Pijade, Svetozar Vukmanović, Ivan Gošnjak, članovi Izvršnog komiteta CK SKJ, Koča Popović i Mijalko Todorović, članovi CK SKJ, a delegaciju Rumunske radničke partije Georgi Georgiju Dež, prvi sekretar CK Rumunske radničke partije, Kivu Stojka, Petre Borila član Politbira CK Rumunske radničke partije, Leonte Rantu, kandidat za člana Politbira CK RRP, Aleksandre Birladeanu i Grigore Preoteasa, članovi CK Rumunske radničke partije.

Ovi razgovori su predstavljali nastavak razgovora između predstavnika dveju partija vođenih u Bukureštu juna meseca. Donesena je Deklaracija o odnosima između SKJ i Rumunske radničke partije koju su potpisali u ime CK SKJ generalni sekretar SKJ Josip Broz Tito i u ime CK Rumunske radničke partije Georgi Georgiju Dež, prvi sekretar Centralnog komiteta. Deklaracija je potpisana 27 oktobra 1956 godine na Brionima.

Pretpostavljajući dveju partija su se sporazumeli o daljoj međusobnoj saradnji, koja će se odvijati putem razmene iskustava, ličnih kontakata, razmene informacija, odluka partiskih kongresa i plenuma itd.

Pretpostavljajući obe partije su još jedanput potvrdili gledište da forme i metodi izgradnje socijalizma u raznim zemljama i raznim uslovima mogu biti različiti i ističu da je i jednoj i drugoj strani tuđa svaka tendencija mešanja u pitanjima utvrđivanja tih formi i metoda socijalističke izgradnje, kaže se u Deklaraciji. Naglašen je značaj međusobnog upoznavanja i razmene iskustava u izgradnji socijalizma dve zemlje, a ovo iskustvo će se stvaralački koristiti i prema specifičnim uslovima svake zemlje.

Pretpostavljajući dveju partija smatraju da je, u interesu borbe za mir i socijalizam u svetu, potrebno razvijanje ravnopravne saradnje između komunističkih i socijalističkih partija i drugih radničkih progresivnih pokreta.

Deklaraciju su potpisali Josip Broz Tito i Georgi Georgiju Dež.

Učešće predstavnika Saveza komunista Jugoslavije na VIII kongresu Komunističke partije Italije

Na poziv Komunističke partije Italije, delegacija Saveza komunista Jugoslavije, sastavljena od Petra Stambolića, Veljka Vlahovića i Lidije Šentjure, učestvovala je u radu Osmog kongresa KP Italije, održanom od 8 do 15 decembra 1956 godine.

Petar Stambolić, šef delegacije Saveza komunista Jugoslavije, pozdravio je Osmi kongres KP Italije u ime CK Saveza komunista Jugoslavije.

On je izjavio da članstvo Saveza komunista Jugoslavije sa velikim interesovanjem prati rad i razvikanje radničkog pokreta Italije, a naročito rad Komunističke partije Italije. Potsetio je na najbližu prošlost, naročito u Drugom svetskom ratu, kada su komunisti Italije i Jugoslavije uspešno saradivali u borbi za interese svojih naroda i na stvaranju dobrih susedskih odnosa između dveju zemalja. Posle nekoliko godina veštačkog prekida, danas se opet nalazimo na najboljem putu da se saradnja između Komunističke partije Italije i Saveza komunista Jugoslavije razvije još šire i dalje — rekao je Petar Stambolić. Tome su mnogo doprineli boravak generalnog sekretara KP Italije Toljatija u Beogradu i boravak delegacije KP Italije sa zamenikom generalnog sekretara Luidji Longom na čelu.

Petar Stambolić je naročito podvukao značaj izmene mišljenja i pogleda o širokom krugu pitanja koja interesuju članstvo dveju partija i olakšavaju svestranije i potpunije sagledanje aktuelnih problema.

Naglašavajući da komunisti Jugoslavije sa velikim interesovanjem prate Osmi kongres KP Italije, predstavnik Saveza komunista Jugoslavije je rekao:

»Teze koje su date na diskusiju pre Kongresa pokazuju sa koliko ozbiljnošću je vaša Partija prišla razmatranju aktuelnih problema i zadataka radničkog pokreta Italije. Zadaći koji se danas postavljaju pred radnički pokret u celini, i po svojoj složenosti i po svojoj veličini, obavezuju radnički pokret svake zemlje na posebno ozbiljno prilaženje kako konkretnim problemima borbe za razvikanje socijalizma u svojoj zemlji, tako i problemima borbe za socijalistički razvikanje uopšte. Iz takvog načina prilaženja konkretnim pitanjima razvila se i koncepcija o italijanskom putu u socijalizam«.

Petar Stambolić je naglasio da je »danas više nego ikada štetno isticati iskustvo radničkog pokreta jedne, bilo koje, zemlje, a unapred odbacivati iskustva drugih... Samostalnost radničkih pokreta, traženje sopstvenih puteva u borbi za socijalizam, na bazi marksizma-lenjinizma, istovremeno podrazumeva i najšire i najraznovrsnije kontakte, upoznavanje,

diskusije, razmenu iskustava, saradnju između radničkih pokreta pojedinih zemalja. On je naglasio da je od velikog značaja što je i XX kongres Komunističke partije Sovjetskog Saveza ukazao na te mogućnosti i na nužnost različitih puteva u socijalizam.

Govoreći o međusobnim odnosima radničkih pokreta i partija, predstavnik Saveza komunista je izjavio: »U današnjim uslovima sve većeg porasta snaga socijalizma i sve raznovrsnijeg i bogatijeg iskustva u borbi za socijalizam, pitanje pravičnih odnosa između radničkih pokreta i partija raznih zemalja dobija izvanredan značaj za njegov razvitak i pobjedu... Princip pune dobrovoljnosti i ravnopravnosti u međusobnim odnosima, princip uzajamne konstruktivne kritike, razmene socijalističkih iskustava i razmene mišljenja o spornim pitanjima, javnost međusobnih odnosa pred radničkim pokretom — dobili su prvorazredni značaj među radničkim partijama. Razlike u pogledima na pojedina pitanja borbe za socijalizam ne treba da budu smetnje za drugarsku saradnju niti da predstavljaju elemenat slabosti snaga socijalizma. Iz takvih odnosa izrastaju i nove specifične forme zdrave i plodonosne saradnje i socijalističke solidarnosti.«

Jugoslovenski komunisti gledaju kroz tu prizmu i na problem proleterskog internacionalizma, rekao je šef delegacije Saveza komunista Jugoslavije, ističući štetnost pretvaranja tog duboko sadržajnog poima u frazu. »Proleterski internacionalizam tek onda može doći do punog izražaja kada izrasta iz opšteg i posebnog u radničkom pokretu, kada se zasniva na učenju marksizma-lenjinizma, na dosadašnjem iskustvu borbe za socijalizam, kada vodi računa o specifičnim uslovima te borbe u svakoj zemlji.« Stambolić je istakao da događaji u Mađarskoj pružaju u tom pogledu veliku pouku.

Predstavnik Saveza komunista Jugoslavije se u daljem izlaganju osvrnuo i na diskusiju o aktuelnim događajima u međunarodnom radničkom pokretu, ističući da »kada se pojedini predstavnici Saveza komunista Jugoslavije kritički osvrću na pojedine pojave u savremenom radničkom pokretu, ne rade to ni iz nedostatka osećanja međunarodne solidarnosti ni zato što imaju nekih iluzija o nametanju drugima jugoslovenskih iskustava u izgradnji socijalizma. Oni to rade zbog velike zabrinutosti da se ne ponove grube greške, koje su 1948. godine dovele do poznatih rezolucija Informacionog biroa u pogledu Jugoslavije i do potpune izolacije KP Jugoslavije od ostalih komunističkih partija. Oni to rade zbog zabrinutosti da se mogu ponoviti greške koje su dovele do poslednjih događaja u Mađarskoj. Nema tu Jugoslavija, njen Savez komunista, neke svoje sebične interese, pošto takve greške nanose štetu čitavom radničkom pokretu, interesima socijalističkog razvitka u celini, pa i Jugoslaviji.«

Petar Stambolić je na kraju govora izjavio da jugoslovenski komunisti sa velikim simpatijama prate napore Komunističke partije Italije i njenog rukovodstva da u svom radu postignu nove uspehe.

Razgovori predstavnika Saveza komunista Jugoslavije i Komunističke partije Italije

Od 14 do 23. decembra 1956. godine je delegacija CK Saveza komunista Jugoslavije boravila u Italiji, vraćajući posetu koju je u oktobru iste godine delegacija KP Italije učinila Jugoslaviji. Delegaciju CK SKJ su sačinjavali Petar Stambolić i Lidija Šentjura, koji su zajedno sa Veljkom Vlahovićem, već učestvovali u radu VIII kongresa KP Italije, Lazar Koliševski, Anka Berus, Cvijetin Mijatović, Nikola Sekulić i Stevan Doronjski.

Delegacija SKJ je, posle susreta u Rimu sa generalnim sekretarom KP Italije Toljatijem i drugim drugovima iz Direkcije KP Italije, posetila komunističke i masovne organizacije i društvene institucije u Bolonji, Ferari, Redo Emiliji, Milanu i Veneciji. Poseta je zaključena sastankom između delegacije SK Jugoslavije i jedne delegacije CK KP Italije, kojoj je na čelu stajao Luidi Longo, zamenik generalnog sekretara KP Italije.

U saopštenju o boravku delegacije SKJ se konstatuje da je »u odnosima između dveju partija učinjen korak napred, kako se to želelo i očekivalo.«

Dve partije su se složile da se »redovno obaveštavaju o svojim stavovima o toku međunarodnih događaja i situaciji u radničkom pokretu, o raznim aspektima svoje političke aktivnosti i života dveju partija.« U okviru razmatranja ostalih formi saradnje obe strane su preuzele obavezu da među sobom izmenjuju informativni materijal, publikacije i da omogućavaju njihovom što šire upoznavanje u svojim zemljama. Takođe je zaključeno da se pokrene i pomogne razmena delegacija između talijanskih i jugoslovenskih gradova i fabrika, između zadruga, omladinskih i sindikalnih organizacija, zatim susreti kulturnih radnika, predavanja i diskusije i da se u svoj mogućoj meri omogući razmena grupa radnika za vreme letnjih odmora.

Razgovori između predstavnika Saveza komunista Jugoslavije i Poljske ujedinjene radničke partije

Od 19 do 29. decembra 1956. godine je boravila u Poljskoj delegacija Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije. Delegaciju su sačinjavali: Svetozar Vukmanović, član Izvršnog komiteta CK SKJ, članovi CK SKJ Moma Marković, Veljko Vlahović i Krsto Crvenkovski, član CK SK Slovenije Vlado Majhen, član CK SK Bosne i Hercegovine Franc Novak, član CK SK Hrvatske Milutin Baltić i član Ideološke komisije CK SKJ Stana Tomašević.

Delegaciju Poljske ujedinjene radničke partije su sačinjavali članovi Politbiroa CK PURP: Roman Zambrowski, Stefan Jendrihovski, Jerži Moravski i sekretar CK PURP Vladislav Matvin.

Poslednjeg dana boravka, 29. decembra, delegacija CK SKJ je vodila razgovore sa Političkim biroom CK Poljske ujedinjene radničke partije.

U saopštenju o razgovorima se podvlači potpuno uzajamno razumevanje stavova dveju delegacija. Analizirana su pitanja puteva razvitka ka socijalizmu, pitanje uloge partije u rukovođenju socijalističkom izgradnjom itd.

Obe strane su sporazumno istakle da razne zemlje mogu doći do socijalizma različitim putevima, bogateći samim tim forme neizbežnog kretanja društva ka socijalizmu.

U toku razgovora je konstatovana neophodnost bilateralne saradnje među partijama, na bazi raznih obaveštenja i iskrene međupartijske diskusije. Uzajamne stvaralačke kritike — podvučeno je u saopštenju — treba da predstavljaju pomoć u usavršavanju teorije i prakse socijalizma i ne mogu voditi mešanju u unutrašnja partijska ili državna pitanja.

Obe strane smatraju da bilateralni međupartijski odnosi u sadašnjim uslovima predstavljaju najpravičniju formu saradnje među komunističkim i radničkim partijama, što ne isključuje široku saradnju komunističkih radničkih partija i naprednih pokreta o pojedinim pitanjima od zajedničkog interesa. Predstavnici partija su se složili da je potrebno uspostavljanje i proširivanje saradnje sa socijalističkim partijama i naprednim pokretima u svetu koji žele da sarađuju na bazi ravnopravnosti i nemešanja u unutrašnje stvari.

Dogovorena je dalja saradnja između dveju partija, koja će se odvijati razmenama partijskih delegacija na raznim nivoima, razmenom publikacija i partijske štampe, kao i svim drugim formama međupartijske saradnje u cilju međusobne razmene mišljenja i iskustava.

Po završetku razgovora Svetozar Vukmanović je podvukao značaj otvorenog iznošenja i analiziranja problema koji se neminovno javljaju u socijalističkoj izgradnji, štetnost mehaničkog prenošenja iskustava iz jedne u drugu zemlju i potrebu zamenjivanja starih preživelih formi u socijalističkom razvitku novim formama, pomoću kojih će se moći neposrednije uključiti najšire mase u upravljanje privrednim i društvenim životom. Svetozar Vukmanović je konstatovao da se obe partije nalaze upravo na tome putu.

Kontakti Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije

Razgovori predstavnika Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije i delegacije Socijalističke partije Belgije

U Beogradu su 11 i 12. aprila 1956. godine vođeni razgovori između predstavnika Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije, Saveza komunista Jugoslavije i predstavnika Socijalističke partije Belgije.

Savez komunista Jugoslavije i Socijalistički savez radnog naroda Jugoslavije su predstavljali Edvard Kardelj, generalni sekretar SSRNJ, Svetozar Vukmanović, Vladimir Bakarić, Miha Marinko, Petar Stambolić, Veljko Vlahović, Koča Popović, članovi Saveznog odbora SSRNJ, i Marija Vilfan, sekretar Komisije za međunarodne veze SSRNJ. U delegaciji Socijalističke partije Belgije su se nalazili: Maks Bize, Žos Van Ejnde, Jan Lojten, Žil Bari, Frans Tilemans i Pol Anri Spak.

Razgovori su vođeni o opštoj međunarodnoj situaciji, saradnji socijalističkih snaga, problemu evropske saradnje i o tehničkoj saradnji Belgije i Jugoslavije.

U saopštenju o razgovorima potvrđuje se uspešan razvitak dosadašnje saradnje između radničkih pokreta dveju zemalja. Istaknuta je potreba dalje saradnje i korisnost razmene mišljenja, s obzirom na zadatke koje savremena situacija postavlja pred radničke pokrete obe zemlje i pred socijalističke snage uopšte.

»...I jedni i drugi došli smo do uverenja da nema univerzalnog recepta za ostvarenje socijalizma, — izjavio je »Borbi« pretsednik partije Maks Bize. — Svaki socijalistički pokret ima pravo i dužnost da se služi metodama koje se najbolje adaptiraju nacionalnom mentalitetu i uslovima zemlje u kojoj se primenjuju«.

Delegacija Socijalističke partije Belgije je pozvala Socijalistički savez radnog naroda Jugoslavije da vrati posetu.

Poseta funkcionera Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije Belgiji

Od 21 juna do 5 jula 1956 god. je u Belgiji boravila grupa od 15 funkcionera Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije kao gost Socijalističke partije Belgije. Ovim je Socijalistički savez radnog naroda Jugoslavije vratio posetu Socijalističkoj partiji Belgije, čija je grupa političkih radnika septembra 1955 godine boravila u Jugoslaviji.

Pretpostavnici Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije su se upoznali sa radom organizacije Socijalističke partije Belgije i prisustvovali vanrednom Kongresu socijalista Belgije.

Poseta grupe francuskih socijalista

Od 15 jula do 15 avgusta 1956 godine je, na poziv Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije, boravila u Jugoslaviji grupa aktivista Socijalističke partije Francuske (SFIO) iz departmana Nord. Funkcioneri Socijalističke partije Francuske su proučavali probleme organizacije i funkcionisanja vlasti i pitanja radničkog samoupravljanja u Jugoslaviji.

Susret pretpostavnika Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije i Radničke partije Norveške

Od 17 do 20 septembra 1956 god. su vođeni u Beogradu razgovori između pretpostavnika Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije i delegacije Radničke partije Norveške.

Radničku partiju Norveške su pretpostavljali Hakon Li, Fin Moe, J. Ch. Hauge, Ake Anker-Ordning i Per Monsen.

Delegacija Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije je bila sastavljena od Edvarda Kardelja, Veljka Vlahovića, Milentija Popovića, Mome Markovića, Miloša Minica, Vljaka Begovića i Janeza Stanovnika.

Razgovori su vođeni o sledećim pitanjima: strukturne promene u kapitalizmu, razvoj nerazvijenih zemalja, razvoj međunarodne situacije i problemi koji su se pojavili u socijalističkim pokretima u toku 1956 godine.

Ovaj sastanak pretpostavlja nastavak dosadašnjih susreta, a naročito diskusija vođenih 1955 godine u Norveškoj.

Konstatovano je da je razmena mišljenja između dveju partija o pitanjima, koja se danas postavljaju pred socijalističke pokrete u svetu pokazala korisne rezultate za radničke

pokrete dveju zemalja. Dogovoreno je da delegacija Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije u junu 1957 godine vrati posetu Norveškoj radničkoj partiji.

Učešće pretpostavnika Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije i Saveza komunista Jugoslavije na II aziskoj socijalističkoj konferenciji

Na Drugoj aziskoj socijalističkoj konferenciji, održanoj u Bombaju od 1 do 10 novembra 1956 godine, prisustvovao je kao posmatrač u ime Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije i Saveza komunista Jugoslavije dr. Vladimir Bakarić. On je po povratku izneo svoje utiske o radu Aziske socijalističke konferencije (»Borba« 4 decembra 1956).

Na pitanje kakve su perspektive i izgledi razvitka socijalizma u Aziji, dr. Vladimir Bakarić je odgovorio: »Kao što je poznato, aziski socijalizam nije izraz pokreta radničke klase, kao što je bio evropski socijalizam, a što i danas jeste. Njegova suština je sasvim nešto drugo. Naime, njegova suština je borba za opšti ekonomski napredak i borba za oslobođenje od kolonijalizma. Kako se tu radi o zaostalim zemljama, to je razumljivo da one nemaju jednog jedinstvenog puta i da uopće taj put nije — kako da kažem — teoretski nigde razrađen. Zbog toga je svaka zemlja tražila svoje vlastite puteve, a tendencija aziskih socijalista je da nađu ono što je njima zajedničko... Teško bi bilo reći iz evropske perspektive da su aziske partije našle zajednički put, ali da ga nalaze, odnosno da mu se približuju, mislim da se može slobodno reći«.

Pošto se Aziska socijalistička konferencija održavala u vreme anglo-francuske i izraelske agresije na Egipat i događaja u Madarskoj dr. Vladimir Bakarić je izneo da se upravo u ocnj međunarodnih događaja, ili bar u delovima tih ocena, nije složio sa stavovima koji su izraženi na konferenciji. »Aziska socijalistička konferencija u diskusiji o situaciji u zapadnoj Aziji, ti, u ocnj agresije na Egipat, imala je različit stav od nas. Oni su doneli jednu rezoluciju u kojoj se oštro ne slažu sa postupkom izraelske vlade i osuđuju ciničku agresiju Engleske i Francuske na Egipat. Kao što se vidi, razlika je u ocnj između izraelske agresije i anglo-francuske«. Mi smo bili mišljenja, — rekao je dr. Bakarić, — da na izraelsku vladu, prema tome i na partiju MAPAI, koja je nosilac vlasti u Izraelu i članica Aziske socijalističke konferencije, treba izvršiti svu moralnu presiju da smesta prestane sa agresijom. Konferencija nije oklevala da osudi tu akciju, ali je oklevala da izvrši moralnu presiju na svog člana, zadovoljavajući se prilično providnim izlikama i isprikanak«.

Naprotiv, u ocnj događaja u istočnoj Evropi konferencija je bila prilično jednodušna, izjavio je dr. Bakarić. »Ono što bi joj se moglo prigovoriti to je da su neki delegati nastojali događajima u Madarskoj dati veliko propagandno značenje i da su za to bili spremni da mnogo govore i mnogo diskutiraju, ne opažajući kod toga da to nema nikakvog političkog značaja osim poticanja na daljnja krvoprolića u Madarskoj, dok su naprotiv u stvari u kojoj su mogli delovati prestali vršiti pritisak na Izrael, odnosno tu stvar potpuno propustili. Ova je stvar našu delegaciju stavila u prilično nemoguć položaj, te se ona stoga povukla sa daljnje diskusije o međunarodnoj situaciji. Razlozi su bili ti što bi sudjelovanje u diskusiji o međunarodnoj situaciji, a bez pritiska na Izrael, moglo kompromitirati stav Jugoslavije, odnosno iskrenost i ozbiljnost stava Jugoslavije protiv svake agresije«.

D. V.

IZVORI:

Komunist br. 6,7—8/56

Službena saopštenja o razgovorima između pretpostavnika SKJ i SSRNJ i pretpostavnika komunističkih i socijalističkih partija objavljena u »Borbi« i »Politici« (»Borba« 26 maja, 31 maja, 21 septembra, 8 oktobra, 16 oktobra, 24 oktobra, 28 oktobra, 25 decembra »Politika« od 11 novembra 1956 g.)

TRGOVAČKA MORNARICA I LUKE

Trgovačka mornarica¹ obnavljana i povećavana vađenjem brodova potopljenih u našim teritorijalnim vodama u toku rata, gradnjom novih jedinica u domaćim i stranim brodogradilištima, kupovinom polovnih brodova, nabavkom na osnovu reparacija, putem restitucija i rekonstrukcijom prilikom obnove.

Posleratne izvore povećanja trgovačke mornarice u BRT i u procentima pokazuje tabela 1.

Tabela 1

Izvori	Ukupno povećanje	%
Vađenje potopljenih brodova	22.853 BRT	9,9
Novosagrađeni brodovi — ukupno	109.544 „	47,5
Iz domaćih brodogradilišta	77.921 „	33,8
Iz stranih brodogradilišta	31.623 „	13,7
Kupovina polovnih brodova	70.505 „	30,5
Reparacije	20.310 „	8,8
Restitucije	1.913 „	0,8
Povećanje tonaže rekonstrukcijom	5.834 „	2,5
Ukupno:	230.959 „	100,0

Na kraju rata² imali smo 137.829 BRT. Gubici u razdoblju od 1945—1956 nastali rashodovanjem usled dotrajlosti ili udesa na moru iznosili su 43.415 BRT. Tako smo na kraju 1956 imali 325.373 BRT.

Stanje po pojedinim kategorijama brodova pokazuje tabela 2.

Tabela 2

Kategorija plovidbe	1945	1956
Duga i velika obalna plovidba (za prekomorske prevoze)	126.559 BRT	279.191 BRT
Mala obalna plovidba	11.270 „	46.182 „
putnička	5.278 „	24.211 „
teretna	5.992 „	21.971 „
Ukupno:	137.829 BRT	325.373 BRT

Pored brodova koji su danas u eksploataciji, u domaćim brodogradilištima se nalazi u gradnji: brodova duge i velike obalne plovidbe 76.150 BRT i brodova za prevoz putnika u obalnom saobraćaju 6.000 BRT; ukupno 82.150 BRT. Sklopljeni su ugovori za dalju gradnju brodova za dugu plovodbu sa 132.800 BRT i brodova za prevoz tekućih goriva — tankera sa 12.500 BRT; ukupno 145.300 BRT.

Kako će tokom gradnje ovih brodova biti rashodovan izvestan broj jedinica čija tonaža iznosi 24.150 BRT, to će po završetku već utvrđenih programa izgradnje jugoslovenska trgovačka mornarica raspolagati tonažom od ukupno 533.923 BRT, po kategorijama plovidbe to izgleda ovako: duga i velika obalna plovidba (uključivši jedinice za prevoz tečnog goriva — tankeri) — ukupna tonaža 476.203 BRT, mala obalna plovidba — ukupna tonaža 57.432 BRT (od toga putnički brodovi 34.211 BRT, teretni brodovi, uključivši i tankere, 23.221 BRT).

¹ Početak stvaranja flote u Jugoslaviji pre rata vezan je za sporazum sa Italijom o podeli flote bivše Austro-Ugarske Monarhije. Od 1920 do 1939 godine trgovačka mornarica povećala se 2 puta (ne računajući jedrenjake), a u tonaži 3,5 puta. U 1939 godini bilo je 98 jedinica duge plovidbe, sa 368.822 BRT i 122 jedinice obalne plovidbe, sa 34.550 BRT; ukupno 220 brodova, sa 403.372 BRT (U 1938 god. kapaciteti su jači i iznose 407.491 BRT; ali je deo flote pre rata bio prodat). Od ukupnog obima jugoslovenske spolnotrgovinske robne, razmene, koji je u 1939 godini iznosio 4,6 miliona tona, na pomorski put je dolazilo oko 1,9 miliona tona tj. 41,2%. U obalnom saobraćaju tokom 1939 godine prevezeno je 959.226 putnika, od kojih domaćih 663.395, a stranih 275.831 putnik. Obim robnog prevoza u obalnom razvozu iznosio je 222.000 tona.

² U trenutku napada na Jugoslaviju našlo se u stranim vodama 60 brodova duge plovidbe, sa 374.500 BRT nosivosti. Vlasnici brodova u bivšoj Jugoslaviji sklonili su većinu brodova u druge zemlje da bi, koristeći neutralnost zemlje, omogućili veće zarade zbog porasta vozarine, računajući da će zaraćene strane poštediti brodove koji plovo pod jugoslovenskom zastavom. Kraj rata zatekao je našu trgovačku mornaricu sa 126.559 BRT prekomorskih brodova. Jedinice obalskog saobraćaja koje se su prilikom kapitulacije zatekle u našim vodama bile su ili potopljene ili rekvirirane, tako da je od 34.540 BRT iz 1939 godine ostalo svega 11.270 BRT ili 33% predratnog kapaciteta.

Osnovne karakteristike jugoslovenske trgovačke mornarice

Strukturu trgovačke mornarice po starosti brodova³ koji su danas u eksploataciji pokazuje tabela 3.

Tabela 3

	Brodovi duge plovidbe		Brodovi velike obalne plovidbe		Brodovi obalne plovidbe putnički		Brodovi obalne plovidbe teretni	
	broj	BRT	broj	BRT	broj	BRT	broj	BRT
Ispod 1 god.	—	—	2	1.258	8	2.985	—	—
1 — 5 „	15	54.636	22	13.266	12	3.256	68	10.759
6 — 10 „	6	25.211	1	498	2	61	31	5.363
11 — 15 „	1	7.165	1	2.544	—	—	13	1.287
16 — 20 „	2	7.191	—	—	2	939	4	452
21 — 25 „	5	30.270	—	—	5	1.183	3	385
Preko 25 „	25	106.835	6	5.509	41	12.469	45	3.983

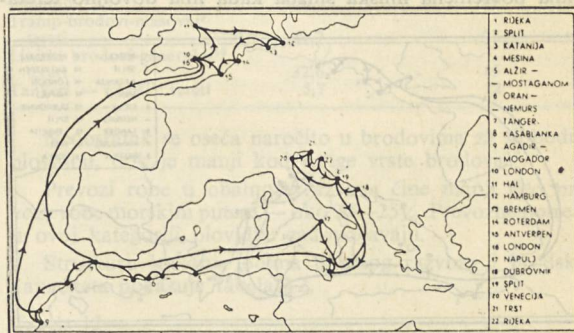
Strukturu trgovačke mornarice po vrsti pogona⁴ koji su danas u eksploataciji, pokazuje tabela 4.

Tabela 4

	Duga plovidba broj BRT		Velika oba- lna plovidba broj BRT		Mala obalna plovidba (uklju- čivši jedrenjake) broj BRT		Putnički brodovi br. BRT	
Brodovi na parni pogon	29	141.779	6	7.426	2	558	30	13.772
Brodovi na mo- torni pogon	23	89.529	26	15.649	162	21.671	40	7.121
Ukupno	52	231.308	32	23.075	164	22.229	70	20.893

Služba i linija trgovačke mornarice

U obalnom saobraćaju održava se redovni putnički liniski saobraćaj u longitudinalnim⁵ linijama i na pojedinim delovima i područjima obale. Po broju i učestanosti linija dostigao je predratni nivo. Prevozi u obalnom teretnom saobraćaju odvijaju se pod uslovima slobodne plovidbe.

Brza linija Jadran — Severna Evropa, preko luka Sicilije i Severne Afrike

Naša prekomorska flota održava redovnu linisku službu, koja se od 1947 godine pa nadalje uglavnom odvijala na sledećim pravcima: Jadran—Severna Evropa svakih 45 dana i Jadran—Egipat—Izrael—Kipar svakih 20 dana.

Pojačani razvoj ekonomskih odnosa i uvlačenje novih jedinica u sastav flote obezbedili su već 1948 godine pojačanje linija za Severnu Evropu od svakih 45 dana na svakih 30 dana u prvom i svakih 20 dana u drugom polugodu. Iste godine pojačana je frekvencija⁶ pruga za Egipat

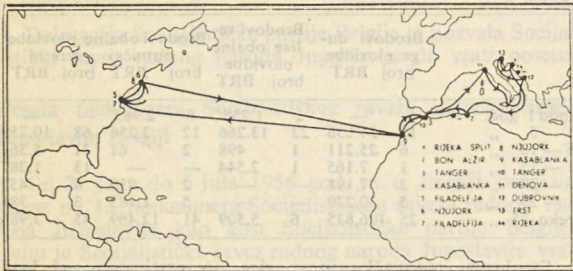
³ U odnosu na starosnu strukturu trgovačke mornarice između dva rata povećalo se sada učešće brodova ispod 10 g. starosti; ali se povećalo i učešće brodova starijih od 25 g. Jedinice između 10 i 25 g. koje su pre rata bile najbrojnije, danas su najmanje zastupljene. U 1939 god. ukupne tonaže do 10 god. starosti bilo je 9,8%, od 10—25 god. 45,4% i preko 25 god. 44%. Danas su ti odnosi izmenjeni tako da do 10 god. starosti ima tonaže 25,1%, od 10—25 god. 20,9% i preko 25 god. 54%.

⁴ Odnosi između parnih i motornih brodova, kao i motornih jedrenjaka poboljšavaju se u svojstvu proseka, koji u svetu danas iznosi za parne brodove 72,5%, a kod nas 73,9%; za motorne brodove u svetu 26,6%, a kod nas 25,7% i za motorne jedrenjake u svetu 0,9%, a kod nas 0,4%. Odnos se izmenio i prema pogonu trgovačke mornarice pre rata. U 1939 godini bilo je 98,2% brodova na parni pogon, 1,1% na motorni pogon i 0,7% motornih jedrenjaka.

⁵ Direktna linije duž čitave obale.

⁶ Učestanost odlaska iz polazne luke.

na svakih 15 dana, s tim što se izostavljaju luke Izraela. Krajem iste godine pruga za Grčku pojačava se na svakih 15 dana. U 1948 godini prvi put se otvara linija za Severnu Ameriku, sa polaskom iz Rijeke svaka dva meseca. Tokom

Linija Jadran — SAD, preko luka Severne Afrike

1949 godine pojačava se liniska služba za Severnu Evropu na plovību svakih 15 dana, a na prugama Bliskog Istoka plove brodovi svakih 10 dana. Linija za Tursku manje je frekventirana, i to na svakih 20 dana, zbog nedostatka tonaže. Iste godine dolazi do otvaranja novih linija za Kipar i Izrael, na svakih 20 dana, i linija za Južnu Ameriku, takođe na svakih 20 dana. Pruga za Kipar i Izrael se menja: polazak svakih 25 dana i proširuje u drugom polugodu na grčke luke, sa polaskom svakih 15 dana. Linija za Severnu Ameriku se pretvara u jednomesečnu, a linija za Južnu Ameriku postaje redovna, sa odlascima svakih 60 dana. U 1951 godini dolazi do uvođenja novih linija prema Severnoj Evropi: uvodi se brza 15-dnevna pruga pored postojeće spore pruge. Prema Severnoj Americi pojačava se frekvencija na odlazak svakih 20 dana. Te iste godine, ukidaju se stalne linije prema Grčkoj i Turskoj, Grčkoj i Izraelu i linija prema Južnoj Americi i vrši se u tim pravcima povremena liniska služba kada ima dovoljno tereta-

Ekspresna linija Jadran — Severna Evropa preko luka Sicilije i Severne Afrike.

U 1952 godini pojačana je linija prema Severnoj Americi, sa polaskom iz Rijeke svakih 15 dana, kao i brza linija prema Severnoj Evropi, sa polaskom svakih 10 dana. Tokom 1953 godine nanovo se uspostavlja linija za Grčku i Tursku kao stalna linija, a u 1954 godini se mreža linija proširuje otvaranjem redovne pruge za Daleki Istok, koja se 1956 godine deli na dve, i to na liniju za Srednji i liniju za Daleki Istok, svaka sa mesečnom frekvencijom. U 1956 godini naša trgovačka mornarica održava sledeću redovnu linisku službu:

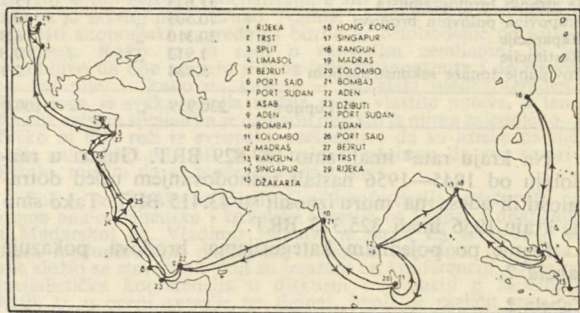
- redovnu liniju za Grčku i Tursku sa odlaskom iz Rijeke svakih 15 dana;
- brza linija za Englesku i Severnu Evropu svakih 10 dana;
- ekspresna linija za Englesku i Severnu Evropu svakih 10 dana;
- redovna linija za Sjedinjene Američke Države sa polaskom iz Rijeke svakih 14 dana;
- redovna pruga za Bliski Istok sa polaskom iz Rijeke svake sedmice;
- redovna pruga za Srednji Istok sa odlaskom iz Rijeke jedanput mesečno i
- redovna pruga za Daleki Istok svakog meseca.

Prekomorski prevozi

Uporedo sa porastom naše posleratne robne razmene sa inostranstvom rasla je i količina robe prevožene pomorskim putem. Ako ovu razmenu u 1955 godini obeležimo sa 100, ona je u 1939 godini imala indeks od svega 65. Količina robe prevezena pomorskim putem u 1939 godini imala je indeks 41,2, a u 1955 godini 61,7.

Količina robe prevožene pomorskim putem porasla je posle rata u više pravaca: sa zemljama Bliskog i Srednjeg, a u poslednje vreme i Dalekog Istoka, sa zemljama Južne Amerike, Severne Amerike i sa zapadnoevropskim zemljama.

Prevoz robe domaćim prekomorskim brodovima u našoj međunarodnoj razmeni, kao i prevoz strane robe — pretstavljaju najznačajniji deo pomorskog saobraćaja, oko 73% ukupnog robnog prevoza naše trgovačke mornarice.

menu od 1947 do 1955 godine rasli godišnje prosečno 8,1% a od 1952 do 1955 godine prosečno 5%. Usled disproporcije između međunarodne robne razmene i prevoznih kapaciteta smanjuje se i učešće domaće flote u prevozu naše izvozne i uvozne robe od 48,7 u 1939 godini odnosno 62,9 u 1947 godini — na 34,7% u 1955 godini. Prevoz izvozne i uvozne robe učestvovao je u 1955 godini u ukupnom prevozu domaćih brodova sa 52,7%, dok je taj procenat u 1939 godini iznosio 29,6%. Do povećanja učešća u prevozima prekomorske plovidbe u našoj spoljnotrgovinskoj robnoj razmeni, i pored smanjenih prevoznih kapaciteta, došlo je kao posledica jačeg angažovanja naše flote u prevozima domaće robe.

Obalni razvoj

U ukupnom pomorskom prevozu učešće obalnog razvoja je srazmerno mnogo manje nego prekomorski prevoz. Obalni razvoj i njegov obim zavise od privredne aktivnosti priobalnog pojasa, od potreba snabdevanja tog područja i potreba njegovog stanovništva.

Obalni razvoj pokazuje stalni porast, prikazan u tabeli 7.

1939	1947	1949	1952	1953	1954	1955
100	489,6	711,3	542,8	515,8	556,8	537,4

Povećanje obalnog razvoja posledica je izgradnje zemlje, većeg korišćenja materijalnih bogatstava primorskog pojasa, snabdevanja industrijskih objekata novooslobođenih krajeva, izgradnje aluminijumske industrije, povećanja gradnje brodova, cementa i hemijske industrije i uvećanog snabdevanja stanovništva. Smanjenje u obalnom razvoju od 1951 godine nastupilo je posle preorijentacije prevoza uglja iz Raše u unutrašnjost zemlje na železnicu kada je sagrađena železnička pruga Lupoglav — Stalije.

Obim prevoza putnika u obalnom saobraćaju je u odnosu na predratno stanje veoma porastao; ali po godinama neravnomerno. Obim prevoza bio je rezultat razvoja turizma, izmenjenih društveno-ekonomskih odnosa, porasta stanovništva i nivoa prevoznih tarifa.

Turizam predstavlja najznačajniji faktor razvoja pomorskog putničkog saobraćaja⁷. Broj prevoznih putnika je u korelaciji sa brojem turista⁸. To je prikazano u tabeli 8

	1939	1947	1952	1953	1954	1955
Broj prevezenih putnika	100	187,6	275,0	255,0	309,8	327,3
Broj turista	100	158,6	280,0	318,3	318,3	352,6

Izmenjena društveno-ekonomska struktura omogućila je veliku investicionu gradnju, porast životnog standarda, poslastice za putovanja, službena putovanja itd., a to je sve dovelo do većih prevoza putnika. Prosečni godišnji porast stanovništva od 1,5% utiče na obim prevoza putnika.

Nivo putničkih tarifa je važan činilac koji utiče na obim prevoza putnika. U 1950 godini nivo putničkih tarifa bio je nizak i obim putničkog prevoza dostigao je maksimum. Posledica velikog povišenja tarifa 1951 godine bilo je smanjenje obima prevoza. Sa kasnijim usklađivanjem nivoa putničkih tarifa sa kupovnom snagom stanovništva raste i obim putničkog prevoza.

Zadovoljenje potreba privrede u prevozima morem

Iako je najveći deo prevoznih kapaciteta trgovačke flote angažovan za prekomorske prevoze, tj. za prevoz naše izvozne i uvozne robe i za prevoz strane robe, on ipak zaostaje za potrebama naše robne razmene sa inostranstvom. Brže raste naša robna razmena sa inostranstvom nego

povećanje prevoznih kapaciteta. Zaoštavanje ove disproporcije pokazuje tabela 9.

Tabela 9

	1954	1955
Obim robne razmene sa inostranstvom morskim putem u 000 tona	4.010	4.354
Prevezeno domaćim brodovima	1.488	1.510
Procenat učešća	37,1	34,7

Pokazana disproporcija između obima robne razmene sa inostranstvom i prevoznih mogućnosti naše trgovačke mornarice daje stanje u celini. Međutim iz nje se ne mogu sagledati privredne potrebe i njihovo zadovoljenje u slučajevima pojedinih vrsta tereta. Zadovoljenje privrednih potreba pri pojedinim vrstama tereta vidi se kada strukturu izvozne i uvozne robe uporedimo sa postojećim kapacitetima prema kategoriji plovidbe koja te prevoze obavlja, tj. sa strukturom naše prekomorske flote.

Struktura izvoznog i uvoznog tereta prema kategoriji plovidbe koja obavlja te prevoze u 1954 godini pokazana je u tabeli 10.

Tabela 10

	Izvoz	Uvoz	Ukupno
Tereti slobodne plovidbe	84%	66%	73%
Liniski tereti	16%	14%	15%
Tekući tereti	—	20%	12%

Upoređujući strukturu izvoznog i uvoznog tereta prema kategoriji plovidbe sa strukturom naše prekomorske flote, dobivamo pregled u tabeli 11.

Tabela 11

	Struktura prekomorske flote	Struktura međunarodne robne razmene
Ukupno	100	100
Tramp-brodovi-masovni ⁹	61,7	73
Liniski brodovi-generalni ¹⁰	32,6	15
Tanker — tekući ¹¹ tereti	5,7	12

Nedostatak se oseća naročito u brodovima za slobodnu plovidbu, dok je manji kod druge vrste brodova¹².

Prevozi robe u obalnom razvoju čine manji deo prevoza robe morskim putem — oko 20—25%. Prevozne potrebe u ovoj kategoriji plovidbe zadovoljavaju.

Strukturu kretanja obima obalnog razvoja i brodskih kapaciteta pokazuje tabela 12.

Tabela 12

	1953	1954	1955
Obim prevoza u 000 tona	1.145	1.236	1.450
Kapaciteti u BRT	14.733	17.197	20.042
Obim prevoza u indeksima	100	108	127
Kapaciteti u indeksima	100	117	136

Sadašnji kapaciteti putničkih brodova zaostaju za potrebama prevoza. Naročito nedostaju veći brodovi za saobraćaj na brzim direktnim prugama.

Luke

Jugoslovenska jadranska obala je vrlo razučena. Njena dužina u vazdušnoj liniji iznosi 750 km, a dužina cele obale zajedno sa obalama ostrva oko 5.500 km. To je pru-

⁹ rasuti tereti — sirovine uglavnom.

¹⁰ finalni proizvodi — uglavnom roba.

¹¹ nafta, benzin i sl.

¹² U narednom periodu ovi odnosi će se ublažiti i omogućiti jače angažovanje domaćih brodova u prevozima naše izvozne i uvozne robe na račun prevoza strane robe, u prvom redu dovršenjem brodova čija je gradnja u toku, kao i zaključcima za gradnju novih brodova. U 1961 godini domaći brodovi će učestvovati u prevozu naše izvozne i uvozne robe sa oko 60%, a učešće stranih brodova u istom prevozu smanjiće se na oko 50%. Ovim će se u narednom periodu, i pored porasta međunarodne robne razmene, zaustaviti povećanje odliva deviza plaćanjem pomorskog transporta.

⁷ Bilo da je reč o domaćim ili stranim gostima.

⁸ Obeležavajući 1939 godinu sa 100.

žalo uslove za formiranje na obali naselja razne veličine i luka. U zaleđu naše obale postoji skoro neprekinut planinski lanac, koji u klimatskom pogledu utiče povoljno, dok sa gledišta pomorskog i suvozemnog transporta deluje nepovoljno, otežava pristup obali. Na obali su izrasle stotine manjih luka i lučica i nekoliko većih luka. Luke su se formirale na mestima gde su sa kontinentalne strane železničke veze izbile na obalu.

Dužina operativnih obala u svim lukama iznosila je pre rata 76.445 metara (zajedno sa obalama u Rijeci, Zadru i istarskom primorju). Od toga je operativnih obala za brodove duge i velike obalne plovidbe bilo svega 9.652 m.

Tokom rata sve naše luke su oštećene i razorene. Ukupno je onespobijeno 16.777 m. operativnih obala, od čega 6.621 m. operativne obale za brodove duge i velike plovidbe. Potpuno su srušena zatvorena skladišta i uništena je lučka mehanizacija.

Obnova porušenih obala, zatvorenih skladišta i opravka lučke mehanizacije vršila se brzo. Već u 1955 godini bilo je ukupne dužine operativne obale u svim lukama 76.949 m, od toga za prekomorske brodove 9.017 m. Porušene obale su uglavnom obnovljene. Većina obnovljenih obala je konstrukcijski poboljšana u odnosu na stanje pre rata i one su građene za veće jedinice, tj. sa dubinom od 9. 10 metara.

Postojeće jugoslovenske luke grupišu se po svom značaju u nekoliko kategorija:

luke izvozno-uvoznog karaktera spojene železnicom sa užim i širim zaleđem od koga primaju najveći deo robe. Takve su luke: Rijeka, Šibenik, Split, Ploče, Dubrovnik i Zelenika;

luke izvoznog karaktera koje izvoze robu iz svog neposrednog zaleđa. Takve su luke: Senj (za drvo) i druge; manje luke koje imaju železničku vezu sa svojim zaleđem, ali ta veza prolazi pored druge luke većeg značaja, koja prihvata gro robe. Takve su luke: Bakar, Rovinj, Pula, Metković i Hercegnovi;

luke koje imaju bogato i prostrano zaleđe i uslove za razvoj, ali nisu vezane saobraćajnicama sa svojim gravitacionim područjima. Takva je luka Bar;

luke u centrima pojedinih područja na obali koje imaju značajniji putnički promet. Takve su luke: Zadar, Kotor i Kopar;

luke odnosno obale namenjene za specijalne svrhe: petrolejske luke ili industrijske obale sagrađene u blizini većih trgovačkih luka ili industrijskih objekata. Takva je petrolejska luka u Rijeci i industrijske obale u basenu Split kod fabrike »Jugovinila« i Cementne industrije;

male luke lokalnog karaktera, kojih ima na obali više od stotinu i služe potrebama naselja u kome se nalaze.

Prema sadašnjem stanju železničkih pruga, prema predviđenoj izgradnji osnovnih železničkih pravaca ka obali, kao i prema povećanju propusne moći postojećih železničkih pravaca do stepena potrebnog za savlađivanje prometa koji gravitira tim komunikacijama — gravitaciona područja za luke na Jadranu su:

Za Rijeku: teritorija Slovenije, sa malim izuzetkom zapadnih delova, koji bi mogli gravitirati Trstu; Slavonija, zapadni i centralni delovi Hrvatske.

Za Split i Šibenik¹²: zapadna Bosna i Hrvatska.

Za Ploče¹³: Vojvodina, izuzev Banata i istočnog Srema; istočni delovi Slavonije, centralna i istočna Bosna i Hercegovina.

Za Dubrovnik: istočna Hercegovina, a kad se izgrad pruga Foča—Bileće, i istočna Bosna.

Za Bar: Banat, istočni Srem, Srbija sa Kosmetom, Crna Gora i severni delovi Makedonije (južni delovi Makedonije gravitiraju Solunu).

Gravitaciona područja pojedinih luka ne predstavljaju čvrstu deobu, već su orijentaciona. Kuda će ići određeni

teret iz pojedinog područja, ne zavisi samo od kilometarske udaljenosti, već i od drugih faktora koji će uticati u smislu isprepletanja odnosno poklapanja pojedinih gravitacionih područja.

Postojeće veze sa lukama ne zadovoljavaju. One ili ne postoje ili su to pruge uskog koloseka, sa elementima koji ne pružaju veliku propusnu moć. Prema sadašnjem stanju one izgledaju ovako:

Rijeka je dobro vezana sa zaleđinom železničkim prugama preko Ljubljane i preko Zagreba i automobilskim putem sa relativno dobrim elementima.

Šibenik je vezan sa lučkom i morskom prugom, koje su istovremeno veza i sa Splitom. Splitu nedostaje veza sa istočnim delom gravitacionog područja.

Veza Ploča sa njihovim zaleđem je pruga uskog koloseka, čija propusna moć ne može da zadovolji potrebe privrede.

Dubrovnik je vezan sa svojim najužim područjem takode prugom uskog koloseka. Nedostaje mu veza sa delom zaleđa koji bi bio dreniran izgradnjom pruge Foča—Gacko—Bileće.

Zelenika je vezana prugom uskog koloseka, sa svim nedostacima koji postoje i kod ostalih veza ovakvog sistema.

Bar zasada nema nikakve veze sa svojim zaleđem. U najskorije vreme sa izgradnjom tj. normalizacijom pruge dobiće vezu do Titograda odnosno Nikšića.

Pregled kapaciteta luka:

Rijeka: ukupna dužina operativnih obala 3.700 m. Dubina obala 7—9 m. Istovremeno može vršiti manipulaciju 21 prekookeanskog broda. Ima 11 radnih mesta opremljenih mehanizacijom. Površina zatvorenih skladišta iznosi 156.500 m², a kvadratura otvorenih skladišta preko 200.000 m². Raspolaze sa 41 portalnom i poluportalnom dizalicom nosivosti od 1,5, 2, 3 i 5 tona. Godišnji kapacitet je 2.300.000 tona.

Šibenik: ukupna dužina operativnih obala 887 m. Dubina obala 8—10 m. Istovremeno mogu vršiti manipulaciju 6 prekookeanskih brodova. U gradnji su obale za još 2 radna mesta. Kapacitet skladišta iznosi oko 1.500 tona robe. Godišnji kapacitet je 500.000 tona.

Split: ukupna dužina operativnih obala 1.041 m. Dubina obala 5,5—8 m. Istovremeno mogu vršiti manipulaciju 6 prekookeanskih brodova. U gradnji su nove operativne obale, zatvorena skladišta, kao i železnički priključci na novi deo luke u Vranjičkom basenu. Kapaciteti zatvorenih skladišta iznose oko 4.000 tona. Godišnji kapacitet je 600.000 tona. Ima 2 luke: gradsku luku i severnu luku u Vranjičkom basenu.

Ploče: ukupna dužina operativnih obala 591 m. Dubina obale 7—9 m. Istovremeno mogu vršiti manipulaciju 3 prekookeanska broda. Ima mostnu dizalicu nosivosti 5 tona. Kapaciteti zatvorenih skladišta iznose oko 2.500 tona robe. Luka je u gradnji, i u pogledu produženja operativnih obala i u pogledu ostalih lučkih uređaja i opreme mehanizacijom. Godišnji kapacitet je 500.000 tona.

Dubrovnik: ukupna dužina operativnih obala 1.138 m. Dubina obale 6—8 m. Istovremeno može vršiti manipulaciju 7 prekookeanskih brodova. Kapaciteti zatvorenih skladišta iznose oko 6.500 tona robe. Godišnji kapacitet je 600.000 tona.

Bar: ukupna dužina operativnih obala 300 m. Istovremeno može vršiti manipulaciju 1 prekookeanski brod. Luka je u gradnji, kako bi, kad bude spojena železničkom prugom sa svojim zaleđem, mogla primiti odgovarajući bruto. Godišnji kapacitet je 200.000 tona.

Pored izgrađenih lučkih kapaciteta, pretstoji u većem ili manjem obimu i dalja izgradnja i oprema pojedinih luka. Tempo izgradnje biće usklađen sa dinamikom izgradnje i povećanjem propusne moći komunikacija, u prvom redu železničkih pruga koje vezuju luke sa njihovim gravitacionim područjima.

S. V.

¹² Vezani su istom železničkom prugom. Definitivnim rešenjem izlaza Bosne (i Hercegovine) na Jadransko More više će se prečistiti gravitaciono područje ovih luka.

¹³ Gravitaciono područje ove luke prečistiće se rešenjem izlaza Bosne (i Hercegovine) na Jadransko More.

¹⁴ Uključujući i naftu.

¹⁵ Ceo basen, uključujući i pretovar na industrijskim obalama.

GRADNJA STANOVA I STANOVANJE

U Jugoslaviji je 1. januara 1956. godine bilo 3.627.000 stanova.

Na jedno lice dolazi prosečno za celu zemlju 8,7 m² stanbene površine, dok ona na jednog gradskog i seoskog stanovnika iznosi, naprimer u Belgiji 14,5 m², u Švedskoj 16,2 m², u Švajcarskoj 16,5 m², u Italiji 16,7 m², a u Francuskoj čak 22,9 m². U Jugoslaviji na 1.000 stanovnika, dolazi 208 stanova, dok naprimer, u Italiji dolazi 250, Francuskoj 260, Švajcarskoj 282, Švedskoj 342.¹

Nizak stanbeni standard, kako po broju stanova na 1.000 lica, tako i po stanbenoj površini na jedno lice posledica je: zaostalosti celokupne predratne jugoslovenske privrede, a samim tim i nedovoljnog i lošeg stanbenog fonda zatečenog u trenutku oslobođenja (pre rata se nije dovoljno gradilo, a u ratu je mnogo stanova razoreno ili oštećeno), populacionog razvoja gradova i industrijskih mesta, brzog od obima i tempa gradnje stanova u vezi sa industrijalizacijom kao i usled nemogućnosti da zajednica u periodu intenzivne izgradnje bazične industrije izdvoji dovoljna sredstva za stanbeni izgradnju.

Za postojeći stanbeni fond je karakteristično to da je preko 89% svih zgrada u zemlji sagrađeno pre rata. Stanje stanbenog fonda,² u pogledu strukture stanova prema godini gradnje, prikazuje tabela 1.

Tabela 1

		Ukupno do kraja 1954	Pre 1900	1901 1918	1919 1930	1931 1940	1941 1945	Nera- spore- dono
Jugosla- vija	a	929553	307954	115141	178857	172651	28434	23663
	b	100,0	33,1	12,4	19,2	18,6	3,1	2,6
Srbija	a	400745	134915	47180	90864	73876	10343	7448
	b	100,0	33,6	11,8	22,7	18,4	2,6	1,9
Hrvat- ska	a	265823	89244	31332	46115	52734	9357	11024
	b	100,0	33,7	11,8	17,3	19,8	3,5	4,1
Slove- nija	a	114100	32900	13600	19600	25900	5100	700
	b	100,0	28,8	11,9	17,2	22,7	4,5	0,6
Bosna i Herce- govina	a	75834	22118	12312	9931	11355	1936	3546
	b	100,0	29,1	16,2	13,1	15,0	2,6	4,7
Makedo- nija	a	61943	23933	9466	11245	7648	1553	409
	b	100,0	38,6	15,3	18,2	12,3	2,5	0,7
Crna Gora	a	11108	4844	1251	1102	1138	145	536
	b	100,0	43,7	11,3	9,9	10,2	1,3	4,8

a = broj stanova

b = procenat strukture stanova prema godini gradnje

U tabeli 2 (nastavak tabele 1) je dat broj i struktura stanova prema godini izgradnje za period od 1945 do kraja 1954. godine².

Tabela 2

		1945	1946	1949	1950	1951	1952	1953	1954
Jugoslavija	a	102908	141953	10794	9629	10328	14151	15998	
	b	11,0	4,5	1,2	1,0	1,1	1,5	1,7	
Srbija	a	36196	16060	3888	3224	3203	4844	4900	
	b	9,0	4,0	1,0	0,8	0,8	1,2	1,2	
Hrvatska	a	26017	8983	3011	2581	2854	4081	4507	
	b	9,8	3,4	1,1	1,0	1,1	1,5	1,7	
Slovenija	a	16300	7500	1600	1400	1500	2000	2300	
	b	14,3	6,6	1,4	1,2	1,3	1,8	2,0	
Bosna i Hercegovina	a	14636	5778	1256	1519	1383	1816	2884	
	b	19,3	7,6	1,1	2,0	1,8	2,4	3,8	
Makedonija	a	7689	2749	934	732	1092	1116	1016	
	b	12,4	4,4	1,5	1,2	1,8	1,9	1,6	
Crna Gora	a	2092	883	105	173	296	244	391	
	b	18,8	7,9	0,9	1,6	2,7	2,2	3,5	

a = broj stanova

b = procenat strukture stanova prema godini gradnje

Od ukupno 929.553 izgrađene zgrade u Jugoslaviji do kraja 1954. godine, oko jedna trećina je sagrađena pre 1900. godine, a oko 11% od 1946. do 1954. godine. Nešto povoljnije je u tom pogledu stanje u Sloveniji, gde je

¹ Izveštaj Ekonomske komisije za Evropu.² Prema popisu Saveznog zavoda za statistiku, izvršenom u 346 gradova i gradskih mesta na dan 31-XII-1954. g.

pre 1900. godine sagrađeno 28,8% stanova, i u Bosni i Hercegovini — 29,1% stanova; ali je zato u Makedoniji 38,6% stanova, a u Crnoj Gori čak 43,7% stanova sagrađeno pre 1900. godine. Svi ti stanovi su građeni primitivno, što, zajedno sa velikom starošću zgrada, čini standard stanovanja veoma niskim. Prema podacima ankete Komunalnog biroa Saveza gradova Jugoslavije, izvršene 1933/34. godine, 60,2% od svih manjih stanova u gradskim naseljima je sagrađeno od slabe građe.

Predratni stanbeni fond veoma je oštećen u toku Drugog svetskog rata. Od 6. aprila 1941. godine do 15. maja 1945. godine uništeno je ili teško oštećeno 822.237 zgrada za stanovanje³.

Oko 57.476 stanova ili 6,7% od ukupnog broja stanova u gradovima i gradskim naseljima danas je u takvom stanju da bi ih trebalo rušiti.

Tehnička opremljenost

Tehnička opremljenost postojećeg stanbenog fonda u 346 anketiranih gradova i gradskih naselja krajem 1954. godine vidi se iz pregleda u tabeli 3.

Tabela 3

		Ukupno	S	t	a	n	o	v	a	
			sa kuhi- njom	sa kupa- tilom	sa WC	sa vodo- vodom	sa električ- nim osvet- ljenjem			
Jugoslavija	a	929.553	648.464	158.238	296.665	267.588	811.133			
	b		69,8	17,0	31,9	28,8	87,3			
Srbija	a	400.745	216.495	55.393	69.930	78.989	347.301			
	b		65,3	13,8	17,4	19,7	86,7			
Hrvatska	a	265.823	226.493	58.870	138.463	112.578	231.984			
	b		85,2	22,1	52,1	42,3	87,3			
Slovenija	a	114.100	95.600	18.900	41.700	44.400	108.500			
	b		83,8	16,6	36,5	38,9	95,1			
Bosna i Hercegovina	a	75.834	43.278	19.409	34.071	21.664	65.601			
	b		57,1	25,6	44,9	28,6	86,5			
Makedonija	a	61.943	17.536	4.167	9.145	7.576	47.785			
	b		28,3	6,7	14,8	12,2	77,1			
Crna Gora	a	11.108	4.062	1.499	3.356	2.381	9.962			
	b		36,6	13,5	30,2	21,4	89,7			

a = broj stanova

b = procenat opremljenosti

Opremljenost stanova u našim gradovima je, u poređenju sa tehnički naprednim zemljama, na prilično niskom stepenu. Jedino u pogledu električnog osvetljenja stanovi u Jugoslaviji su opremljeni približno kao u tehnički naprednim zemljama. U anketiranih 346 gradova i gradskih mesta 87,3% stanova ima električno osvetljenje, i to najviše u Sloveniji — 95,1%, a najmanje u Makedoniji — 77,1% dok, naprimer, u Italiji električno osvetljenje ima 91,7%, stanova, u Švajcarskoj 100%, Francuskoj 94,3%, Austriji 97,2%, Zapadnoj Nemačkoj 99,1% itd.

Broj odeljenja i površina

U 346 popisanih gradskih naselja stanbeni fond je prema broju soba na jedan stan 31. decembra 1954. godine izgledao ovako: od ukupno 929.553 stana, bilo je: stanova bez soba, samo sa kuhinjom — 5.660 ili 0,6%, stanova od jedne sobe, bez kuhinje — 82.704 ili 8,9%, garsonjera — 6.433 ili 0,7%, jednosobnih stanova — 325.334 ili 35%, dvosobnih stanova — 326.781 ili 35,2%, trosobnih — 123.123 ili 13,2%, četvorosobnih i višesobnih stanova — 59.371 ili 6,4%.

Po veličini površine (m²) stanova je 31-XII-1954. bilo: od ukupno 929.553 stana — 8,6% sa površinom od 16 m², 32,7% od 17 do 35 m², 22,6% od 36—50 m², 18,9% od 51—70 m², 11,4% od 71—100 m², 5,8% preko 100 m². Prosečna površina stana u popisanih 346 mesta je 48,1 m². Ona u Srbiji iznosi 45,7 m², Hrvatskoj 50,6 m², Sloveniji 52,6 m², Bosni i Hercegovini 46,3 m², Makedoniji 46,8 m², u Crnoj Gori 52,0 m². Najviše je jednosobnih i dvosobnih stanova sa kvadraturom od 17 do 70 m². Preko 50 m² površine ima 35,3% stanova, što predstavlja veoma visok procenat stanova sa velikom kvadraturom.

³ Informativni priručnik Direkcije za informacije Vlade FNRJ, 1950.

Populacioni razvoj gradova

U posleratnim godinama, uporedo sa industrijalizacijom, a pre svega u gradovima i gradskim naseljima u kojima je privredni razvitak bio više izražen, porast gradskog stanovništva bio je snažan.

Posleratni razvoj je doveo do relativno brzih promena u ekonomskoj strukturi stanovništva što pokazuje tabela 4.

Tabela 4 (u hiljadama)

Godina	Ukupno stanovništvo	O d t o g a :				Indeks porasta nepoljoprivrednog stanovništva
		Poljo-privredno	%	Nepoljo-privredno	%	
1921	12.545	9.935	79,2	2.610	20,8	100,0
1948	15.842	10.646	67,3	5.196	32,7	199,1
1953	16.998	10.403	61,2	6.595	38,8	252,7
1956 ^a	17.899	10.417	58,2	7.482	41,8	286,7

Porast stanovništva u gradovima se vidi iz ovih podataka: 1921 godine od svih aktivnih stanovnika Jugoslavije — industriji, rudarstvu, građevinarstvu, saobraćaju i zanatstvu je pripadalo 9,1%, 1931 godine 11,4%, a 1953 godine 18,5%. Ovakva promena u strukturi zanimanja zaposlenog stanovništva dovela je do porasta stanovništva u gradovima. Kako je tekao porast stanovništva u 149 gradova i gradskih mesta, vidi se prema anketi Stalne konferencije gradova izvršenoj 1955 godine, u tabeli 5.

Tabela 5

Veličina gradskih naselja	1948	1953	Porast 1948—1953 u apsolut. iznosu	u %
4 gradska naselja iznad 100.000 stanovnika	876.303	1.094.532	218.229	24,9
5 gradskih naselja 50—100.000 stanovnika	362.113	432.452	70.339	19,4
22 gradska naselja 20—50.000 stanovnika	638.188	714.917	76.729	12,0
50 gradskih naselja 10—20.000 stanovnika	676.281	799.230	122.949	18,2
68 gradskih naselja 5—10.000 stanovnika	454.931	537.079	82.148	18,1
ukupno 149 gradskih naselja	3.007.816	3.578.210	570.394	19,0

U uslovima napregnute industrijalizacije gradnja stanova nije mogla ići uporedo sa ovakvim populacionim razvojem gradova, naročito industrijskih mesta, te je poslednjih godina u većini gradova neminovno došlo do prenaseljenosti postojećih stanova.

Anketom Stalne konferencije gradova, izvršenom u 1955 godini, utvrđeno je da u 221 gradu i mestu gradskog karaktera ima ukupno 315.602 domaćinstva više nego stanova, jer 1.181.083 porodice žive u 860.104 stana. Ova nesrazmera se povećava stalnim priraštajem stanovništva u gradovima, i to kako prirodnim (1,6%), tako i mehaničkim priraštajem, tj. doseljavanjem (1,5%).

Za poslednjih pet godina se prenaseljenost stanova povećala u većini anketiranih gradova i industrijskih mesta prosečno od 12% do 48%. Prosečnu stanbenu površinu po jednom stanovniku u gradskim mestima, na osnovu ankete Stalne konferencije gradova izvršene 1955 godine, pokazuje tabela 6.

Tabela 6

Gradska mesta	Prosečno m ² celog stana na jedno lice sredinom 1950	sredinom 1955
Srbija	11,3	10,0
Hrvatska	13,1	11,6
Slovenija	13,1	12,0
Bosna i Hercegovina	9,3	7,7
Makedonija	9,1	7,3
Crna Gora	11,0	6,8
Jugoslavija	11,6	10,0

^a Procena Saveznog zavoda za statistiku.

Prenaseljenost stanova poslednjih pet godina se povećala naročito u industrijskim mestima, i to: u 6 anketiranih industrijskih mesta Srbije (Niš, Leskovac, Svetozarevo, Šabac, Kragujevac, Smederevo) je od 1950 do 1955 godine korisna stanbena površina po jednom licu prosečno smanjena za 10,2—22,3%, u Hrvatskoj u 6 anketiranih industrijskih mesta (Karlovac, Osijek, Bjelovar, Slavonski Brod, Sisak, Šibenik) prosečno za 10,8—40%, u 4 industrijska mesta Slovenije (Ljubljana, Kranj, Maribor, Celje) prosečno za 3,5—25,7%, u 3 industrijska mesta Bosne i Hercegovine (Sarajevo, Zenica, Tuzla) prosečno za 17,5—25,4%, u 2 anketirana industrijska mesta u Makedoniji (Skopje, Titov Veles) za prosečno 23,7%—24,1 i u Nikšiću u Crnoj Gori za prosečno 47,4% po jednom licu.

U nastanjenosti stanova u okvirima samih gradova je velika disproporcija. Od 756.000 stanova snimljenih statistički u 150 urbanih mesta, 55,8% je toliko prenaseljeno da u njima jedno lice nema prosečno ni donju granicu potrebnog stanbenog minimuma (od 12 m² stanbene površine). Stanbeni minimum od 12 m² do 15 m² stanbene površine po jednom licu konstatovan je u 14,8% stanova, stanbeni prostor od 15,1 do 21,1 m² utvrđen je kod 14,7% stanova, površina od 20,1 do 25 m² u 6,3% stanova, a stanbena površina od 25 do 40 m² po jednom licu nađena je u 5,1% stanova. Visoka stanbena kultura od preko 40 m² postoji u 1,3% stana.

Obim gradnje stanova

Dosadašnji obim gradnje stanova nije obezbeđivao potreban prostor ni za priraštaj stanovništva ni za redovnu amortizaciju i zamenu već dotrajalih stanova niti za rasterećenje prenaseljenih stanova. U posleratnom periodu su minimalne potrebe za novim stanovima u gradovima i industrijskim naseljima pokrivene za oko 34%.

Kako se razvijala posleratna gradnja stanova pokazuje tabela 7.

Tabela 7

	Godine gradnje						
	1946—49	1950	1951	1952	1953	1954	1955
u pretežno gradskim naseljima	41.953	10.794	9629	10328	14151	15998	16600*
u pretežno seoskim naseljima	—	—	—	—	24048	18210	13145*
ukupno selo—grad	—	—	—	—	38199	34208	29745

* orijentaciona procena; izvori: »Statist. godišnjak za 1956 god.« i bilteni SZS br. 40 i 60.

Tempo gradnje stanova znatno zaostaje za rastućim potrebama, naročito u gradovima i industrijskim centrima, gde su, ekonomski gledano, potrebe za stanovima najveće. Broj novih stanova je na 1.000 stanovnika u Jugoslaviji iznosio: 1953 godine 2,3, 1954 godine 2,0 i 1955 godine 1,7 novih stanova, a to je nedovoljno. Nezadovoljavajući tempo gradnje stanova se vidi i iz upoređenja stanbene izgradnje i prirodnog priraštaja stanovnika. Na 1.000 novopridošlih stanovnika u Jugoslaviji (priraštaj) bilo je podignuto: 1953 godine 149,8 novih stanova, 1954 godine 115,4 novih stanova i 1955 godine 97,5 novih stanova. Do kraja 1955 godine je u svim gradskim mestima Jugoslavije sagrađeno oko 119.000 stanova odnosno 29% od minimalnih potreba za novopridošlo stanovništvo i za neophodnu zamenu dotrajalih stanova, a nepunih 37% od potreba za stanbeni smeštaj priraštaja, prirodnog i mehaničkog.

Prema anketama Stalne konferencije gradova, od 1945 do 1955 godine je u 194 gradska mesta sagrađeno 98.355 stanova (52.923 stana u 23 veća grada i 45.432 stana u 171, ostalom anketiranom gradskom mestu). To znači da se za 10 godina stanbeni fond prema ovim anketama povećao za nešto preko 13% odnosno da je u gradovima, industrijskim i drugim gradskim mestima svaki osmi stan sagrađen

posle rata. Za poslednjih 5 godina prosečni kvalitet stanova u velikim gradovima, naročito u industrijskim mestima, u novosagrađenim zgradama se poboljšao, jer su ovi stanovi tehnički bolje opremljeni i stoje na relativno većem nivou stanbene kulture nego stari stanovi. Prosečna površina novosagrađenih stanova društvenog sektora takođe se povećala.

Kako se kretala gradnja stanova u gradskim i seoskim naseljima, po sektorima svojine u periodu od 1953—1955 godine pokazuje tabela 8.

Tabela 8

	ukupno gradovi i sela	25 najvećih grado- va	Ostali grado- vi	Ukupno grado- vi	Ukupno sela
Društveni					
1953 g.	100	39,3	22,3	61,6	38,4
1954 g.	100	43,2	19,8	63,0	37,0
1955 g.	100	47,6	26,1	73,7	26,3
Privatni					
1953 g.	100	5,3	8,1	13,4	86,6
1954 g.	100	5,3	8,8	14,1	85,9
1955 g.	100	8,3	16,2	24,5	75,5

Prema podacima Saveznog zavoda za statistiku, u 213 gradova i gradskih naselja su pojedini sektori svojine sagrađili stanova: društveni 9.345 — površine 545.212 m², zajedni 61 — površine 3.851 m², društvene organizacije 28 — površine 1.579 m² i privatni 4.148 — površine 234.912 m².

Porast novoizgrađene stanbene površine u većim gradovima prikazan je u tabeli 9.

Tabela 9

Gradska mesta	U gradovima			U drugim gradskim mestima		
	1953 m ²	1954 m ²	1955 m ²	1953 m ²	1954 m ²	1955 m ²
Srbija	92,1	159,7	155,0	132,4	123,3	116,8
Hrvatska	110,7	143,0	153,9	328,9	309,4	275,8
Slovenija	202,8	205,5	144,9	323,2	236,8	457,0
Bosna i Hercegovina	152,5	203,1	320,8	244,3	310,2	280,4
Makedonija	172,0	169,1	359,6	277,8	198,2	137,1
Crna Gora	793,1	571,0	566,3	109,7	116,7	109,9
Jugoslavija	132,2	171,7	194,1	204,8	190,3	192,2

Više od polovine svih izgrađenih stanova u gradovima i gradskim naseljima je podignuto u 23 veća grada. U ova 23 grada, sa 2.172.369 stanovnika, sagrađena su od 1. juna 1945 do 1. juna 1955 godine ukupno 52.923 stana. U 171 gradskom mestu, sa ukupno 1.624.664 stanovnika, sagrađena su ukupno 45.432 stana.

U toku dosadašnje gradnje stanova pokazalo se da: opšte-društveni sektor podiže kvalitetnije stanove, sa relativno boljim tehničkim i sanitarnim uređajem, sa korisnom stanbenom površinom prosečnom od 57,2 m² po jednom stanu. U 1954 godini je sektor opštedruštvene svojine sagrađio 1.102.000 m² građevinske površine u 1965 zgrada, većinom spratnih, sa 12.322 stana; prosečno 7,8 stanova na jednu zgradu. Privatni sektor gradi male, prizemne zgrade slabijeg kvaliteta i u velikom procentu bez sanitarnih uređaja. Privatnici su 1954 godine sagrađili 1.542.000 m² građevinske površine stanbenih zgrada (58%) u 19.496 zgrada sa 21.929 stanova; prosečno 1,1 stan na jedan stanbeni zgradu. U opštedruštvenoj izgradnji se nailazi i na osetan procenat neracionalne, pa i vrlo skupe, čak i luksuzne gradnje stanova⁵.

U gradskim naseljima se podižu i male stanbene zgrade koje se ne mogu uključiti u komunalno-tehnički organizam gradskih naselja. Tako se gradska naselja stihiski šire, unosi anarhija u urbanističke površine i javlja sve veća potreba povećanja komunalnih fondova (proširenje vodovoda, kanalizacije, saobraćajnica itd.). Prema podacima popisa koji je vršio Savezni zavod za statistiku, sa stanjem od 31. decembra 1954 godine, sprovedenog u 252 grada i gradskih mesta (bez Beograda i Slovenije, u kojima ovaj popis nije vršen) od novosagrađenih zgrada 1954 godine na prizemne zgrade dolazi: u Srbiji (bez Beograda) 87,6% zgrada, u Hrvatskoj 85,4%, u Bosni i Hercegovini 82,3%,

u Makedoniji 66,0% i u Crnoj Gori 82,5%. Struktura spratnosti stanbenih zgrada u gradovima većim od 50.000 stanovnika pokazuje da ni oni nisu pošteđeni stihiske gradnje u širinu (podizanjem prizemnih zgrada⁶).

Finansiranje gradnje stanova

Stanbena izgradnja uzima vidno mesto u ukupnim iznosima investicija za društveni standard. Od svih sredstava uloženi u građevinske radove za gradnju stanova je dato 1950 godine 20,8%, 1951 — 10,8%, 1952 — 14,4%, 1953 — 18,4%, 1954 — 27,8% i 1955 — 25,6%.

Iako se sredstva za gradnju stanova povećavaju, ipak se u tom razdoblju broj podignutih stanova smanjuje, a smanjuje se i novosagrađena stanbena površina u zemlji. To je posledica poskupljenja građevinskog materijala, a naročito porasta troškova gradnje stanova.

Sredstva uložena u gradnju stanova u vremenu od 1953 do 1955 godine prikazana su u tabeli 10.

Tabela 10	U milionima dinara		
	1953	1954	1955
Srbija	9.434	16.222	18.985
Hrvatska	6.952	12.290	13.569
Slovenija	6.118	8.283	9.677
Bosna i Hercegovina	5.795	11.400	10.054
Makedonija	2.576	3.127	3.868
Crna Gora	1.460	2.390	2.337
Jugoslavija	32.335	53.712	58.490

Kretanje ulaganja sredstava u izgradnju stanova po sektorima svojine pokazuje tabela 11.

Tabela 11	U milionima dinara		
	1953	1954	1955
Sektor svojine			
društveni	18.342	34.787	39.148
zadružni	154	62	350
privatni	13.839	18.863	18.992

Sredstva uložena u stanbeni izgradnju od strane društvenog sektora stalno se povećavaju. Kod privatnog sektora to ide dosta neravnomerno, ali se u 1955 godini u odnosu na 1954 godinu znatno povećavaju. Zadružni sektor ulaže gotovo beznačajna sredstva u gradnju stanova.

Tendencija porasta procentualnog učešća sredstava za stanbeni izgradnju u nacionalnom dohotku je, izuzimajući 1955 godinu, očita. To se vidi iz pregleda u tabeli 12.

Tabela 12	U milionima dinara			
	1952	1953	1954	1955
Nacionalni dohodak	853.830	1.022.596	1.162.379	1.419.800
za ukupnu stanbeni izgradnju	20.634	32.335	53.712	58.490
% od nacionalnog dohotka za gradnju stanova	2,42	3,15	4,59	4,17

Dosadašnji udeo društvenih sredstava za gradnju stanova je iznosio u nacionalnom dohotku 1953 godine 3,7%, 1954 — 4,59%, a 1955 godine — 4,17%.

U 1956 godini su ustanovljeni lokalni i republički fondovi za kreditiranje gradnje stanova.

Novi sistem finansiranja stanbene izgradnje preko posebnih namenskih fondova za kreditiranje stanbene izgradnje predstavljaju značajnu novinu u ovoj oblasti. Fondovi se obrazuju od doprinosa, koji iznosi 10% od visine ukupnog fonda plata. Na taj način otstranjenje su mnoge slabosti finansiranja stanbene izgradnje preko budžeta jer više sredstva za stanbeni izgradnju u pojedinim godinama ne zavise samo od sredstava budžeta odvojenih za gradnju stanova, već postoje određene sume zavisne od visine fonda plata koje se redovno odvajaju u fondove za kreditiranje stanbene izgradnje.

U fondove za kreditiranje stanbene izgradnje uplaćeno je u 1956 godini ukupno 40.421.000.000 dinara i to

⁵ Slično je stanje i u Beogradu, i to objašnjava zašto Beograd teško rešava svoja urbanistička i komunalna pitanja.

⁶ Za jedan stan cena se kretala i preko 5.000.000 dinara.

35,610.000.000 dinara u lokalne a 4,631.000.000 dinara u republičke fondove. Iz tih fondova izdato je za kreditiranje gradnje stanova u 1956 godini 21,340.000.000 dinara, odnosno 52,5% od ukupno primljenih sredstava tokom iste godine⁷.

Cena gradnje stanova

Za stanbenu izgradnju je karakteristično da su troškovi po kvadratnom metru izgrađene građevinske površine u neskladu sa opštim nivoom cena. Odnos indeksa porasta troškova gradnje za 1 m² sazidane čiste stanbene površine i indeksa plata iznosi 3 : 1⁸. Naročito skupo grade investitori iz društvenog sektora, koji, kao pojedinačni investitori, nemaju potrebna iskustva u pripremanju i organizovanju stanbene izgradnje. Mnogo bolje i ekonomičnije grade specijalizovane organizacije u gradovima, koje kao prelazni investitori obavljaju sve poslove vezane za pripremu, organizaciju i stručni nadzor stanbene izgradnje. Ove organizacije uvode čitav niz mera koje omogućavaju sniženje cene koštanja stanbene jedinice.

Individualni graditelji grade racionalnije, ali u isto vreme primitivnije stanove. Anketa Stalne konferencije gradova izvršena u 1955 godini pokazuje da cena kvadratnog metra korisne stanbene površine sagrađene do 1 septembra 1955 godine ima sledeći odnos: društveni sektor 34.641 dinar, privatni 23.164 dinara.

U 1956 godini zapaženo je osetnije sniženje cena stanbene izgradnje. To se u prvom redu odnosi na specijalizovane organizacije u gradovima koje su uspele da grade kvadratni metar građevinske površine prosečno za oko 22.000 dinara, što predstavlja značajno sniženje u odnosu na 1955 godinu, kada je prosečna cena kvadratnog metra građevinske površine izgrađene društvenim sredstvima koštala prosečno 32.100 dinara.

Ovaj prvi uspeh u nastojanjima za smanjenje troškova stanbene izgradnje preko posebnih specijalizovanih organizacija, najbolje se može oceniti upoređenjem indeksa prosečne cene stanbene izgradnje i indeksa cena na malo industrijskih proizvoda i indeksa troškova života, prikazanim u tabeli 13.

Tabela 13

	1955=100
1. Indeks prosečne cene stanbene izgradnje, otpočete u 1956 godini iz društvenih sredstava preko specijalizovanih organizacija	69
2. Indeks cena na malo industrijskih proizvoda	103
3. Indeks cena građevinskog materijala	103
4. Indeks troškova života	105

Prikazano smanjenje cena stanbene izgradnje iz društvenih sredstava prvenstveno je rezultat izmenjenog odnosa prema trošenju namenskih sredstava iz fondova za kreditiranje stanbene izgradnje. Iz ovih fondova narodni odbori kreditiraju samo racionalnu i ekonomičnu stanbenu izgradnju koja najviše odgovara našim mogućnostima i potrebama.

Stanarina i održavanje stanbenog prostora

Današnje stanarine, koje su formirane po oslobođenju zemlje u iznosu 50% predratnih stanarina, u toku proteklih godina su nekoliko puta povećavane, ali su još i sad na nivou koji ni izdaleka ne predstavlja puni ekonomski ekvivalent za korišćenje stanbenog prostora.

U odnosu na većinu evropskih zemalja u Jugoslaviji na stanarinu otpada najniži procenat u ukupnim troškovima života. Tako, naprimer dok zakupnina u Švajcarskoj iznosi 12,2 do 22,4 otsto od ukupnih troškova života, u Zapadnoj Nemačkoj 9 do 10 otsto, u Belgiji 10 otsto, u Danskoj 7,3 do 9,4 otsto, u Holandiji 6,7 do 12,5 otsto, u Velikoj Britaniji 7 do 10 otsto, u Finskoj 5,6 otsto, u Francuskoj 2,5 do 4,5 otsto itd., dotle u Jugoslaviji u

ukupnim troškovima života stanarina učestvuje sa svega 2 procenta. To ima svoje negativne posledice kako na održavanje zgrada tako i na ličnu inicijativu u podizanju stanova.

Od ukupnog broja stanova 33,1% je građeno u prošlom veku. Kada se uzme da je vek trajanja stanbene zgrade od postojanog materijala 100 godina, onda je već znatan deo stanbenog fonda u zemlji došao u fazu eksploatacije u kojoj su troškovi za održavanje u većim iznosima neophodni⁹.

Anketa Stalne konferencije gradova izvršena aprila 1956 godine u 170 gradova i mesta gradskog karaktera pokazala je da u 170.572 zgrade stanarine pokrivaju troškove održavanja zgrada u odnosima koji su prikazani u tabeli 14.

Tabela 14

	Broj gradova i mesta grad. karaktera	Ukupno zgrada	Troškovi održavanja pokriva se sa:		
			75—100%	50—75%	ispod 50%
Jugoslavija u %	170	170.572 100,0	17.622 10,3	32.886 19,3	120.064 70,4

Istom anketom je u većim gradovima i industrijskim centrima utvrđeno još teže stanje u tom pogledu, koje se vidi u tabeli 15.

Tabela 15

	Br. gradova i industrijskih centara	Ukupno zgrada	Troškovi održavanja pokriva se sa:		
			75—100%	50—75%	ispod 50%
Jugoslavija u %	19	77.782 100,0	4.607 5,9	9.895 12,7	63.280 81,4

Nasuprot niskim stanarinama, anketom Stalne konferencije gradova izvršenoj aprila 1955 godine utvrđeno je da veliki deo stanbenog fonda zahteva generalne opravke. To pokazuje tabela 16.

Tabela 16

	Broj stanova u kojima je potrebno obaviti generalnu opravku	
	u apsolutnom broju	u % ukupnog stanbenog fonda u 221 gradskom mestu
Srbija	59.550	17,8
Hrvatska	41.911	17,9
Slovenija	21.754	18,8
Bosna i Hercegovina	25.431	25,2
Makedonija	13.708	22,0
Crna Gora	6.183	44,6
Jugoslavija	168.517	19,6

Zbog nejedinstvenog kriterija u raznim gradovima prilikom određivanja stanbenih tarifa ima slučajeva da se za 1 m² plaća 7,6 dinara u jednom mestu, a 21,6 dinara u drugom. Ove razlike nisu proizvod ponude i potražnje ili bitnijih otpustanja u kvalitetu stanova, već su posledica zatečenog stanja u iznosima stanarina po oslobođenju zemlje i mehaničkog primenjivanja stopa poskupljenja u posleratnom vremenu.

Te razlike su prikazane u tabeli 17.

Tabela 17

	Po m ² stanbene površine plaća se:	
	Prema popisu stanova 1949/50	Prema anketi Konferencije I. VI. 1955
Beograd	7,3	12,9
Zagreb	5,2	12,7
Ljubljana	4,8	18,5
Sarajevo	4,5	15,3
Skopje	4,8	18,6
Titograd	5,2	17,3

⁹ U međunarodnim merilima za stanbene zgrade je usvojena amortizaciona stopa od 1,5%, što znači da je vek trajanja stanbene zgrade određen u proseku na 75 godina.

⁷ Prema prethodnim podacima Narodne banke FNRJ.

⁸ Prema 1939 godini,

Društveno upravljanje stanbenim zgradama

Društveno upravljanje stanbenim zgradama dalo je pozitivne rezultate i u praksi pokazalo svoju opravdanost. Svojim dosadašnjim delovanjem ocrtao je određenu perspektivu razvoja novih socijalističkih odnosa među građanima oslobođenih eksploatacije i ometanja njihovih osnovnih građanskih prava u vezi sa korišćenjem stana.

Uloga ovih organa je veoma značajna ne samo sa društveno-političkog gledišta, već i sa ekonomskog, što pokazuje činjenica da oni upravljaju delom stanbenog fonda koji vredi preko 38,000.000.000.— dinara.

Stanbene zgrade obuhvaćene društvenim upravljanjem, prema anketi Stalne konferencije gradova u 1955 godini, pokazuje tabela 18.

Tabela 18

	Broj anketiranih mesta	Broj stanbenih zgrada	Od svih postojećih stanbenih zgrada uključeno je u društveno upravljanje u %.				
			a)	b)	c)	d)	e)
Srbija	45	192.993	5,1	45,5	90,1	97,2	9,5
Hrvatska	45	11.908	8,5	31,1	59,6	74,2	18,3
Slovenija	39	52.197	6,4	20,7	54,2	75,6	13,1
Bosna i Hercegovina	50	58.974	6,7	19,4	97,9	100,0	11,5
Makedonija	18	47.031	5,0	11,1	12,8	21,7	7,5
Crna Gora	9	8.119	8,4	16,3	29,6	60,4	12,8
Jugoslavija	210	471.222	6,2	25,0	58,0	78,6	12,1

a) Od prizemnih zgrada, b) jednospratne zgrade, c) dvospratne zgrade, d) trospratne i višespratne zgrade i e) ukupno zgrade

Stanovi prema vrsti obuhvaćeni društvenim upravljanjem vide se u pregledu datom u tabeli 19 (po istoj anketi).

Tabela 19

	Broj anketiranih stanova		Od svih postojećih stanova u anketiranim gradskim mestima obuhvaćeno je društvenim upravljanjem — prema vrsti stana u %				
	od samo sobe		1-sobnih	2-sobnih	3-sobnih	4-sobnih i višesobnih	od ukupnog broja stan. svih vrsta
Srbija	318.207	13,1	22,7	41,0	42,0	55,6	30,8
Hrvatska	236.136	30,9	42,6	48,9	57,1	53,1	45,2
Slovenija	115.947	39,2	42,4	33,7	37,8	33,5	37,7
Bosna i Hercegovina	97.703	23,5	31,8	31,2	39,4	33,5	31,0
Makedonija	60.836	14,5	9,5	15,1	30,1	32,0	18,2
Crna Gora	13.848	20,8	28,2	40,7	19,9	28,4	30,2
Jugoslavija	842.677	24,0	31,3	38,3	43,7	47,2	34,9

Pregledi u tabelama 18 i 19 ukazuju na to da veliki broj zgrada i stanova u gradovima i gradskim naseljima nije pod društvenim upravljanjem.

Prema tim anketnim rezultatima iz gradova, stanbene zajednice i kućni saveti, kao organi društvenog upravljanja stanbenih zgrada, uključili su u ovu oblast društvenog upravljanja preko 260.000 stanara. Svaki sedamnaesti stanovnik gradskog mesta je član kućnog saveta ili stanbene zajednice.

Procentualni odnos članova saveta stanbenih zajednica prema zanimanju u gradskim mestima vidi se iz pregleda datog u tabeli 20.

Tabela 20

	Prosečan broj članova na 1 savet	Broj članova prema zanimanju u %				
		radn. služb.	domać. penz.	ostali		
Jugoslavija	39,6	31,0	48,1	5,4	10,6	4,9

Procentualni odnos članova kućnih saveta prema zanimanju pokazuje tabela 21.

Tabela 21.

	Prosečan broj stanovnika na 1 savet	Broj članova prema zanimanju u %				
		radn. služb.	domać. penz.	ostali		
Jugoslavija	3,7	30,8	40,3	12,9	8,5	7,5

Materijalna osnova za rad kućnih saveta je 1956 godine u većini gradova bila nedovoljna. To je predstavljalo kočnicu daljeg razvoja društvenog upravljanja stanbenim zgradama. U strukturi prihoda — stanarina u njima učestvuje sa prosečno 60%, zakupnina od poslovnih prostorija sa 39%, a ostali prihodi sa nepunih 1%. Ukoliko je u prihodima učešće zakupnine od poslovnih prostorija procentualno niže, utoliko su manji i prosečni prihodi kućnih saveta. Na visinu prihoda odgovarajućim delom utiče i prosečna veličina stanbene zgrade. Današnja stanarina u većini gradova je niska i ne obezbeđuje kućnim savetima finansijska sredstva za održavanje stanbene zgrade.

Kako se vršila raspodela ukupne stanarine, vidi se iz pregleda u tabeli 22 rađenog na osnovu ankete Stalne konferencije gradova izvršene od 3 do 26 decembra 1956 godine i analitički obrađene za 14 tipičnih gradova i industrijskih mesta.

Tabela 22

Mesto	U procentima						
	I	II	III	IV	V	VI	VII
Tuzla	9,3	17,6	0,4	20,8	0,2	—	15,2
Leskovac	13,0	10,0	—	30,0	1,5	5,5	20,0
Mostar	17,3	8,0	1,2	34,3	—	12,6	26,0
Ljubljana	24,5	10,0	14,4	30,0	2,6	12,0	20,0
Beograd	28,0	—	3,8	—	4,0	19,0	17,0
Karlovac	31,0	—	6,8	18,1	5,1	4,2	—
Maribor	—	6,5	1,6	34,0	—	10,4	—
Bitolj	—	6,9	—	30,0	20,1	—	—
Sarajevo	—	19,0	10,0	41,0	12,0	8,0	—
Split	—	—	1,3	39,3	17,2	2,6	—
Novi Sad	—	—	9,8	36,6	10,0	10,3	45,2
Kranj	—	—	—	19,0	9,0	3,5	—
Zenica	—	—	—	24,3	12,5	8,5	35,7
Čačak	—	—	—	30,4	20,0	—	—

I = troškovi za velike (generalne) opravke stanbene zgrade, II = sredstva koja se u industriji odvajaju za gradnju stanova, III = sredstva anuiteta — otplate dugova zgrada, IV = sredstva data u fond za upravljanje stanbenom zgradom, V = doprinos stanbenoj zajednici, VI = troškovi opšte režije, VII = sredstva data u fond za održavanje stanbene zgrade.

Velike razlike u raspodeli ukupne stanarine posledica su, pored specifičnih potreba i uslova stanbene kulture pojedinih gradskih mesta, i niske realne vrednosti stanarine. U nemogućnosti da prihodima od stanarine pokriju sve potrebe upravljanja, održavanja i obnavljanja stanbenog fonda, gradska mesta kroz raspodelu stanarine kanališu nedovoljna sredstva tamo gde su ona najpotrebnija, a na uštrb ostalih potreba za održavanje stanbenih zgrada.

Stanbeno zadugarstvo

U cilju razvijanja privatne inicijative za gradnju stanova pristupilo se osnivanju stanbenih zadruga. U 1955 i 1956 godini je obrazovano preko 200 stanbenih zadruga u gradovima, industrijskim i ostalim mestima. Takve zadruge udružuju one građane koji za građenje stanova raspolazu izvesnim finansijskim sredstvima. Radi izgradnje stanova, one sklapaju ugovore sa preduzećima, — a zadruzi delimično učestvuju u izgradnji da bi izgradnja bila jeftinija. Za sada još nema detaljnih propisa o stanbenim zadrugama i one su zbog toga u dosta teškoj situaciji. Stanbeno zadugarstvo se, bez zakonskog regulisanja njegovog statuta i određene društvene i materijalne pomoći ne može razviti. U periodu 1953 do 1955 godine zadružna stanbena izgradnja pokazuje tendencije opadanja. To pokazuje tabela 23.

Tabela 23

Godina gradnje	Ukupno sagrađeno stanova		Ukupno sagrađeno stanbene površine u m ²	
	1953	1954	1953	1954
	162	97	11.687	4.137
	74	—	4.440	—

Osnovni uzrok opadanja zadružne izgradnje stanova jeste nedostatak organizovane pomoći društva, koja bi ublažila razlike između visokih troškova građenja i prosečnih zarada. Povoljniji položaj zakupca stana (koji plaća nisku stanarinu) od položaja graditelja stana (sa visokim anuitetom) destimulirao je zadružnu stanbenu izgradnju.

R.-GAU

PROIZVODNJA I PRERADA UGLJA

Sirovinska baza

Istraženost rezervi uglja je u predratnom periodu bila vrlo niska i poznate geološke rezerve su 1939 godine iznosile oko 4,8 milijardi tona. U posleratnom periodu su intenzivni i obimni istraživački radovi usmereni prvenstveno na nalazišta koja su pružala najviše verovatnoće postojanja rezervi uglja. Otkrivene su nove zalihe, tako da su geološke rezerve krajem 1955 godine iznosile oko 21,6 milijardi tona uglja.

Struktura raspoloživih rezervi po vrstama uglja nije najpovoljnija. Pretežan deo otkrivenih odnosno istraženih rezervi predstavljaju niskokalorični ugljevi. Raspoložive dokazane rezerve po vrstama uglja prikazuje tabela 1.

Tabela 1

Vrsta uglja	Količina od ukupnih rezervi u %	
Kameni ugalj	oko	1%
mrki ugalj	„	9%
lignit	„	90%

Kako se bogatstvo svake zemlje u uglju ceni prema kaloričnoj vrednosti ukupnih rezervi po stanovniku, to ako se napravi upoređenje sa rezervama u ostalim zemljama u svetu, rezerve uglja u Jugoslaviji, svedene na ekvivalent kamenog uglja od 7.200 kcal., iznose oko 10.120 miliona tona odnosno po stanovniku oko 560 tona.

Iako je struktura jugoslovenskih rezervi uglja nepovoljna, s obzirom na pretežan deo niskokaloričnih ugljeva, ove zalihe predstavljaju znatnu sirovinsku bazu i stavljaju Jugoslaviju u red zemalja sa relativno bogatim rezervama uglja. Od evropskih zemalja po zalihama uglja po glavi stanovnika ispred Jugoslavije se nalazi Poljska, SSSR, Nemačka, Engleska, Belgija i ČSR.

Ležišta u Jugoslaviji su mnogobrojna. Najznačajnija ležišta su:

- kameni ugalj — u Hrvatskoj Istarski bazen Raša, u Srbiji Ibarski bazen i Timočko-zaječarski bazen;
- mrki ugalj — u Bosni i Hercegovini Banovići, Srednjo-bosanski bazen Kakanj, Breza, Zenica, u Srbiji Senjsko-resavski bazen, Despotovački, Aleksinački i dr., u Sloveniji Zasavski bazen — Trbovlje, Hrastnik i Zagorje, u Hrvatskoj Međumurski i Dalmatinski—Siverić;
- lignit — u Bosni i Hercegovini Tuzlanski bazen Kreka, u Srbiji Kolubarski bazen, Kosovski bazen i Kostolački bazen, u Sloveniji Velenje, u Hrvatskoj Konjščina i u Crnoj Gori Pljevaljski bazen.

Proizvodnja uglja

U predratnom periodu se, i pored znatnih rezervi, proizvodnja uglja kretala na vrlo niskom nivou. Ukupna proizvodnja 1939 godine je, bez rudnika Raše, iznosila 6.069 hiljada tona. Ovako nizak nivo proizvodnje je uslovljen nerazvijenošću domaće industrije i skoro neznatnom širokom potrošnjom. Sirovinska baza nije dovoljno korišćena, kapaciteti za proizvodnju uglja nisu proširivani niti su otvarani novi rudnici. To se najbolje vidi iz trenda porasta proizvodnje u periodu između 1929 i 1939 godine, koji iznosi svega oko 0,6% godišnje. Tehnička oprema rudnika uglja u Jugoslaviji je bila na vrlo niskom stupnju.

Po oslobođenju su rudnici uglja zatečeni u lošem stanju. Mogućnost proizvodnje je bila vrlo ograničena. Međutim, nagli razvoj industrije, saobraćaja i sve veće potrebe široke potrošnje zahtevali su proširenje i otvaranje novih rudnika.

Izgradnja rudnika je bila usmerena na:

otvaranje velikih objekata gde su uslovi eksploatacije bili najpovoljniji, a naročito tamo gde je postojala mogućnost otvaranja površinskih kopova;

uvođenje mehanizacije u cilju povećanja obima proizvodnje; uvođenje novih otkopnih metoda u podzemnim radovima;

izgradnju seperacija i sušara u svrhu poboljšanja kvaliteta uglja.

Ovakvo usmeravanje razvoja proizvodnje uglja doprinelo je da se u periodu od 10 godina, u odnosu na predratni period, proizvodnja više nego udvostruči. U 1946 godini je ukupna proizvodnja svih ugljeva, sa rudnikom Rašom, iznosila 6.652 hiljade tona, a proizvodnja ostvarena 1956 godine iznosi 17.101 hiljadu tona, što predstavlja povećanje od 257%.

Ukupnu proizvodnju uglja u posleratnim godinama prikazuje tabela 2.

Tabela 2

Godina	Kameni	Mrki	Lignit	Ukupno
1939	1.410	4.312	1.310	7.032
1946	757	3.823	2.072	6.652
1947	1.062	5.325	2.904	9.291
1948	952	6.272	3.420	10.644
1949	1.275	6.682	4.150	12.107
1950	1.154	7.204	4.461	12.819
1951	992	6.916	4.134	12.042
1952	1.011	6.842	4.245	12.098
1953	925	6.362	3.959	11.246
1954	988	7.100	5.575	13.663
1955	1.137	7.682	6.388	15.207
1956	1.232	8.442	7.427	17.101

Ako se 1939 godine, kada je proizvodnja uglja iznosila 7 miliona tona (zajedno sa proizvodnjom u rudniku Raši), obeleži sa 100, indeks porasta po vrstama i ukupno po obimu u posleratnim godinama, u odnosu na 1939 godinu prikazuje tabela 3.

Tabela 3

Godina	Kameni	Mrki	Lignit	Ukupno
1939	100	100	100	100
1946	53	89	158	94
1947	75	123	223	132
1948	67	145	261	151
1949	90	155	317	172
1950	81	167	342	182
1951	70	160	317	171
1952	72	159	324	172
1953	66	147	302	160
1954	70	165	426	194
1955	80	178	485	216
1956	87	195	566	243

U razvoju proizvodnje uglja postojala su tri različita perioda, i to: od 1946 godine, kada je proizvodnja dostigla približno nivo iz 1939 godine, do 1950 godine proizvodnja uglja je u stalnom porastu; u periodu 1950—1953 u stagnaciji i čak u opadanju; a od 1954 godine ponovo u naglom porastu. Trend povećanja proizvodnje u posleratnim godinama prikazuje tabela 4.

Tabela 4

period 1946—1950	+19
„ 1950—1953	— 4
„ 1953—1956	+17
prosek 1946—1956	+ 9,5

Proizvodnja po obimu se kretala srazmerno raspoloživim ukupnim zalihama. [Proizvodnja kamenog uglja, je s obzirom na relativno niske zalihe, niža, dok je proizvodnja mrkog uglja u blagom porastu, a proizvodnja lignita, čije su zalihe najveće, pokazuje u posleratnom periodu nagli porast. Ovakva struktura ukupne proizvodnje je uzrok što proizvodnja u kalorijama stalno opada. U 1939 godini je prosečna kalorična moć proizvedene jedinice bila oko 4.200 kalorija, a do 1955 godine je postepeno opadala na 3.570 kalorija, zbog porasta učešća niskokaloričnog lignita u ukupnoj proizvodnji od 22% 1939 godine na 44% 1956 godine.

Ako se uporedi kretanje proizvodnje uglja po obimu sa kretanjem proizvodnje po toplotnom efektu u posleratnom periodu, u odnosu na 1939 godinu, izražena indeksom, dobiće se ovakva slika, prikazana u tabeli 5.

Tabela 5

Godina	Indeks proizvodnje	
	po obimu	po toplotnoj moći
1939	100	100
1946	94	86
1947	132	120
1948	151	134
1949	172	153
1950	182	160
1951	171	150
1952	172	150
1953	160	140
1954	194	164
1955	216	182
1956	243	204

Proizvodnja uglja se obavlja u 94 rudnika. To je prikazano u tabeli 6.

Tabela 6

kamenog	u 9 rudnika
mrkog	u 48 „
lignita	u 37 „

Od ukupnog broja rudnika, 30 imaju proizvodnju iznad 100.000 tona godišnje i u ukupnoj proizvodnji učestvuju sa oko 86%, dok ostala 64 rudnika, sa proizvodnjom ispod 100.000 tona godišnje, učestvuju u ukupnoj proizvodnji sa oko 14%. Predratna proizvodnja uglja se skoro isključivo dobivala podzemnim radom. U posleratnom periodu je proizvodnja sa površinskih kopova u stalnom porastu, tako da 1955 godine iznosi oko 9,5% od ukupne proizvodnje uglja.

Sa povećanjem proizvodnje uglja povećali su se i kapaciteti za klasiranje radi poboljšanja asortimana rovnog uglja. Porast broja i kapaciteta ovih postrojenja pokazuje tabela 7:

Tabela 7

	1939		1955	
	broj	t/h	broj	t/h
Razredišta	27	782	69	1.947
Prališta	17	922	17	1.171

Iz dokumentacije Saveznog Društvenog plana za 1957 god.

Sa porastom proizvodnje povećani su kapaciteti razredišta uglja, ali je zaostala izgradnja kapaciteta za čišćenje uglja.

Potrošnja uglja

Proizvodnja uglja po obimu i vrstama zaostaje za rastućim potrebama za ugljem u zemlji. Snabdevenost ugljem u proteklim godinama nije zadovoljavala. Uglja nije bilo

dovoljno na unutrašnjem tržištu, a smanjene su i zalihe kod glavnih potrošača, smanjen je izvoz i povećan uvoz uglja.

U periodu od 1947 do 1956 godine ukupno kretanje povećanja uglja u toplotnim kalorijama u proseku iznosi 7. Pri ovome treba imati u vidu da se, osim u prvom polugodi 1953 godine na tržištu uvek osećala nestašica uglja. U pojedinim godinama potrošnja varira od — 6 do + 19. Velike varijacije u potrošnji uglja u pojedinim godinama uslovljene su strukturom industrijske proizvodnje, puštanjem u pogon većih industrijskih objekata, naročito onih koji troše velike količine uglja. Zabeležen je znatan porast široke potrošnje, u zavisnosti od porasta cena ogrevnog drveta u odnosu na cenu uglja.

Kretanje potrošnje domaćeg uglja po pojedinim osnovnim potrošačima u poslednjih pet godina prikazuje tabela 8

Tabela 8

(u hiljadama tona)

Oblast potrošnje	1952	1953	1954	1955	1956
Industrija					
i rudarstvo	6.260	6.882	7.800	9.276	10.447
Saobraćaj	2.996	2.914	3.184	3.490	3.473

Na nivo potrošnje uglja utiče u znatnoj meri to što potrošači njegovoj racionalnoj upotrebi ne pridaju potrebnu pažnju. S druge strane proizvođači uglja, s obzirom na raspoložive kapacitete nisu u mogućnosti da potrošačima pruže odgovarajući ugalj.

Naučni instituti koji su vršili ekonomsko-naučnu kontrolu ekonomične upotrebe uglja u određenim industrijskim pogonima utvrdili su da bi se bez većih rekonstrukcija, samo boljom kontrolom sagorevanja, otklanjanjem tehničkih nedostataka, poboljšanjem kvalifikacija osoblja, davanjem premija za uštede uglja, mogla smanjiti ukupna potrošnja uglja za više od 15%.

Potrošnja uglja u domaćinstvima je u stalnom porastu. Međutim ako se ima u vidu činjenica da je potrošnja drveta još i sada 5—7 puta veća od potrošnje uglja, može se konstatovati da je u ovoj oblasti potrošnja na vrlo niskom nivou. Ukupna potrošnja po stanovniku 1955 godine je iznosila svega oko 157 kilograma, što preračunato na ekvivalent kamenog uglja od 7.000 kalorija iznosi svega 64 kilograma, dok se potrošnja u pojedinim evropskim zemljama kreće od 300 do 840 kilograma po stanovniku. Uzroci niske potrošnje uglja u domaćinstvima su sledeći: kvalitet i asortiman uglja nije najpodesniji za domaću upotrebu; veliki broj domaćih ložišta, a naročito otvorena ognjišta nije podesan za sagorevanje uglja; a i proizvodnja uglja zaostaje za rastućim potrebama.

Izgradnja novih objekata

Porast proizvodnje uglja je uglavnom posledica izgradnje novih i proširenja postojećih rudnika uglja. Prema podacima Narodne banke FNRJ, neto investicije u grani proizvodnje i prerade uglja od 1947 do 1955 godine zaključno, obračunate po cenama iz 1955 godine, iznose 71,6 milijardu dinara. U ovaj iznos je uključen i iznos od 14 milijardi dinara za izgradnju koksare u Lukavcu sa postrojenjima za preradu nusprodukta, tako da neto investicije u proizvodnji uglja u navedenom periodu iznose 57,6 milijardi dinara. Ulaganjem ovih sredstava je omogućeno da se proizvodnja od 6,6 miliona tona 1946 godine poveća na 15,2 miliona tona 1955 godine. Međutim efekat uloženi neto investicija do kraja 1955 godine još nije došao do izražaja u potpunosti, jer se kapaciteti koji su u gradnji završavaju potpuno do kraja 1959 godine.

Značajni porast proizvodnje kod rudnika u kojima su vršena ulaganja, u poređenju sa 1939 godinom, prikazuje tabela 9

Tabela 9 (u hiljadama tona)

Rudnik	1939	1955	1955 1939 (indeks)
Velenje	140	1.116	797
Kreka	325	2.241	689
Kostolac	242	619	256
Banovići	223	1.262	566
Breza	197	488	248
Kakanj	315	688	218
Aleksinac	177	330	186
Zagorje	329	550	167
Zenica	272	425	156

Tokom 1956 godine je Jugoslovenska investiciona banka raspisala novi konkurs za zajmove, u cilju daljeg proširenja kapaciteta rudnika uglja. Prema prijavama učesnika na konkursu u periodu od 1957 do 1963 godine, kapaciteti rudnika uglja treba da se prošire još za oko 12,1 miliona tona. Ukupni kapaciteti rudnika bi 1963 godine iznosili oko 32,5 miliona tona, što bi pri korišćenju kapaciteta od oko 90% odgovaralo proizvodnji od oko 29 miliona tona, koju bi trebalo postići već krajem 1963 godine. Raspoložive rezerve uglja omogućuju ovakav tempo razvoja proizvodnje uglja.

Produktivnost rada

Jedan od najozbiljnijih problema u rudnicima uglja jeste niska produktivnost rada. Dok porast proizvodnje po obimu u 1955 godini prema 1939 godini iznosi 116%, porast produktivnosti rada, računat na bazi proizvodnje po izvršenoj nadnici iznosi u proseku 33%, i to kod kamenog

uglja 14%, kod mrkog uglja 5% i kod lignita 39%. Uzroci niske produktivnosti rada u rudnicima višestruki su. Tu, pre svega, dolazi nizak stepen mehanizacije uopšte, a naročito pojedinih faza procesa proizvodnje, kao odvoz uglja sa radilišta, koji angažuje pretežan deo radnika.

U vezi sa produktivnošću rada, naročiti problem predstavlja radna snaga; problem radne snage se ogleda u nepovoljnoj strukturi po kvalifikacijama i radnom stažu. Od ukupnog broja zaposlenih u rudnicima uglja, na nekvalifikovane i priučene radnike otpada oko 62%, kvalifikovane 32% i visokokvalifikovane svega 6%. Nedovoljan stanbeni prostor za smeštaj potrebnih radnika uzrok je stalne fluktuacije. Prema anketi izvršenoj tokom 1955 godine, od ukupnog broja zaposlenih radnika i službenika, stanovima je obezbeđeno samo 33,7%, od čega na samce otpada 46%. Ostali deo radnika se prevozi ili dolazi pešice sa udaljenosti od pet, deset, pa i više kilometara.

Prerada uglja (koks)

Sve do kraja 1952 godine su se ukupne potrebe prvere u koksu podmirivale isključivo uvozom. Jedinii vid prerade uglja bila je proizvodnja plina za osvetljavanje i domaćinstvo u gradskim plinarama. Tek posle puštanja u pogon koksare u Lukavcu, a zatim i koksare u Zenici otpočelo se sa proizvodnjom koksa u zemlji.

Proizvodnja koksa je 1956 godine iznosila 923.397 tona. U proteklom vremenu se koks dobivao gotovo isključivo iz stranog uglja. Koks od predviđene mešavine domaćeg uglja sadrži visok procenat sumpora, pa je, kao takav, neekonomičan za crnu metalurgiju, a, s druge strane, kapaciteti proizvodnje uglja zaostaju za potrebama koksara.

Industrijski opiti proizvodnje koksa od raznih mešavina domaćeg uglja i domaćeg i stranog uglja nastavljaju se. Prema dosadašnjim rezultatima je utvrđeno da se za potrebe crne metalurgije može proizvoditi koks iz 50—60% uvoznog i 40—50% domaćeg uglja.

R-GAa

Proizvodnja uglja u domaćinstvu je u stalnom porastu. Prema podacima iz 1955 godine, u domaćinstvu je bilo 1.116 hiljada tona uglja, što je 7,9 puta više od 1939 godine. U domaćinstvu je uglja bilo 1.116 hiljada tona, što je 7,9 puta više od 1939 godine. U domaćinstvu je uglja bilo 1.116 hiljada tona, što je 7,9 puta više od 1939 godine.

Izgradnja novih objekata

Porast proizvodnje uglja je uslovljen porastom kapaciteta rudnika i povećanjem produktivnosti rada. Prema podacima iz 1955 godine, kapaciteti rudnika uglja su se povećali za 12,1 miliona tona. Porast proizvodnje uglja je uslovljen porastom kapaciteta rudnika i povećanjem produktivnosti rada. Prema podacima iz 1955 godine, kapaciteti rudnika uglja su se povećali za 12,1 miliona tona.

Ukupna proizvodnja uglja u 1955 godini iznosila je 116% više od 1939 godine. Porast proizvodnje uglja je uslovljen porastom kapaciteta rudnika i povećanjem produktivnosti rada. Prema podacima iz 1955 godine, kapaciteti rudnika uglja su se povećali za 12,1 miliona tona.

Tabela 10

Proizvodnja uglja po obimu i vrsti za razne godine. Proizvodnja uglja po obimu i vrsti za razne godine. Proizvodnja uglja po obimu i vrsti za razne godine. Proizvodnja uglja po obimu i vrsti za razne godine.

ŠKOLSKI PROSTOR

Prema popisu Državnog statističkog ureda, u novembru 1945 godine je na teritoriji Jugoslavije bilo 11.848 školskih zgrada¹. Od toga je samo 7.414 ili 62,5% građeno specijalno za škole. U ostalim zgradama su ranije bile smeštene ustanove, stanovi, internati i slično. Higijensko-sanitarnim uređajima su bile snabdjevene 6.644 školske zgrade, ili 56%.

Izgradnja novih školskih zgrada je počela već 1945 godine. U periodu obnove, 1945 i 1946 godine, sagrađeno je 769 novih škola. Od 1947 do 1951 godine je podignuto 2.518 novih školskih zgrada, od kojih 2.008 za osnovne i više osnovne škole.

Školski prostor na kraju 1950/1951 godine

Na kraju školske 1950/51 godine su bile 16.072 školske zgrade, sa 37.266 učionica i 1.230.683 učenička mesta. U ovom prostoru je bilo smešteno 15.666 škola, sa 57.062 odeljenja i 2.253.646 učenika.

Nedostatak školskog prostora je bio pojačan dotrajalosću zgrada². Te zgrade su iziskivale znatne opravke, a mnoge od njih su za izvođenje nastave bile neupotrebljive. Od ukupnog broja školskih zgrada, na kraju 1950/1951 godine je bilo:

u ispravnom stanju	5.490
za opravku	9.498
dotrajalih	1.084

U 1951 godini 19.796 odeljenja nije imalo svoje učionice. Najveći broj školskih zgrada je imao samo jednu ili dve učionice:

sa 1 učionicom bila je	8.031 školska zgrada
sa 2 učionice	4.482 „
sa 3 učionice	1.125 „
sa 4 i više učionica	2.305 „
bez učionica	129 „

Zbog opterećenja učioničkog prostora, naročito u gradovima i industriskim centrima, nastava se izvodila u više smena. U jednoj istoj školskoj zgradi su najčešće zajedno radile osnovna i osmogodišnja škola, gimnazija i stručna škola. Na kraju 1950/51 godine nastava se održavala

u 2 smene u	17.364 učionice
u 3 smene u	1.890 „
u 4 i više smena u	185 „

Oprema školskih zgrada higijensko-sanitarnim uređajima bila je ovakva: vodovod su imale 2.542, električno osvetljenje 4.715, a kanalizaciju 5.579 školskih zgrada.

Školski prostor od 1951 do 1955 godine

Stanje školskih zgrada u ovom periodu, usled nedostatka potpunih podataka, nije moguće celovito prikazati. Prema podacima građevinske statistike, od 1952 do 1955 godine je sagrađena 961 školska zgrada. Tabela 1 prikazuje tu izgradnju po republikama:

Tabela 1

Narodna republika	Godina	Školske zgrade		
		postojeće - završene	% povećanja	još u izgradnji
FNRJ	1951	16.072	100	—
	1952—55	961	106	484
	1951	6.233	100	—
Srbija	1952—55	398	106	154
	1951	3.878	100	—
Hrvatska	1952—55	136	104	64
	1951	1.475	100	—
Slovenija	1952—55	46	104	39
	1951	2.175	100	—
Bosna i Hercegovina	1952—55	272	112	187
	1951	1.627	100	—
Makedonija	1952—55	53	104	18
	1951	684	100	—
Crna Gora	1952—55	56	108	22
	1951	—	—	—

Školski prostor početkom 1956 godine

Od 1 februara do 25 maja 1956 godine Stalna konferencija gradova i Savezni zavod za privredno planiranje su sproveli anketu o školskim zgradama na području 238 gradova i industriskih centara. Anketa, koja je izvršena u 2.277 škola, sa 806.588 učenika, pokazala je sledeće³:

Tabela 2

Narodna republika	Broj gradova	škola	B r o j	
			samostalnih odeljenja	školskih zgrada
FNRJ	238	2.277	62	1.829
Srbija	72	781	16	709
Hrvatska	47	549	10	399
Slovenija	35	258	5	190
Bosna i Hercegovina	51	406	24	324
Makedonija	22	217	6	153
Crna Gora	11	66	1	54

Znatn broj školskih zgrada građenih za škole koristi se u druge svrhe, dok svaka treća škola radi u zgradi koja nije namenjena školi. Od 1.829 školskih zgrada, u gradskim i industriskim centrima koristi se za:

školu	1.169
internat	59
administrativne svrhe	93
stanove	266
proizvodnju i ostalo	242

Opterećenost školskog prostora

Porast stanovništva i razvoj gradova i industriskih centara dovodi do sve veće nestašice školskog prostora. Prosečna površina učionice na jednog učenika pala je ispod minimuma u svim narodnim republikama u većini anketiranih mesta. Prosečna površina iznosi od 0,82 m² (u gradskim naseljima Bosne i Hercegovine) do 1,12 m² (u gradovima u Sloveniji).

Tabela 3

Narodna republika	Prosečna površina na 1 učenika u m ²		Prosečan broj učenika na jednu učionicu
	učionica	ostalih prostorija za nastavne svrhe	
FNRJ	0,91	0,33	59
Srbija	0,89	0,31	58
Hrvatska	0,94	0,43	61
Slovenija	1,12	0,38	50
Bosna i Hercegovina	0,82	0,24	65
Makedonija	0,84	0,26	58
Crna Gora	0,89	0,31	50

U nedostatku školskog prostora nastava se održava u 2, 3 i više smena u toku jednog dana.

u 1 smeni je radilo	1.247 škola
u 2 „ „ „	393 „
u 3 i više smena je radilo	189 „

Znatn broj gradskih škola nema osnovnih sanitarno-tehničkih uređaja. Vodovod postoji u 1.264 školske zgrade, dok 161 škola uopšte nema vode. U 930 školskih zgrada ne postoje uređaji za kanalizaciju. Sem toga, 321 gradska škola nema dvorišta niti ikakvih pomoćnih prostorija.

U 1956 godini je u gradskim i industriskim centrima u izgradnji bilo 36 škola, sa 393 učionice, na površini od 22.408 m² ili zajedno sa pomoćnim prostorijama 37.232 m². Od toga u Bosni i Hercegovini 11 školskih zgrada, u Srbiji 10, Hrvatskoj 8, Sloveniji i Makedoniji po 3 i u Crnoj Gori 1.

R - C. K.

IZVORI:

Školstvo u FNR Jugoslaviji 1945—1951, Beograd 1952; Statistički godišnjak FNRJ 1952; Popisni Podaci Stalne konferencije gradova i Saveznog zavoda za privredno planiranje 1956.

¹ U toku II svetskog rata su uništene mnoge školske zgrade. Najviše su stradale osnovne škole po manjim mestima. Od ukupnog broja zgrada osnovnih škola 14% je uništeno, a 35% oštećeno. U Bosni i Hercegovini je, od ukupno 1.043 osnovne škole, spaljeno 407 zgrada, oštećeno 214, a 283 su lakše oštećene, tako da je prilikom oslobodjenja zatečeno u ispravnom stanju 139 zgrada. Slično je bilo i u Crnoj Gori, kao i u pojedinim krajevima Srbije, Bosne, Hrvatske (Lika, Kordun, Dalmacija) i Slovenija.

² Iz vremena pre 1918 godine potiče 6.871 školska zgrada: 5504 zgrade su građene u vremenu od 1919 do 1940 godine.

³ Nedostaju podaci za 7 školskih zgrada, i to: u Srbiji — 5, u Hrvatskoj — 1 i u Bosni i Hercegovini — 1.

RADNIČKI UNIVERZITETI

Radnički univerziteti su mlade ustanove u fazi razvitka i sticanja društveno-pravnog statusa i fizionomije. Dopunsko i vanškolsko, stručno, ekonomsko i opšte obrazovanje radnika koje daju radnički univerziteti postalo je značajno u našim društveno-ekonomskim uslovima i naročito posle uvođenja radničkog samoupravljanja. Opšti savremeni zahtevi za obrazovanjem odraslih takođe su bili potstrek za osnivanje radničkih univerziteta.

Prvi radnički univerzitet osnovan je u Beogradu novembra 1952 godine, na inicijativu Saveza sindikata. Narrednih godina osnovani su radnički univerziteti u Novom Sadu, Sarajevu, Zagrebu, Tuzli, Skopju, Rijeci, Zenici, Splitu, Subotici, Nišu itd. Sredinom 1954 godine u Hrvatskoj, Srbiji, Bosni i Hercegovini i Makedoniji radilo je 40 radničkih univerziteta. U 1956 godini taj se broj povećao na 82. Mreža radničkih univerziteta nije obuhvatila Sloveniju gde se, usled specifičnih oblika kulturno-prosvetnog rada, potreba za njima nije osećala.

Od osnivanja prvih univerziteta do danas održano je više sastanaka i savetovanja, na kojima su razmatrana pitanja iz oblasti njihovog rada. Najznačajnija su I i II jugoslovensko savetovanje predstavnika radničkih univerziteta, koja su održana u Beogradu, u Centralnom veću Saveza sindikata Jugoslavije (5 juna 1954 i 5—6 maja 1956 godine).

Organizacija oblici rada

Osnivanje radničkih univerziteta kao ustanova sa čvrstom organizacijom označavalo je prelaz od povremenog, kampanjskog rada radnika na sistematsko i kontinuirano obrazovanje. Pritom se htelo da se obrazovanje uskladi sa savremenim dostignućima adultne pedagogije (pedagogije odraslih), koja vodi računa o osobinama odraslih, njihovoj psihologiji, životnom iskustvu, nazorima i interesima.

Organizacija radničkih univerziteta u skladu je sa potrebama i mogućnostima polaznika. Oni se uključuju u bilo koji oblik nastave i bez obaveze da pređu prethodni niži stupanj. Međutim polaznik može prelaziti iz niže u višu formu obrazovanja i na taj način sistematski i kontinuirano izučavati određenu oblast. Vertikalni sistem, tj. sistem postupnosti, koji se sada tek izgrađuje, činiće most za prelaz na najviše oblike i ustanove obrazovanja kod nas.

Forme obrazovanja koje koriste radnički univerziteti (seminari, kursevi, klubovi) prilagođene su specifičnim zahtevima radnika, i to: svojim trajanjem, rasporedom nastave (jednom do dva puta nedeljno), lokacijom nastave (ona se održava ne samo u centrima univerziteta, već i u preduzećima i po punktovima) i metodama rada (koje polaze od iskustva učesnika i prakse). Osim tzv. intenzivnih formi, koje traže stalnog polaznika, radnički univerziteti neguju i ekstenzivne forme za masovno obrazovanje (predavanja, javne diskusije, večeri posvećene nekom događaju itd.).

Osnovni principi od kojih se pošlo pri stvaranju radničkih univerziteta nisu još svuda primenjeni. Dobar deo ovih ustanova, usled materijalnih i kadrovskih teškoća i specifičnih lokalnih prilika u kojima rade, primenjuje predavanja kao jedini oblik nastave. Oni pretežno pružaju osnovna znanja i popunjavaju prazninu u obrazovanju.

Radnički univerziteti rade preko centara kao najviših organizaciono-nastavnih jedinica. Na razvijenijim univerzitetima postoje centri: za opšte, ekonomsko i stručno obrazovanje, zatim centri za obrazovanje kadrova (u Beogradu i Sarajevu), za metalsku struku (u Zagrebu), za produktivnost rada (u Sarajevu). Centrima rukovode kolegijum i rukovodilac (upravnik, direktor).

Pri svim radničkim univerzitetima postoje i teritorijalno-nastavni centri (punktovi, pododbori), koji koordiniraju svoj rad sa radničkim univerzitetom u celini, a prostiru se ponekad na teritoriju industriskog basena ili čak sreza.

U sastav centara ulaze katedre za jedan predmet ili za grupu predmeta (naprimer, za političku ekonomiju

ili za umetničko obrazovanje). Na manjim univerzitetima koji nemaju centara katedre su jedine organizaciono-nastavne jedinice. Njihov broj odgovara smerovima obrazovanja, kao što su: opšte, ekonomsko, stručno i tehničko, marksističko, pravno i zdravstveno obrazovanje. Katedre imaju odgovarajuće odbore i svoje sekretare ili rukovodioce, koji su u većini slučajeva stalno zaposlena lica.

Osnovni nastavno-obrazovni oblici rada, obično pre-seminar, seminar, kurs, praktikum, studiska grupa i klub, koji imaju svoje stručno-pedagoške rukovodioce, sastavni su delovi katedara.

U pedagoško-metodskom pogledu pomenuti oblici diferencirani su prema nivou polaznika, stepenu i sadržini obrazovanja. Preseminar je oblik preko kojeg radnici i službenici dobivaju osnovna znanja iz svih oblasti i pripremaju se za prelaz na seminarski rad. Seminari su viši oblik. Ustaljena su tri stupnja za obrazovanje: osnovni, srednji i viši. Uz kurseve na kojima su program i nastava obimniji, seminari su glavni oblici rada na radničkim univerzitetima. Praktikum su oblici čiji se rad zasniva pre svega na eksperimentalnom, laboratorijskom, praktičnom načinu obrazovanja i obučavanja. Oni se koriste naročito pri izučavanju prirodnih nauka i za stručno i tehničko obrazovanje. Studiske grupe samostalno, ali uz pomoć i nadzor stručnog nastavnika, proučavaju određenu materiju i probleme, analiziraju ih i donose sopstvene zaključke. Klubovi su najviši oblik obrazovanja. Program im je promenljiv i aktuelan. Slobodne diskusije i razmena mišljenja su osnovni metodi rada. Neki klubovi likovne umetnosti imaju ateljea, a klubovi ljubitelja filmske umetnosti svoje kino-kabinete (Beograd).

Na zagrebačkom Radničkom sveučilištu ustanovljena je Viša radnička škola. Njen neposredni zadatak je osposobljavanje radnika za društveno-ekonomske funkcije u preduzeću, pre svega u organima radničkog samoupravljanja. Osječki Radnički univerzitet organizuje ove godine prvi put u zemlji obrazovanje internatskog tipa: kurseve za traktoriste i za stočare poljoprivrednih dobara.

Rukovođenje i upravljanje radničkim univerzitetima još je različito u pojedinim mestima i krajevima. Obično univerzitetima rukovodi upravni odbor (negde se zove sekretarijat, negde stručni savet), a upravlja savet radničkog univerziteta, koji je organ društvenog upravljanja.

Programi nastave

Specifičnosti pojedinih radničkih univerziteta najjasnije su izražene u programima. Iako imaju zajedničkih odlika, programi su tako raznovrsni da mogu zadovoljiti različite zahteve u obrazovanju. Univerziteti obično imaju programe za nekoliko stupnjeva obrazovanja. Programi su praktični i elastični, prilagođeni potrebama ličnosti i društveno-ekonomskom sistemu. Već nekoliko godina mnogi univerziteti štampaju svoje programe i daju ih na uvid javnosti.

Priložena tabela, izrađena na osnovu podataka nekoliko radničkih univerziteta, pokazuje broj i raznovrsnost programa u nastavnoj 1956/57 godini:

Radnički univerziteti	Vrsta obrazovanja i broj programa				Ukupno
	opšte	zdravstveno	društveno-ekonomsko	tehničko stručno	
Skopje	17		16	2 13	48
Split	6	5	10	8	29
Tuzla	12		12	7	31
Sombor	8		4	16	28
Rijeka	10		7	20	37
Subotica	19		25	8	60
Zagreb	22		26	33	81
Beograd	20		20	22	62

U gornjoj tabeli nisu obuhvaćeni programi učenja stranih jezika, kao ni veoma raznoliki programi klubova, predavanja, ciklusa predavanja, javnih diskusija, prikazivanja filmova itd.

Programi opšteg obrazovanja obuhvataju uglavnom:

osnove opšteg obrazovanja;

društvene nauke: naučni socijalizam, marksističku filozofiju, etiku, istoriju radničkog pokreta, političku ekonomiju, religiju, psihologiju, zdravstveno obrazovanje;

prirodne i tehničke nauke: biologiju, fiziku, hemiju, matematiku, geografiju, astronomiju, tehniku, industriju, atomistiku;

estetsko obrazovanje: književnost, muziku, pozorišnu, likovnu i filmsku umetnost, srpskohrvatski jezik, retoriku, industrijsku estetiku.

Programi ekonomskog obrazovanja:

osnove ekonomskog obrazovanja;

ekonomske oblasti: političku ekonomiju, ekonomiku FNRJ, ekonomsku geografiju, ekonomiku preduzeća;

društveno upravljanje i radničko samoupravljanje: seminare za obrazovanje članova radničkih saveta, za ekonomsko obrazovanje radnika, za rukovodioce preduzeća, za društveno upravljanje, zatim komunalni sistem, radne odnose i tehniku rukovođenja. Posebno je obuhvaćena organizacija rada sa osvrtom na probleme produktivnosti rada, psihofiziologiju rada i higijensko-tehničku zaštitu rada.

Programi stručno-tehničkog obrazovanja:

sticanje zvanja polukvalifikovanih, kvalifikovanih i visokokvalifikovanih radnika, prema propisima državnih organa;

tehničko obrazovanje, koje, sem usko specijalnih oblasti, obuhvata savremena dostignuća tehnike i cilj mu je praktično usavršavanje i podizanje opšte tehničke kulture.

Nastava

Nastava, prema obimu nastavnog programa, traje 3 do 6 meseci, izuzimajući nastavu za stručno usavršavanje, koja traje od 9 meseci do 2 godine. Ona je dobrovoljna i besplatna. Nastava traje od 1 oktobra do 31 maja. Na nekim univerzitetima nastava je raspoređena po semestrima. Mnogi univerziteti svojim polaznicima daju indekse ili legitimacije.

Prosečan polaznik je radnik i službenik sa nižim obrazovanjem sa zvanjem polukvalifikovanog radnika, između 25 i 35 godina. To pokazuju podaci o polaznicima sa tri univerziteta:

Zagreb: nivo obrazovanja polaznika seminara za opšte obrazovanje u nastavnoj 1955/56 godini:

sa nepotpunom osnovnom školom	14
sa 4 razreda osnovne škole	587
sa 1—3 razreda srednjih škola	681
sa nižom srednjom školom	324
sa nepotpunom i potpunom srednjom školom	672

Tuzla: kvalifikacije polaznika seminara za ekonomsko obrazovanje:

nekvalifikovani i polukvalifikovani radnici	1.231
kvalifikovani	952
službenici	224

Đorđe Petrov: uzrast polaznika stručnih tečajeva:

do 20 godina	1
od 20 do 30 godina	63
od 30 do 40 godina	53
od 40 do 50 godina	16

Teškoće u organizovanju nastave na radničkim univerzitetima su posledica heterogenog sastava polaznika seminara i kurseva, nenaviknutosti polaznika na učenje, kao i objektivnih okolnosti (udaljenost stanova, neophodnost da se nastava održava posle radnog vremena, itd.).

Veći radnički univerziteti imaju sopstveni kadar obično mladih profesora, nastavnika, inženjera i ekonomista. Teži se izgradnji specijalnog kadra nastavnika kojima bi obrazovanje odraslih postalo životni poziv. No zbog širokog polja rada i teritorijalne rasprostranjenosti nastavnih centara, seminara, kurseva, kao i velikog broja polaznika većina predavača su vanredni nastavnici. To su istaknuti stručnjaci iz pojedinih oblasti i kulturni i javni radnici¹.

¹ Broj vanrednih nastavnika u nastavnoj 1955/56 godini iznosio je na zagrebačkom Radničkom sveučilištu 240, beogradskom 329, riječkom 120, novosadskom 74, tuzlanskom 58, prijedorskom 48 itd.

Rezultati rada

Radnički univerziteti predstavljaju masovne »škole« za obrazovanje odraslih. Broj polaznika po pojedinim univerzitetima kreće se od 200 do 10.000 osoba. Pregled nekih radničkih univerziteta pokazuje sledeće:

Stalnih polaznika koji su završili jedan od seminara ili kurseva bilo je:

	u nastavnoj 1955/56 g.	u toku dosadašnjeg rada
Beograd	10.128	18.921 (četvorogodišnji period)
Zagreb	5.719	11.352 (trogodišnji period)
Skopje	4.450	
Rijeka	3.117	6.635 (trogodišnji period)
Tuzla	2.660	7.286 (trogodišnji period)
Split	1.029	

Rezultati 12 vojvodanskih univerziteta postignuti u nastavnoj 1955/56 godini po smerovima obrazovanja:

Seminari i kursevi								
Radnički univerziteti	opšteg obrazovanja		ekonomskog obrazovanja		tehničkog obrazovanja		Ukupno	
	broj semin.	broj polazn.	broj semin.	broj polazn.	broj semin.	broj polazn.	broj semin.	broj polazn.
Novi Sad	28	703	50	2.341	33	849	111	3.893
Subotica	4	112	27	1.420	29	845	60	2.377
Zrenjanin	2	60	4	175	6	115	12	350
Sombor	5	160	6	792	14	291	25	1.243
Pančevo	7	355	10	238	3	97	20	690
Kikinda	2	215	1	113	4	231	7	559
Bečej	3	90	6	423	5	90	14	603
Vrbas	3	66			3	76	6	142
Kula	1	20			5	116	6	136
Senta	7	249	3	86	21	257	31	592
Sr. Mitrovica	1	30	6	179	2	40	9	249
Vršac	1	280					1	280
Ukupno	64	2.340	113	5.767	125	3.667	302	11.114

Na 82 radnička univerziteta u nastavnoj 1955/56 godini seminare i kurseve završilo je 65.600 radnika i službenika. Broj posetilaca javnih predavanja, diskusija, umetničkih večeri, usmenih novina, filmskih predstava itd. nekoliko puta premaša broj stalnih posetilaca seminara i kurseva. Evo nekoliko podataka o predavanjima održanim u 1955/56 godini:

	broj predavanja	broj posetilaca
Sarajevo	451	90.019
Tuzla	167	43.509
Pančevo	43	8.422
Kumanovo	42	6.269
Karlovac	60	5.000
Titov Veles	13	3.940
Leskovac	9	3.227

Radnički univerziteti u svom razviku teže da postanu stabilne ustanove. Oni će u pretstojećoj formi školstva kao ustanove za obrazovanje odraslih zauzeti određeno mesto.

S. T.

(Podaci iz Saveza sindikata Jugoslavije)

POLITIČKO-INFORMATIVNI LISTOVI

U Jugoslaviji izlazi 512 listova, od kojih 85 političko-informativnih.

	1947	1952	1953	1954	1955	1956
	Ukupni god. tiraž	Ukupni god. tiraž	Ukupni god. tiraž	Ukupni god. tiraž	Ukupni god. tiraž	Ukupni god. tiraž
Dnevni	14 245,615.600	17 257,859.800	17 271,075.000	17 222,247.000	17 241,284.000	17 278,309.000
Više puta nedeljni	8 31,098.000	5 15,748.000	4 1,858.000	5 3,541.000	3 901.000	2 226.800
Nedeljni	53 34,623.100	47 20,544.300	55 25,206.000	55 16,796.000	61 24,138.000	57 36,046.920
Petnaestodnevni	21 6,315.200	12 2,893.000	17 993.000	18 1,053.000	18 1,255.000	16* 1,210.600
Mesečni	3 128.400	5 219.400	8 272.000	5 86.000	3 42.000	5 162.000
Povremeni	2 64.000	7 23.500	9 87.000	2 5.000	9 49.000	1 560.000
UKUPNO						
LISTOVA	101 317,844.300	93 297,288.000	110 299,491.000	102 243,724.000	111 267,669.000	98 318,514.520

* desetodnevni

DNEVNI LISTOVI

BORBA — list SSRN Jugoslavije (od 1954 godine); osnovan 1922 godine kao organ Komunističke partije Jugoslavije; od 1929 godine zbog zabrane ne izlazi; u Narodnooslobodilačkoj borbi ponovo izlazi, i to: u Užicu od 19 oktobra do 27 novembra 1941 godine i u Drinićima od 8 oktobra 1943 do 27 februara 1944 godine; od 15 novembra 1944 godine nastavlja izlaženje u oslobođenom Beogradu; izlazi svakog dana u Beogradu ćirilicom u 2 izdanja; u Zagrebu latinicom takođe u 2 izdanja; format 39 × 56; prosečni dnevni tiraž 182.000; direktor Ivo Sarajčić, glavni i odgovorni urednik Miroslav Vitorović; adresa: Beograd, Dečanska 31; urednik zagrebačkog izdanja Branko Prišlec; adresa: Zagreb, Nikole Tesle 1; mesečna pretplata 250.— dinara, za inostranstvo 560.— din.

DNEVNIK — list SSRN AP Vojvodine; osnovan 1942 godine kao »SLOBODNA VOJVODINA«; izlazio i u toku Narodnooslobodilačkog rata na oslobođenoj teritoriji kao antifašistički list; izlazi svakog dana u Novom Sadu, ćirilicom, u 2 do 3 izdanja; format 33 × 46; prosečni dnevni tiraž 15.000; direktor Slobodan Pošarac, glavni i odgovorni urednik Petar Stankov; adresa: Novi Sad, Jovana Đorđevića 2; mesečna pretplata 270.— din., za inostranstvo 540.— din.

GLAS SLAVONIJE — list SSRN Hrvatske za Slavoniju i Baranju; osnovan 1943 godine; izlazi svakoga dana sem četvrtka u Osijeku, latinicom; format 31 × 47; prosečan tiraž 5.500; glavni i odgovorni urednik Mira Gumhalter; adresa: Osijek, ul. Republike 18; mesečna pretplata 250.— din.

LJUBLJANSKI DNEVNIK — list osnovan 1951 godine; izlazi svakog dana po podne sem četvrtka u Ljubljani; format 34 × 50; prosečan tiraž 15.000; glavni i odgovorni urednik Ivan Šinkovec; adresa: Ljubljana, Tomšičeva 5; mesečna pretplata 180.— din.

LJUDSKA PRAVICA — list SSRN Slovenije; osnovan 1934 godine; izlazio i u toku Narodnooslobodilačke borbe na oslobođenoj teritoriji; izlazi svakog dana osim petka u Ljubljani na slovenačkom jeziku u 2 do 4 i 5 izdanja; format 33,5 × 60; prosečni dnevni tiraž 27.000; glavni i odgovorni urednik Ivan Šinkovec; adresa: Ljubljana, Kopitarjeva 6/III; mesečna pretplata 250.— din., za inostranstvo 500.— din.

MAGYAR SZO — list SSRN AP Vojvodine; osnovan 1943 godine kao antifašistički list »SZABAD VAJDASÁG«; izlazi svakog dana na mađarskom jeziku u Novom Sadu u 2 do 3 izdanja; format 33 × 46; prosečni dnevni tiraž 20.000; glavni i odgovorni urednik Laszlo Reháky; adresa: Novi Sad, Jovana Đorđevića 2; primerak 10.— din.

NARODNI LIST — list SSRN Hrvatske; osnovan 1945 godine; izlazi svakog dana popodne sem srede u Zagrebu, nekiput u 2 izdanja, latinicom; format 31 × 46; prosečni dnevni tiraž 22.000; direktor Milan Nožinić, glavni i odgovorni urednik Drago Bobić; adresa: Zagreb, Masarikova 28; mesečna pretplata 250.— din. za inostranstvo 480.— din.

NOVA MAKEDONIJA — list SSRN Makedonije; osnovan 1944 godine; izlazi svakog dana sem srede u Skopju na makedonskom jeziku; format 39 × 56; prosečni dnevni tiraž 25.000; direktor Lazo Mojsov, glavni i odgovorni urednik Boro Miljovski; adresa: Skopje, Bulevar JNA 68; mesečna pretplata 250.— din. za inostranstvo 660.— din.

NOVI LIST — list Istre, Hrvatskog Primorja i Gorskog Kotara; osnovan 1947 godine kao »RIJEČKI LIST«; izlazi svakog dana osim ponedjelja na Rijeci, latinicom; format 39 × 59; prosečni dnevni tiraž 6.000; glavni i odgovorni urednik Milan Slani, adresa: Rijeka, Narodni Trg 4; mesečna pretplata 250.— din.

OSLOBOĐENJE — list SSRN Bosne i Hercegovine; osnovan 1943 godine kao antifašistički list; izlazio i u toku Narodnooslobodilačke borbe na oslobođenoj teritoriji; izlazi svakog dana sem četvrtka, u 2 izdanja; format 39 × 56; prosečan dnevni tiraž 52.000; direktor Radovan Papić, glavni i odgovorni urednik Milorad Gajić; adresa: Sarajevo, Maršala Tita 9a; mesečna pretplata 280.— din.

POLITIKA — dnevnik osnovan 1904 godine; nije izlazio od 6 aprila 1941 godine do 28 oktobra 1944 godine; izlazi svakog dana u Beogradu, ćirilicom, u 2 izdanja; format 31,5 × 46; prosečan dnevni tiraž 220.000; direktor Mita Miljković, glavni i odgovorni urednik Danilo Purić; adresa: Beograd, Makedonska 31; mesečna pretplata 250.— din. za inostranstvo 540.— din.

Ovim pregledom obuhvaćeni su političko-informativni listovi prema anketi koju je za ovu svrhu sproveo Bibliografski institut FNRJ krajem 1956 godine. Sledeća tabela prikazuje kretanje broja listova ukupnih tiraža.

SLOBODNA DALMACIJA — dnevnik osnovan 1943 godine kao antifašistički list; izlazio i u toku Narodnooslobodilačkog rata; izlazi svakog dana sem nedelje, latinicom, u Splitu; format 39 × 56; prosečan tiraž dnevno 9.000; direktor Sibe Kvesić, glavni i odgovorni urednik Nikola Disopra; adresa: Split, Ive Lole Ribara 23; mesečna pretplata 200.— din., za inostranstvo 400.— din.

SLOVENSKI POROČEVALEC — list SSRN Slovenije; osnovan 1938 godine; izlazio i u toku Narodnooslobodilačke borbe; izlazi svakog dana osim srede u Ljubljani, na slovenačkom jeziku, u 2 izdanja; format 37 × 55; prosečan dnevni tiraž 60.000; direktor Rudi Janhuba, glavni i odgovorni urednik Sergij Vošnjak; adresa: Ljubljana, Tomšičeva 5; mesečna pretplata 200.— din.

VEČER — list SSRN Maribora; osnovan 1945 godine kao »VEST-NIK«; izlazi svakog dana sem nedelje na slovenačkom jeziku u Mariboru u 2 do 3 izdanja; od 1951 godine donosi svakog petka prilog »7 DNI«; format 34 × 51; prosečan dnevni tiraž 30.000; direktor i glavni i odgovorni urednik Milan Filipčić; adresa: Maribor, Maistrova 5; mesečna pretplata 200.— din.

VEČERNJE NOVOSTI — osnovane 1954 godine; izdaje Novinsko-izdavačko preduzeće »Borba«; izlazi svakog dana po podne sem nedelje u Beogradu, ćirilicom, u 3 izdanja; format 28 × 39; prosečni dnevni tiraž 70.000; glavni i odgovorni urednik Slobodan Glumac; adresa: Beograd, Dečanska 31; primerak 10.— din.

VJESNIK — list SSRN Hrvatske; osnovan 1940 godine; izlazio i u toku Narodnooslobodilačke borbe na oslobođenoj teritoriji Hrvatske kao »POLITIČKI VJESNIK«; izlazi svakog dana osim srede u Zagrebu, latinicom, u 2 do 3 izdanja; prosečni dnevni tiraž 80.000; format 39 × 56; direktor Đuro Kladarin, glavni i odgovorni urednik Božidar Novak; adresa: Zagreb, Masarikova 28; mesečna pretplata 250.— din., za inostranstvo 500.— din.

(LA) VOCE DEL POPOLO — osnovan 1943 godine kao antifašistički list pod imenom »IL NOSTRO GIORNALE«; izlazi svakog dana osim ponedjelja na Rijeci, na talijanskom jeziku; format 39 × 59; prosečan dnevni tiraž 2.500; direktor i glavni i odgovorni urednik Elio Dessardo; adresa: Rijeka, Rade Končara 44; godišnja pretplata 3.000.— din.

LISTOVI KOJI IZLAZE DVA PUTA NEDELJNO

Autonomna Pokrajina Vojvodina

HLAS L'UDU — list SSRN Vojvodine za Slovake; osnovan 1944 godine; izlazi svake srede i subote u Petrovcu, na slovačkom jeziku; format 32 × 45,5; prosečan tiraž 3.600; glavni i odgovorni urednik Andrej Fekete; adresa: Petrovac, Bačka; godišnja pretplata 1.000.— din.

Narodna Republika Slovenija

GLAS GORENJSKE — list SSRN Gorenjske; osnovan 1948 godine kao »GORENJSKI GLAS«; izlazi svakog ponedjelja i petka u Kranju, na slovenačkom jeziku; format 31,5 × 47,5; prosečan tiraž 9.000; odgovorni urednik Slavko Bernik; adresa: Kranj, Koroška cesta 6; godišnja pretplata 600.— din.

NEDELJNI LISTOVI

Narodna Republika Srbija

ČAČANSKI GLAS — list SSRN za Čačak; osnovan 1932 godine; izlazi jedanput nedeljno u Čačku, ćirilicom; format 32,5 × 45,5; prosečan tiraž 3.500; direktor Radojko Krunić; glavni i odgovorni urednik Blagoje Radivojević; adresa: Čačak, Ratka Mitrovića 19; godišnja pretplata 520.— din.

GLAS PODRINJA — list SSRN Sreza Šabac; osnovan 1944 godine; izlazi svakog petka u Šapcu, ćirilicom; format 32 × 46; prosečan tiraž 2.000; odgovorni urednik Vitomir Bujisić; adresa: Šabac, Masarikova 7; godišnja pretplata 480.— din.

IBARSKÉ NOVOSTI — list Sreskog odbora SSRN Sreza Kraljevo; osnovan 1953 godine; izlazi jedanput nedeljno u Kraljevu, ćirilicom; format 32,5 × 45,5; prosečan tiraž 3.000; odgovorni urednik Mladen Stojanović; adresa: Kraljevo, Rajičeva 13; primerak 10.— din.

KOLEKTIV — list SSRN Borske opštine; osnovan 1947 godine kao »BORSKI KOLEKTIV«; izlazi jedanput nedeljno u Boru, ćirilicom; format 30 × 42; prosečan tiraž 2.500; odgovorni urednik Miodrag Valjević; adresa: Bor, Dom kulture; godišnja pretplata 250.— din.

LOZNIČKE NOVINE — list SSRN Sreza Loznica; osnovan 1953 godine; izlazi svakog petka u Loznici, ćirilicom; format 32,5 × 45,5; prosečan tiraž 2.000; glavni i odgovorni urednik Petar Mandić; adresa: Loznica, Maršala Tita 11; godišnja pretplata 480.— din.

NAPRED — list SSRN za Valjevo; osnovan 1946 godine; izlazi svakog petka u Valjevu, ćirilicom; format 32,5 × 46; prosečan tiraž 3.000; odgovorni urednik Bogdan Ranković; adresa: Valjevo, Vuka Karadžića 14; godišnja pretplata 480.— din.

NARODNE NOVINE — list Sreskog odbora SSRN Niša; osnovan 1944 godine kao »NARODNI LIST«; izlazi jedanput nedeljno u Nišu, ćirilicom; format 33 × 46; prosečan tiraž 6.300; odgovorni urednik Ivan Vučković; adresa: Niš, Balkanska 2; primerak 10.— din.

NAŠA REČ — list SSRN za Leskovac; osnovan 1944 godine kao nastavak »VESTI«, koje su izlazile na oslobođenoj teritoriji pre oslobođenja Leskovca; izlazi svake subote u Leskovcu, ćirilicom; format 35 × 50; tiraž 3.000; odgovorni urednik Blagoje Stojanović; adresa: Leskovac, Pana Đukića 12; primerak 10.— din.

NIN — (Nedeljne informativne novine); izlazele 1935 godine u Beogradu; obnovljene 1951 godine, i otada izlaze svake nedelje u Beogradu, ćirilicom; format 31,5 × 46; prosečan tiraž 63.000; direktor Stanka Veselinov, glavni i odgovorni urednik Đorđe Radenković; adresa: Beograd, Vlakovićeve 8; godišnja pretplata 1.000.— din.

NOVI PUT — list SSRN za Svetozarevo; osnovan 1948 godine; izlazi svake subote u Svetozarevu, ćirilicom; format 30 × 41,5; prosečan tiraž 2.800; odgovorni urednik Miloš Ilić; adresa: Svetozarevo, Maršala Tita 4; godišnja pretplata 480.— din.

PANČEVAC — list Sreskog odbora SSRN Pančeva; osnovan 1869 godine; izlazi svake nedelje u Pančevu, ćirilicom; format 34 × 54; prosečan tiraž 4.000; direktor Trajko Trajkovski; glavni i odgovorni urednik Radiša Ilić; adresa: Pančevo, Zarka Zrenjanina 14; godišnja pretplata 440.— din.

POBEDA — list SSRN Sreza Kruševac; osnovan 1944 godine; izlazi svakog petka u Kruševcu, ćirilicom; format 32,5 × 45,5; prosečan tiraž 2.500; odgovorni urednik Radomir Milanović; adresa: Kruševac, Miloja Zakića 12; primerak 10.— din.

REČ NARODA — list Sreskog odbora SSRN Požarevac; osnovan 1945 godine; izlazi jedanput nedeljno u Požarevcu, ćirilicom; format 35 × 50; prosečan tiraž 2.200; odgovorni urednik Nikodije Sretenović; adresa: Požarevac, Sindelićeva 1/I; primerak 10.— din.

SLOBODA — list SSRN za Srez Piroć; osnovan 1944 godine; izlazi svake subote u Piroću, ćirilicom; format 33 × 45,5; prosečan tiraž 2.000; odgovorni urednik Miodrag Vidanović; adresa: Piroć, Maršala Tita 56; godišnja pretplata 500.— din.

SVEIČLOST — list SSRN Kragujevca; osnovan 1935 godine; izlazi u toku Narodnooslobodilačkog rata; izlazi svakog petka u Kragujevcu, ćirilicom; format 32,5 × 45; prosečan tiraž 4.000; direktor i glavni urednik Tomislav Jeremić; adresa: Kragujevac, Lenjinova 16a; godišnja pretplata 500.— din.

TIMOK — list SSRN za Srez Zaječar; osnovan 1945 godine; kao »NAŠ ŽIVOT«; izlazi svakog petka u Zaječaru, ćirilicom; format 32,5 × 45,5; prosečan tiraž 2.200; odgovorni urednik Miodrag Milošavljević; adresa: Zaječar, Ljube Nešića 38; godišnja pretplata 500.— din.

TOPLIČKE NOVINE — list SSRN Sreza Prokuplje; osnovan 1954 godine; izlazi svake subote u Prokuplju, ćirilicom; format 32,5 × 46; prosečan tiraž 2.100; odgovorni urednik Velimir Matić; adresa: Prokuplje, Ratka Pavlovića 37; godišnja pretplata 480.— din.

VESTI — list SSRN za Titovo Užice; osnovan 1945 godine; izlazi svakog četvrtka u Titovom Užicu, ćirilicom; format 32,5 × 50; prosečan tiraž 4.000; odgovorni urednik Gojko Škoro; adresa: Titovo Užice, Maršala Tita 95; godišnja pretplata 480.— din.

Autonomna Pokrajina Vojvodina

(HÉT) 7 NAP — list SSRN Novog Sada; osnovan 1946 godine; izlazi jedanput nedeljno u Novom Sadu, na mađarskom jeziku; format 29,5 × 42; prosečan tiraž 14.500; urednik Ferenc Nagy; adresa: Novi Sad, 29. novembra; godišnja pretplata 480.— din.

LIBERTATEA — list SSRN; osnovan 1945 godine; izlazi jedanput nedeljno u Vršcu, na rumunskom jeziku; format 35 × 50; prosečan tiraž 2.460; odgovorni urednik Aurel Trifu; adresa: Vršac, Trg Save Kovačevića 33; godišnja pretplata 540.— din.

RUSKE SLOVO — list SSRN za Vojvodinu; osnovan 1945 godine; izlazi svakog petka u Ruskom Keresturu, na rusinskom jeziku; format 35 × 50; prosečan tiraž 1.700; odgovorni urednik Đura Varga; adresa: Ruski Kerestur; godišnja pretplata 260.— din.

SOMBORSKE NOVINE — list SSRN za Srez Sombor; osnovan 1954 godine; izlazi svakog petka u Somboru, ćirilicom; format 32 × 45,5; prosečni tiraž 5.500; direktor Jožef Vici; glavni i odgovorni urednik Milenko Beljanski; adresa: Sombor, Maršala Tita 1; godišnja pretplata 520.— din.

SUBOTIČKE NOVINE — list SSRN Sreza Subotica; osnovan 1945 godine kao »HRVATSKA RIJEČ«; izlazi svakog petka u Subotici, latinicom; format 29,5 × 42; prosečni tiraž 3.500; odgovorni urednik Josip Kujić; adresa: Subotica, Trg slobode 21; godišnja pretplata 480.— din.

TRIBINA — nedeljne novosadske novine; osnovane 1954 godine pod imenom »NOVOSADSKI DNEVNIK«, pod kojim je izlazio do aprila 1956 godine; izdavač Novinsko-izdavačko preduzeće »DNEVNIK«; izlazi nedeljom u Novom Sadu, ćirilicom; format 31,5 × 46; prosečni tiraž 5.000; direktor Slobodan Pošarac; glavni i odgovorni urednik Ljubomir Milin; adresa: Novi Sad, Jovana Đorđevića 2; godišnja pretplata 1.000.— din.

ZRENJANIN — list SSRN za Srez Zrenjanin; osnovan 1952 godine; izlazi svake subote u Zrenjaninu, ćirilicom; format 30 × 42; prosečni tiraž 5.000; v. d. glavnog urednika Milorad Pavlov; adresa: Zrenjanin, Maršala Tita 1; primerak 10.— din.

Autonomna Kosovsko-metohijska Oblast

JEDINSTVO — list SSRN Kosova i Metohije; osnovan 1945 godine; izlazi ponedeljkom u Prištini, ćirilicom; format 32 × 47; prosečni tiraž 6.000; direktor Ilija Đukić; glavni i odgovorni urednik Radonja Radonjić; adresa: Priština, Aleksandra Rankovića 5; godišnja pretplata 500.— din.

RILINĐA — list SSRN Kosova i Metohije; osnovan 1945 godine; izlazi svake nedelje u Prištini, na šiptarskom jeziku; format 32,5 × 46; prosečni tiraž 5.200; direktor Ismet Shagiri, glavni i odgovorni urednik Asllan Fazlija; adresa: Priština; godišnja pretplata 1.000.— din.

Narodna Republika Hrvatska

BRODSKI LIST — list SSRN Sreza Slavonski Brod; osnovan 1947 godine; izlazi svakog petka u Slavonskom Brodu, latinicom; format 32,5 × 46; prosečan tiraž 4.000; glavni i odgovorni urednik Tomo Brkljačić; adresa: Slavonski Brod, Trg pobjede 1; godišnja pretplata 520.— din.

DUBROVAČKI VJESNIK — list SSRN Sreza Dubrovnik; osnovan 1950 godine; izlazi jedanput nedeljno u Dubrovniku, latinicom; format 35 × 50; prosečan tiraž 1.850; glavni i odgovorni urednik Ivo Šojka; adresa: Dubrovnik, Rafa Pucića 1; mesečna pretplata 40.— din.

ĐAKOVAČKI LIST — list SSRN Opštine Đakovo; osnovan 1953 godine; izlazi svake subote u Đakovu, latinicom; format 30 × 42; prosečan tiraž 1.700; glavni i odgovorni urednik Grgur Lapenda; adresa: Đakovo, Strossmayerov trg 4; primerak 10.— din.

GLAS ISTRE — list SSRN za Istru; osnovan 1943 godine kao antifašistički list; izlazio i u toku Narodnooslobodilačkog rata; izlazi jedanput nedeljno u Puli, latinicom; format 35 × 50; prosečan tiraž 3.000; glavni urednik Mario Hrelja; adresa: Pula, Matka Laginja 7/II; godišnja pretplata 500.— din.

GLAS ZADRA — list SSRN Sreza Zadar; osnovan 1950 godine; izlazi jedanput nedeljno u Zadru, latinicom; format 35 × 50; prosečan tiraž 2.500; glavni i odgovorni urednik Grgo Stipić; adresa: Zadar, Nikole Tesle 1; godišnja pretplata 480.— din.

JEDINSTVO — list SSRN Sreza Sisak; osnovan 1943 godine na oslobođenoj teritoriji u Glini; izlazi svake subote u Sisku, latinicom; format 32 × 47; prosečan tiraž 2.800; glavni i odgovorni urednik Franjo Pirc; adresa: Sisak, Trg slobode 3; godišnja pretplata 520.— din.

JEDNOTA — list češke manjine u Jugoslaviji; osnovan 1946 godine; izlazi jedanput nedeljno u Daruvaru, na češkom jeziku; format 35 × 50; prosečan tiraž 1.900; glavni i odgovorni urednik Božidar Grubiša; adresa: Daruvar, Z. Kovačevića 1/I; godišnja pretplata 300.— din.

KARLOVAČKI TJEDNIK — list SSRN grada Karlovca; osnovan 1953 godine; izlazi svakog petka u Karlovcu, latinicom; format 33 × 50; prosečan tiraž 3.500; glavni i odgovorni urednik Pero Tepavac; adresa: Karlovac, Preradovićeve 10; godišnja pretplata 520.— din.

MEĐUMURJE — list SSRN Sreza Čakovec; osnovan 1952 godine; izlazi svake srede u Čakovcu, latinicom; format 30 × 42; prosečan tiraž 2.000; glavni urednik R. Kernek; adresa: Čakovec, Trg Republike 1; godišnja pretplata 500.— din.

NOVOSTI — list SSRN Sreza Vinkovci; osnovan 1952 godine kao »Vukovarske novine«; izlazi svake subote u Vinkovcima, latinicom; format 32,5 × 46; prosečan tiraž 4.500; odgovorni urednik Božo Babić; adresa: Vinkovci, Makedonska 13; godišnja pretplata 500.— din.

POŽEŠKI LIST — list SSRN Sreza Slavonska Požega; osnovan 1953 godine; izlazi svakog četvrtka u Slavonskoj Požezi, latinicom; format 32,5 × 46; prosečan tiraž 2.500; v. d. odgovornog urednika Ivan Čačić; adresa: Slavonska Požega, Trg Republike 7; primerak 10.— din.

SLOBODNI DOM — list Izvršnog odbora Hrvatske republikanske seljačke stranke; obnovljen 1943 godine; osnovan 1899 godine kao »DOM«; izlazi svakog četvrtka u Zagrebu, latinicom; format 31,5 × 46; prosečan tiraž 4.100; glavni i odgovorni urednik Ante Vrkljan; adresa: Zagreb, Socijalističke Revolucije 17; godišnja pretplata 500.— din.

ŠIBENSKI LIST — list SSRN Sreza Šibenik; osnovan 1952 godine; izlazi svake srede u Šibeniku, latinicom; format 35 × 50; prosečan tiraž 1.700; glavni i odgovorni urednik Nikola Bego; adresa: Šibenik, Jelke Bučić 5; godišnja pretplata 480.— din.

VARAŽDINSKE VIJESTI — list SSRN Sreza Varaždin; osnovan 1945 godine; izlazi svakog četvrtka u Varaždinu, latinicom; format 32 × 47,5; prosečan tiraž 6.000; glavni i odgovorni urednik Antun Golob; adresa: Varaždin, Trg Republike 21; godišnja pretplata 520.— din.

VIROVITIČKI LIST — list SSRN Sreza Virovitica; osnovan 1953 godine; izlazi jedanput nedeljno u Viroviti, latinicom; format 32 × 47; tiraž prosečan 1.500; odgovorni urednik Rudolf Stajner; adresa: Virovitica, Trg Maršala Tita 2; godišnja pretplata 520.— din.

VJESNIK U SRIJEDU — nedeljni informativni list; osnovan 1951 godine; izdaje Novinsko-izdavačko preduzeće »Vjesnik«; izlazi svake srede u Zagrebu, latinicom; format 39 × 56; prosečan tiraž 300.000; direktor Đuro Kladrin; glavni i odgovorni urednik Vladimir Stopar; adresa: Zagreb, Marulićev trg 16/III; godišnja pretplata 960.— din.

Narodna Republika Slovenija

CELJSKI TEDNIK — list SSRN Sreza Celje; osnovan 1945 godine kao »SAVINJSKI VESTNIK«; izlazi svakoga petka u Celju, na slovenačkom jeziku; format 35 × 50; prosečan tiraž 8.500; odgovorni urednik Tone Maslo; adresa: Celje, Titov trg 3; godišnja pretplata 500.— din.

DOLENSKI LIST — list SSRN Sreza Novo Mesto; osnovan 1950 godine; izlazi svakog petka u Novom Mestu, na slovenačkom jeziku; format 37 × 55; prosečan tiraž 11.000; odgovorni urednik Tone Gošnik; adresa: Novo Mesto, Cesta Komandanta Staneta 25; godišnja pretplata 480.— din.

POMURSKI VESTNIK — list SSRN Pomurja; osnovan 1949 godine kao »LJUDSKI GLAS«; izlazi svakog četvrtka u Murskoj Soboti, na slovenačkom jeziku; od 1956 godine svakih 15 dana poseban prilog na mađarskom jeziku; format 33,5 × 48; prosečan tiraž 6.500; direktor i odgovorni urednik Jože Vild; adresa: Murska Sobota, Trubarjev dvored 3/II; godišnja pretplata 400.— din.

PRIMORSKE NOVICE — list SSRN Sreza Gorica; osnovan 1947 godine kao »NOVA GORICA«; izlazi svake subote u Novoj Gorici na slovenačkom jeziku; format 27,5 × 37; prosečan tiraž 10.000; odgovorni urednik Rudi Vogrič; adresa: Nova Gorica, Cesta IX Korpusa 28; godišnja pretplata 400.— din.

PTUJSKI TEDNIK — list SSRN Sreza Ptuj; osnovan 1948 godine kao »NAŠE DELO«; izlazi jedanput nedeljno u Ptuj, na slovenačkom jeziku; format 34 × 51; prosečan tiraž 3.600; odgovorni urednik Janez Petrovič; adresa: Ptuj, Lackova 8; godišnja pretplata 500.— din.

SLOVENSKI JADRAN — političko-informativni list; osnovan 1952 godine; izlazi svakog petka u Kopru, na slovenačkom jeziku; format 30 × 42; prosečan tiraž 6.000; odgovorni urednik Ivan Renko; adresa: Kopar, Santorjeva 26; godišnja pretplata 500.— din. za inostranstvo 1.000.— din.

TEDENSKA TRIBUNA — nedeljni list »Slovenskog poročevalca«; osnovan 1952 godine; izlazi svakog četvrtka na slovenačkom jeziku u Ljubljani u izdanju »Slovenskog poročevalca«; format 37 × 55; prosečan tiraž 93.000; direktor Rudi Janhuba; glavni i odgovorni urednik Branko Babič; adresa: Ljubljana, Tomšičeva 1; godišnja pretplata 960.— din.

ZASAVSKI TEDNIK — list SSRN Trbovlja; osnovan 1948 godine kao »ZASAVSKI UDARNIK«; izlazi svake subote u Trbovlju, na slovenačkom jeziku; format 34 × 51; prosečan tiraž 9.300; odgovorni urednik Frane Šuštar; adresa: Trbovlje, Trg Revolucije 28; godišnja pretplata 400.— din.

Narodna Republika Bosna i Hercegovina

FRONT SLOBODE — list SSRN Sreza Tuzla; osnovan 1943 godine na oslobođenoj teritoriji; izlazio je i u toku Narodnooslobodilačkog rata; izlazi jedanput nedeljno u Tuzli, latinicom; format 32 × 47; prosečan tiraž 4.000; odgovorni urednik Asim Gruhonjić; adresa: Tuzla, Maršala Tita 93; godišnja pretplata 500.— din.

KRAJIŠKE NOVINE — list SSRN Sreza Banja Luka i Prijedor osnovan 1953 godine kao »BANJALUČKE NOVINE«; izlazi svakog petka u Banjaluci, latinicom i ćirilicom; format 31,5 × 45; prosečan tiraž 4.000; odgovorni urednik Savka Basta; adresa: Banjaluka, Trg palih boraca; godišnja pretplata 500.— din.

NAŠA RIJEČ — list SSRN Sreza Zenica; osnovan 1956 godine; izlazi jedanput nedeljno u Zenici, latinicom; format 28 × 39,5; prosečan tiraž 4.000; glavni i odgovorni urednik Milan Ševaljević; adresa: Zenica, 29 novembra; primerak 10.— din.

SLOBODA — list za društvena i politička pitanja Hercegovine; osnovan 1944 godine; izlazi jedanput nedeljno u Mostaru, latinicom; format 32 × 45; prosečan tiraž 3.000; glavni i odgovorni urednik Nada Bitanga-Novak; adresa: Mostar, Mala Tepa 2; godišnja pretplata 500.— din.

Narodna Republika Makedonija

VEČEREN REPORTER nedeljni informativno-zabavni list, nastao 1956 godine spajanjem listova »VEČER« i »REPORTER«, koji su osnovani 1955 godine; izlazi nedeljno na makedonskom jeziku u Skopju, u izdanju Nove Makedonije; format 28 × 39; prosečan tiraž 15.200; glavni i odgovorni urednik Branko Zarevski; adresa: Skopje, Bulevar JNA 68; godišnja pretplata 960.— din.

Narodna Republika Crna Gora

POBJEDA — list SSRN Crne Gore; osnovan 1944 godine na oslobođenoj teritoriji; izlazi svake nedelje u Titogradu, ćirilicom; format 32 × 46; prosečan tiraž 8.500; direktor i odgovorni urednik Veselin Đuranović; adresa: Titograd, Četvrt proleterske 13; godišnja pretplata 560.— din.

LISTOVI KOJI IZLAZE SVAKIH DESET DANA

Narodna Republika Srbija

BRATSTVO — List SSRN Sreza Novi Pazar; osnovan 1945 godine; izlazi svakih 10 dana u Novom Pazaru, ćirilicom; format 32,5 × 45,5; prosečan tiraž 2.000; odgovorni urednik Đorđije Popović; adresa: Novi Pazar; godišnja pretplata 320.— din.

POLIMLJE — list SSRN za Prijepolje; osnovan 1952 godine; izlazi svakih 10 dana u Prijepolju, ćirilicom; format 33,5 × 49; prosečan tiraž 2.000; odgovorni urednik Vlakjo Potežica; adresa: Prijepolje, Vladimira Perića 31; godišnja pretplata 360.— din.

PETNAESTODNEVNI LISTOVI

Narodna Republika Srbija

KRAJINA — list SSRN Sreza Negotin; osnovan 1952 godine; izlazi svakog drugog petka u Negotinu, ćirilicom; format 32 × 46; prosečan tiraž 2.500; odgovorni urednik Strahinja Popović; adresa: Negotin, Vojvode Mišića 15; godišnja pretplata 240.— din.

NAŠ GLAS — list SSRN Sreza Smederevo; osnovan 1953 godine; izlazi svakih 15 dana u Smederevu, ćirilicom; format 30 × 43; prosečan tiraž 2.700; glavni i odgovorni urednik Dragoslav Đekić; adresa: Smederevo Maršala Tita 26; godišnja pretplata 240.— din.

Narodna Republika Hrvatska

GLAS PODRAVINE — list SSRN Sreza Koprivnica, osnovan 1950 godine; izlazi svake druge subote, u Koprivnici, latinicom; format

35 × 50; tiraž 2.400; odgovorni urednik Vladimir Bosančić; adresa: Koprivnica, Trg Stjepana Radića 1; godišnja pretplata 240.— din.

LİČKE NOVINE — list SSRN Sreza Gospić; osnovan 1953 godine; izlazi svakih 15 dana u Zagrebu, latinicom; format 31,5 × 47; prosečan tiraž 3.500; odgovorni urednik Josip Barković; adresa: Zagreb, Ilica 62/I; godišnja pretplata 240.— din.

MOSLOVAČKI LIST — list SSRN Sreza Kutina; osnovan 1956 godine; izlazi svakih 15 dana u Kutini, latinicom; format 35 × 50; prosečan tiraž 1.500; odgovorni urednik Josip Gobac; adresa: Kutina, Kolodvorska 17; godišnja pretplata 240.— din.

SAMOBORSKE NOVINE — list SSRN Opštine Samobor; osnovan 1952 godine; izlazi svakih 15 dana u Samoboru, latinicom; format 30 × 42; prosečan tiraž 1.250; glavni i odgovorni urednik Marijan Grakalić; adresa: Samobor, Janka Mišića 16; godišnja pretplata 240.— din.

VJESNIK KOMUNA — list SSRN Sreza Daruvar; osnovan 1955 godine; izlazi svakih 15 dana u Daruvaru, latinicom; format 34 × 50; prosečan tiraž 3.000; glavni i odgovorni urednik Marko Utješinović; adresa: Daruvar, Lole Ribara 13; godišnja pretplata 220.— din.

Narodna Republika Slovenija

NAŠI RAZGLEDI — list za politička i kulturna pitanja; osnovan 1952 godine; izlazi svakih 15 dana u Ljubljani, na slovenačkom jeziku; format 28 × 37; prosečan tiraž 6.500; glavni i odgovorni urednik Vlado Vodopivec; adresa: Ljubljana, Cankarjeva cesta 5/III; godišnja pretplata 600.— din.

NOVICE — list SSRN Sreza Kočevje; osnovan 1956 godine; izlazi svakih 15 dana u Kočevju, na slovenačkom jeziku; format 35 × 50; prosečan tiraž 3.800; glavni urednik Jože Košir; adresa: Kočevje, Ljubljanska cesta 22; godišnja pretplata 240.— din.

Narodna Republika Bosna i Hercegovina

DERVENTSKI LIST — list SSRN Sreza Derventa; osnovan 1953 godine; izlazi svakih 15 dana u Derventi, latinicom; format 35 × 50; prosečan tiraž 3.200; odgovorni urednik Rajko Skvarica; adresa: Derventa, Maršala Tita 57; godišnja pretplata 240.— din.

GLAS SA DRINE — list SSRN Sreza Zvornik; osnovan 1955 godine; izlazi svakih 15 dana u Zvorniku, ćirilicom; format 32,5 × 45,5; prosečan tiraž 1.800; glavni i odgovorni urednik Elizabeta Košar-Ristić; adresa: Zvornik, Filipa Kljajića 60; primerak 10.— din.

K RAJINA — list SSRN Sreza Bihać; osnovan 1954 godine; izlazi svakih 15 dana u Bihaću, latinicom; format 31,5 × 45; prosečan tiraž 3.500; odgovorni urednik Branko Bokan; adresa: Bihać, Ulica AVNOJ-a 2; godišnja pretplata 300.— din.

Narodna Republika Makedonija

BIRLIK — list SSRN Makedonije; osnovan 1944 godine; izlazi svakih 15 dana u Skopju, na turskom jeziku; format 31,5 × 47; prosečan tiraž 4.500; odgovorni urednik Sükrü Ramo; adresa: Skopje, Bulevar JNA 68; godišnja pretplata 500.— din.

FLAKA E VLLAZNIMIT — list SSRN Makedonije; osnovan 1945 godine; izlazi svakih 15 dana u Skopju, na šiptarskom jeziku; format 31,5 × 47; prosečan tiraž 6.300; urednik Myrteza Peza; adresa: Skopje, Bulevar JNA 68; godišnja pretplata 240.— din.

MESEČNI LISTOVI

Narodna Republika Hrvatska

BJELOVARSKI LIST — list SSRN Sreza Bjelovar; osnovan 1949 godine; izlazi svakog meseca u Bjelovaru, latinicom; format 33 × 47,5; prosečan tiraž 3.000; v. d. glavnog i odgovornog urednika Ivan Matuncić; adresa: Bjelovar, Matošev trg 1/I; godišnja pretplata 500.— din.

GLAS HRVATSKOG ZAGORJA — list SSRN Sreza Krapina; osnovan 1950 godine; izlazi svakog meseca u Krapini, latinicom; format 31,5 × 47; prosečan tiraž 4.000; glavni i odgovorni urednik Đuro Plemenčić; adresa: Krapina, Šetalište Pavla Radića 3; godišnja pretplata 120.— din.

Narodna Republika Slovenija

GLASNIK — list SSRN Opštine Slovenska Bistrica; osnovan 1952 godine; izlazi jedanput mesečno u Slovenskoj Bistrici, na slovenačkom jeziku; format 25 × 35; prosečan tiraž 1.500; odgovorni urednik Janez Švajncar; adresa: Slovenska Bistrica, Trg slobode 10; primerak 10.— din.

Narodna Republika Bosna i Hercegovina

GLAS TREBINJA — list SSRN Sreza Trebinje; osnovan 1952 godine; izlazi jedanput mesečno u Trebinju, latinicom; format 29,5 × 41; prosečan tiraž 2.500; odgovorni urednik Stevo Čučković; adresa: Trebinje; godišnja pretplata 120.— din.

NAŠ ŽIVOT — list SSRN Sreza Doboj; osnovan 1952 godine; kao »DOBOJSKI LIST«, izlazi jedanput mesečno u Doboju, latinicom; format 28,5 × 39; prosečan tiraž 4.700; odgovorni urednik Salem Bravo; adresa: Doboj, Vladimira Nazora 8; primerak 10.— din.

POVREMENI LISTOVI

Narodna Republika Srbija

REPUBLIKA — list Jugoslovenske republikanske demokratske stranke; osnovan 1907 godine; izlazio utornikom u Beogradu, ćirilicom; od septembra 1956 izlazi povremeno; format 34 × 51; prosečan tiraž 16.000; vlasnik za Jugoslovensku republikansku demokratsku stranku Vladimir Simić, direktor Milorad Jevremović, odgovorni urednik Radomir Zlatičanin; adresa: Beograd, Lole Ribara 17; godišnja pretplata 960.— din.

U ovu grupu listova uzeti su u obzir samo političko-informativni listovi u uskom smislu reči, tojest listovi koje gotovo sve izdaje Socijalistički savez radnog naroda. Listovi koji imaju samo donekle političko-informativni karakter, a inače su organ nekog udruženja, sindikata ili ustanove, ući će u grupu listova koji će biti razvrstani po strukama, pa će s obzirom na to čiji su organ i biti uvršćeni u odgovarajuću struku.

USTANOVE U OBLASTI NUKLEARNE ENERGIJE

Savezna komisija za nuklearnu energiju

Osnivanje i zadatak. Savezna komisija za nuklearnu energiju je ustanovljena Uredbom Saveznog izvršnog veća od 19. marta 1955. godine. Ona je preuzela i zadatke komisije za pomoć u naučnim istraživanjima, koja je tada ukinuta.

Savezna komisija za nuklearnu energiju potpomaže, koordinira i usmerava rad na razvitku nuklearnih nauka i na praktičnoj primeni rezultata sa tog područja. Ona određuje smernice za usklađivanje delatnosti u pojedinim oblastima državne uprave, privrede i naučno-istraživačkog rada sa radom u oblasti nuklearne energije.

Komisija je, u skladu sa odlukama Saveznog izvršnog veća, ovlašćena da preduzima mere u oblasti privrede i u drugim oblastima. Sem toga, Komisija održava i razvija veze sa odgovarajućim organizacijama i ustanovama u inostranstvu, a naročito sa inostranim komisijama u čijoj nadležnosti su pitanja nuklearne energije, radi unapređenja saradnje na korišćenju nuklearne energije u mirnodopske svrhe.

Organizacija i sastav Komisije. Savezna komisija za nuklearnu energiju ima predsednika, dva potpredsednika, sekretara i 11 članova. Savezno izvršno veće imenuje sve članove Savezne komisije.

Savezna komisija ima predsedništvo koje sačinjavaju: predsednik, dva potpredsednika, sekretar i tri člana. Predsedništvo se stara o izvršenju odluka Komisije.

Predsedništvo Savezne komisije za nuklearnu energiju sačinjavaju: predsednik Komisije Aleksandar Ranković, potpredsednik SIV-a; potpredsednici Komisije Svetozar Vukmanović, potpredsednik SIV-a, Pavle Savić, akademik, predsednik naučnog saveta Instituta „Boris Kidrič“, članovi predsedništva Ivan Gošnjak, državni sekretar za poslove narodne odbrane, Milentije Popović, član SIV-a, Veljko Zeković, sekretar SIV-a, i Slobodan Nakićenović, koji je u isto vreme i sekretar Komisije.

Članovi Komisije su: dr. Drago Grdenić, član naučnog veća Instituta „Rudjer Bošković“ u Zagrebu, inž. Čedo Milčević, direktor Zajednice za elektroprivredu Jugoslavije u Beogradu, Vojko Pavičić, direktor Instituta „Boris Kidrič“ u Vinči, dr. Anton Peterlin, predsednik naučnog saveta Instituta „Jožef Štefan“ u Ljubljani, Miladin Radulović, direktor Direkcije za nuklearne sirovine u Beogradu, inž. Mirjan Gruđen, profesor univerziteta i saradnik Instituta za elektrovezu u Ljubljani, inž. Milorad Ristić, naučni saradnik Instituta „Boris Kidrič“ u Vinči i dr. Ivan Supek, profesor univerziteta i predsednik naučnog saveta Instituta „Rudjer Bošković“ u Zagrebu.

Unutrašnju organizaciju i rad Savezne komisije regulišu pravilnik koji predviđa organizacionu šemu Komisije, delatnost njenih organa i tehnička pitanja u vezi sa radom Komisije.

Savezna komisija vrši poslove u sednicama, zatim preko predsedništva, sekcija, predsednika, sekretara i organizacionih jedinica.

Komisija ima ove organizacione jedinice: Direkciju za nuklearne sirovine, — direktor inž. Miladin Radulović, Sektor za naučno-istraživački rad — inž. Ljubomir Barbarić, Sektor za proizvodnju i primenu nuklearne energije — inž. Salom Šuica, Odeljenje za veze sa inostranstvom — inž. Miloš Bućar, Odeljenje za zaštitu od zračenja, Odeljenje za kadrove, Odeljenje za bezbednost, Centar za dokumentaciju i informacije i Opšte odeljenje.

Organizacione jedinice Komisije proučavaju pitanja koja se tiču rada Komisije i iznose ih na rešavanje pred Komisiju, odnosno pred Predsedništvo; staraju se o sprovođenju akata Komisije i preduzimaju mere za njihovo izvršavanje; proučavaju i predlažu Komisiji preduzimanje potrebnih mera u privredi, prosveti i drugim oblastima,

u cilju razvitka i primene nuklearne energije; vrše nadzor nad radom ustanova i preduzeća koja izvršavaju zadatke koje im postavlja Komisija; donose rešenja o poslovima iz delokruga Komisije u okviru ovlašćenja. Svaka ograničena jedinica Komisije radi i donosi zaključke kolegijalno i u sednicama.

Koordinacioni odbor. Komisija je osnovala Koordinacioni odbor, kao organ predsedništva; zadatak odbora je da, po svojoj inicijativi ili na zahtev predsedništva, priprema pojedina pitanja koja rešava Savezna komisija ili predsedništvo. Odbor proučava mere za poboljšavanje i usklađivanje rada pojedinih organizacionih jedinica Komisije i stavlja svoje predloge nadležnim organizacionim jedinicama Komisije, daje mišljenja i predloge za sprovođenje odluka Komisije i njenog predsedništva, predlaže mere koje preduzima Savezna komisija u raznim područjima delatnosti.

Članovi Koordinacionog odbora su: sekretar Komisije, svi rukovodioci pojedinih sektora i odeljenja Komisije, zatim predstavnici Saveznog geološkog zavoda, Instituta za tehnologiju mineralnih sirovina, Instituta „Boris Kidrič“ u Vinči, Instituta „Rudjer Bošković“ u Zagrebu i Instituta „Jožef Štefan“ u Ljubljani i delegati Državnog sekretarijata za poslove narodne odbrane, Državnog sekretarijata za inostrane poslove, Sekretarijata za opšte privredne poslove Saveznog izvršnog veća, Sekretarijata za narodno zdravlje Saveznog izvršnog veća i delegati Savezne industrijske i Savezne poljoprivredne komore.

Međunarodne veze

Savezna komisija za nuklearnu energiju je uspostavila i održava veze sa većinom atomskih komisija u svetu.

Savezna komisija je davala podršku međunarodnim organizacijama za saradnju na multilateralnoj bazi na polju mirnodopskog korišćenja nuklearne energije, pošto takve organizacije treba da obezbede ravnopravno učešće država članica i imaju ogroman značaj kako za razvijene, tako i za nerazvijene zemlje.

U vreme kada je saradnja na polju nuklearne energije bila u svetu otežana, data je uz podršku UNE-SKO-a ideja za osnivanje jedne Evropske organizacije za saradnju na polju naučnih istraživanja u oblasti nuklearnih nauka. Jugoslavija je jedan od osnivača i aktivnih saradnika Međunarodne organizacije CERN (Evropski centar za nuklearna istraživanja). Broj naučnih radnika iz Jugoslavije koji rade u CERN-u kreće se od 7 do 10. Zadatak CERN-a je izgradnja mašina-akceleratora za proučavanje u oblasti čestica visokih energija. Jugoslavija, zajedno sa ostalim članicama, učestvuje u izgradnji jedne mašine — sinhrociklotrona od 680 miliona MeV¹ i proton-sinhrotrona od 25 milijardi GeV².

Jugoslovenski naučnici su učestvovali na Međunarodnoj konferenciji za korišćenje atomske energije u mirnodopske svrhe, koja je održana u Ženevi avgusta 1955. godine. Na Konferenciji su učestvovala delegacije 73 države, a među mnogobrojnim radovima se nalazi i 18 radova jugoslovenskih naučnika, kao naprimer o polarografskom određivanju urana u rudama bez prethodne hemiske separacije, o efektu nekih katalizatora u reakciji izmene između teške vode i vodonika, o vremenskim konstantama u procesu rascepa urana i o detekciji sa halogenim brojačima za upotrebu u prospekcijski itd.

Na konferenciji su jugoslovenski naučnici podneli elaborat o mogućnostima i potrebama Jugoslavije u energiji i gorivu, u kome je, na osnovu privrednog razvoja, prikazan budući utrošak energije u industriji, poljoprivredi, transportu i domaćinstvima, kao i rezerve konvencionalnih energetskih izvora i potreba za nuklearnom energijom u Jugoslaviji u budućnosti. Koristan doprinos je bila i dokumentacija koja se odnosi na radove o pojavama i ležištima uranovih i torijumovih ruda u Jugoslaviji i radovi na tehnologiji dobijanja urana iz tih ruda.

¹ MeV = milion elektron volti

² GeV = milijarda elektron volti

Usvajanje statuta međunarodne agencije za atomsku energiju, kao i osnivanje same agencije, Jugoslavija je pomagala od samog početka, aktivno učestvujući u pripremama za njeno ostvarenje, a naročito na poslednjoj Međunarodnoj konferenciji. Naša delegacija pružila je podršku naporima za uspostavljanje Agencije, imajući u prvom redu u vidu da će ona biti instrument za znatnije proširivanje i produbljivanje međunarodne saradnje, i da će ona postati organizacija u kojoj će se ostvarivati težnje kako razvijenih, tako i nerazvijenih zemalja.

Savezna komisija za nuklearnu energiju je ostvarila i bilateralnu saradnju sa nizom država. Na osnovu pregovora o pitanjima saradnje na polju nuklearne energije od 28. januara 1956. godine, potpisan je sporazum sa Sovjetskim Savezom o saradnji na razvijanju istraživanja u oblasti nuklearnih nauka i korišćenja nuklearne energije u mirnodopske svrhe. Sporazumom od 25. maja 1956. godine zaključeno je da se izradi prvi reaktor, isporučujući gorivo i teška voda. Februara 1957. godine je parafiran protokol koji reguliše ostala pitanja saradnje sa SSSR-om.

Izvestan broj stručnjaka se nalazi u SAD na specijalizaciji u školama za reaktorsku inženjeriju, kao i u nekim drugim istraživačkim centrima (Argon, Bruheven, itd.). Izvestan broj američkih naučnika je posetio Jugoslaviju. Sa vladom SAD se vode pregovori o proširivanju saradnje na polju korišćenja nuklearne energije u mirnodopske svrhe.

Znatno broj jugoslovenskih naučnih radnika je boravio u Velikoj Britaniji, Francuskoj, Norveškoj, Danskoj, Belgiji, i drugim zapadnim zemljama, a njihovi naučnici su posetili nuklearne centre u Beogradu, Zagrebu i Ljubljani.

Decembra 1956. godine Jugoslaviju je posetila delegacija poljske vlade, sa namerom da se upozna sa jugoslovenskim dostignućima i da vodi razgovore o mogućnosti saradnje na području mirnodopske upotrebe nuklearne energije. Dogovorena je saradnja u oblasti naučno-istraživačkog rada i primene nuklearne energije, kao i u oblasti geologije i tehnologije nuklearnih sirovina.

U 1956. godini su izmenjene delegacije atomskih naučnika između Jugoslavije i Čehoslovačke.

Ustanove pod nadzorom Savezne komisije i ustanove i preduzeća sa kojima Komisija saraduje

Savezna komisija poverava izvršenje određenih zadataka pojedinim ustanovama, preduzećima, biroima i obezbeđuje im materijalna sredstva za tu svrhu.

Savezna komisija naročito poverava zadatke sledećim ustanovama, koje su pod njenim nadzorom: Institutu za tehnologiju mineralnih sirovina, Institutu za nuklearne nauke »Boris Kidrič« u Vinči, Institutu »Rudjer Bošković« u Zagrebu, Institutu »Jožef Štefan« u Ljubljani i Saveznom geološkom zavodu.

Komisija, radi korišćenja tekovina nuklearne energije u oblasti industrije, poljoprivrede, medicine i biologije, sklapa ugovore sa nizom ustanova, preduzeća i biroa u zemlji i time obezbeđuje izvršenje određenih zadataka. Tako Komisija ugovara izvršenje određenih poslova kod preduzeća i ustanova u inostranstvu.

Savezna komisija obezbeđuje finansijska sredstva za izvršenje programa, nadzire izvršenje zadataka i osigurava potrebnu pomoć.

Instituti za istraživanje u oblasti nuklearnih nauka, Savezni geološki zavod i Institut za tehnologiju mineralnih sirovina ustanove su sa samostalnim finansiranjem.

Institut za nuklearne nauke »Boris Kidrič« u Vinči. Osnovan je rešenjem Savezne vlade 1947. godine. Njegov zadatak je da vrši istraživanja u oblasti nuklearnih nauka i nuklearne energije.

Institutom upravlja upravni odbor, a Institut ima i naučni savet. Članove upravnog odbora, predsednika i članove naučnog saveta postavlja Savezna komisija za nuklearnu energiju. Predsednika naučnog saveta bira sam savet. Administrativnim poslovima Instituta rukovodi direktor.

Njega postavlja i razrešava Savezna komisija za nuklearnu energiju. Predsednik upravnog odbora je akademik profesor Pavle Savić, a direktor Instituta je Vojko Pavičić. Institut ima devet odeljenja.

Institut ima ove organizacione jedinice: Odeljenje za nuklearne reaktore; za kontrolu reaktora; za fisione produkte; za nuklearne nečistoće; za proizvodnju i praktičnu upotrebu radioaktivnih izotopa; za radijacionu hemiju; za optičke metode; za nuklearnu metalurgiju; za elektromagnetsku separaciju i masenu spektroskopiju; za fizikalno i hemisko razdvajanje izotopa; za akcelatore; za elektroniku; za teoretsku fiziku; za zaštitu od zračenja; Konstrukcioni biro; Tehničko odeljenje; za održavanje instalacija; Projektantski biro i Odeljenje za dokumentaciju.

Glavni zadatak ovog Instituta je gradnja nuklearnog reaktora³ (od 6/10 MW)⁴, koji se podiže na osnovu ugovora sklopljenog između FNR Jugoslavije i SSSR-a o saradnji na polju korišćenja nuklearne energije u mirnodopske svrhe. Institut je za gradnju ovog reaktora i drugih objekata potrebnih za njegov rad izradio investicioni program, koji, pored gradnje samog reaktora, sadrži i gradnju laboratorije za tretiranje radioaktivnih materijala.

Pored drugih mašina i instrumenata, Institut za istražne radove ima i akcelatore od 0,2 MeV tipa Van de Graaff i od 1,5 MeV Walton Cocroft.

Institut je objavio preko 260 naučnih radova iz oblasti fizike, hemije, fizičke hemije, biologije, elektronike itd. Redovno izdaje bilten, u kome objavljuje svoje naučne radove i šalje ga zainteresovanim ustanovama većine zemalja u svetu. Na Svetskoj konferenciji za korišćenje nuklearne energije u mirnodopske svrhe u Ženevi Institut je učestvovao sa 10 naučnih radova, čak su neki naučni radnici Instituta rukovodili radom nekih sekcija ove konferencije.

Dosad je 11 saradnika iz Instituta odbranilo doktorske disertacije iz oblasti nuklearnih nauka. Institut ima preko 550 saradnika, od kojih 155 sa fakultetskim obrazovanjem. Institut raspolaže stručnom bibliotekom, sa oko 5.000 knjiga; on redovno prima oko 200 naučnih časopisa.

Institut »Rudjer Bošković« u Zagrebu. Osnovan je rešenjem Savezne vlade 1951. godine. Institutom upravlja upravni odbor a Institut ima i naučni savet. Članove upravnog odbora i naučnog saveta postavlja Savezna komisija za nuklearnu energiju iz reda saradnika Instituta i drugih lica izvan Instituta. Administrativnim poslovima Instituta rukovodi direktor. Predsednik upravnog odbora je profesor dr. Ivan Supek, a direktor Velimir Novak.

Institut radi na istraživanjima u oblasti nuklearnih nauka i nuklearne energije. U Institutu radi 300 saradnika, od kojih su 130 sa fakultetskim obrazovanjem.

Institut ima ove organizacione jedinice: Odeljenje za akcelatore; teoriska grupa; neutronska grupa; nuklearno-strukturalna grupa; visoko-energetska grupa; Odeljenje elektronike; Odeljenje za reaktore; dve fizičko-hemiske grupe; spektrografska grupa; dve radioizotopne grupe; biohemiske grupe; grupe za delovanje zračenja i protektore; Naučni sekretarijat; knjižnica i foto-laboratorija; tehnički sektor i upravni sektor.

Institut održava redovne veze sa naučnim centrima u inostranstvu. Objavio je 130 naučnih radova u domaćim i stranim časopisima.

Najvažniji zadatak ovog Instituta je izgradnja ciklotrona⁵. On će ubrzavati čestice sa energijom od 16 MeV. Ova mašina se završava i pustiće se u pogon u ovoj godini.

³ Nuklearni reaktor: Nuklearni reaktor je uređaj koji koristi nuklearna goriva (uran ili plutonijum) za dobijanje nuklearne energije i radioaktivnih izotopa. Oslobođanje nuklearne energije u reaktoru obezbeđeno je lančanom reakcijom procesa fisije (cepanje atoma).

M. W.: milion vati.

Ciklotron: Ciklotron je mašina u kojoj se sastavne čestice atoma kreću i ubrzavaju u spiralnoj putanji pod dejstvom elektromagnetnih sila. Upotrebljava se u istraživačke svrhe i za proizvodnju radioaktivnih izotopa.

Time će se stvoriti mogućnost za obavljanje istraživačkih radova na području niskih energija.

Institut raspolaže naučnom bibliotekom od preko 3.000 knjiga i redovno prima oko 190 naučnih časopisa. Na konferenciji u Ženevi je objavio 3 naučna rada, a učestvovao je i na nizu međunarodnih naučnih sastanaka.

Institut »Jožef Štefan« u Ljubljani. Osnovan je rešenjem Savezne vlade 1949 godine. Institutom upravlja upravni odbor, a Institut ima i naučni savet. Predsednika upravnog odbora i članove odbora i naučnog saveta postavlja Savezna komisija za nuklearnu energiju. Administrativnim poslovima Instituta rukovodi direktor. Predsednik upravnog odbora je dr. Anton Peterlin, a direktor Karol Kajfež. Institut ima 300 službenika, od kojih 55 sa fakultetskom spremom.

Institut ima ove organizacione jedinice: analitička laboratorija; laboratorija za istraživanje materijala; laboratorija za uran — heksafluorid; laboratorija za tešku vodu; laboratorija za koncentraciju urana; laboratorija za masenu spektrometriju; laboratorija za elektorniku; laboratorija za reaktorska merenja; laboratorija za radio-biohemiju; laboratorija za organsku hemiju; laboratorija za akcelerator; laboratorija za nuklearnu fiziku; tehnički sektor; Odeljenje za dokumentaciju; Konstrukcioni biro; radionice i administrativno-upravni sektor.

Institut radi na istraživanjima u oblasti nuklearnih nauka i nuklearne energije. Dosad je objavio 112 naučnih radova u domaćim i stranim časopisima, a 6 saradnika Instituta je položilo doktorat. Institut redovno održava veze sa naučnim centrima u inostranstvu. Raspolaže naučnom bibliotekom od oko 4.000 knjiga, a redovno prima oko 100 časopisa.

Savezni geološki zavod u Beogradu⁶. Osnovan je rešenjem Saveznog izvršnog veća od 23 juna 1955 godine.

Zavod se bavi istraživanjima mineralnih sirovina, naročito za nuklearnu energiju. Važan zadatak Zavoda je istraživanje ležišta nuklearnih sirovina u Jugoslaviji i utvrđivanje njihovih rezervi radi dobivanja nuklearnih goriva i drugog materijala potrebnog za gradnju nuklearnih reaktora.

Zavod je radom ustanovio da Jugoslavija poseduje rudna ležišta nuklearnih sirovina, a geološko-rudarska istraživanja otkrivaju nove rezerve.

Zavodom upravlja upravni odbor, čije članove imenuje i razrešava Savezna komisija za nuklearnu energiju iz redova kolektiva Zavoda i van njega. Zavod ima i stručni savet, čije članove imenuje takođe Savezna komisija iz reda stručnih saradnika Zavoda i drugih naučnih i stručnih radnika. Predsednika upravnog odbora postavlja Savezna komisija, a predsednika stručnog saveta bira sam savet iz redova svojih članova. Radom Zavoda rukovodi direktor, koga takođe postavlja Savezna komisija. Predsednik upravnog odbora je inž. Vjekoslav Mikić, a upravnik Zavoda je Bogdan Njeguš.

Zavod ima ove organizacione jedinice: Odeljenje za geološku i radiometričku prospekciju; za mineraloško-petrografsko ispitivanje radioaktivnih i neradioaktivnih minerala, ruda i stena; za geološko-ekonomsku koordinaciju; za održavanje elektronskih uređaja za prospekciju i laboratoriska ispitivanja; za planiranje istražnih radova na bazi stručne dokumentacije o ležištima sirovina; za održavanje i opravku motornih vozila; za računsko poslovanje Zavoda; za nabavke i Administrativno odeljenje.

Institut za tehnologiju mineralnih sirovina u Beogradu. Osnovan je rešenjem Saveznog izvršnog veća 23 juna 1955 godine. On je uzeo na sebe deo zadataka ranijeg Zavoda za geološka i tehnološka istraživanja.

Institut razvija poznate i osvaja nove tehnološke procese za dobivanje nuklearnih goriva iz domaćih nuklearnih sirovina i radi na tehnologiji dobivanja materijala određene čistoće potrebnih nuklearnoj energiji. On vrši sve tehnološke radove u laboratoriskom, poluindustrijskom i opitnom

industrijskom obimu na tehnološkim procesima za proizvodnju nuklearnih sirovina u cilju dobivanja potrebnih podataka i normativa za industrijsku proizvodnju.

Institutom upravlja upravni odbor, a njegovog predsednika i članove postavlja Savezna komisija za nuklearnu energiju iz reda saradnika Instituta i drugih lica izvan Instituta. Institut ima i stručni savet, čiji su članovi imenovani od saradnika Instituta i izvan njega. Predsednika stručnog saveta bira sam savet. Radom Instituta rukovodi direktor.

Predsednik upravnog odbora je mineralog inž. Milan Jovanović, a direktor inž. Bela Bunji. U Institutu ima preko 150 saradnika, od kojih je preko 50 sa fakultetskim obrazovanjem.

Institut ima ove organizacione jedinice: Odeljenje za pripremu uzoraka; za pripremu sirovina; za hemisku analitiku; Analitičko odeljenje retnih metala; Tehnološko odeljenje; Metalurško odeljenje; odeljenje za kontrolu tehnoloških istraživanja; radionice za održavanje postrojenja, opreme i drugog inventara; Privredno-računski sektor i Komercijalni i Administrativni sektor.

U radu na iznalaženju tehnoloških procesa za dobivanje urana iz domaćih sirovina, Institut se bavio gravitacionim i radiometričkim metodama obogaćivanja, alkalnim i kiselim luženjima, precipitacijom uran-oksida iz rastvora, redukcijom i ekstrakcijom. Radovi su vršeni u laboratoriskom i poluindustrijskom i industrijskom obimu. Time su dobiveni osnovni parametri za projektovanje industrijskih postrojenja. Za izvršenje zadataka Institut ima nekoliko poluindustrijskih i industrijskih objekata i priručne laboratorije. Institut je, pored rada na uranu, takođe radio i na dobivanju ostalih nuklearnih sirovina i retnih metala.

Rezultati rada Instituta pokazuju da je rešeno dobivanje urana iz domaćih sirovina.

Primena nuklearne energije

Savezna komisija za nuklearnu energiju je preduzela niz mera za primenu tekovina nuklearne energije u industriji, poljoprivredi, šumarstvu, medicini, biologiji i u energetici. Dosad se radilo na sledećem: angažovanju projektantskih i drugih industrijskih organizacija za izradu elaborata u vezi sa korišćenjem nuklearne energije, organizovanju stručnih skupova i savetovanja u cilju upoznavanja sa problematikom praktične primene nuklearne energije, staranju o stručnim kursovima i izdavanju tehničkih publikacija, organizaciji stručnih tela za unapređenje primene nuklearne energije, koordinaciji sa industrijom u industrijskom osvajanju proizvodnje instrumentarija za primenu, brizi o pripremanju, formiranju i radu oglednih centara za primenu i učešće u radu stručnih odbora za primenu u oblasti energetike, za instrumentaciju i drugim područjima, potpomaganju primene u nekim oblastima i mestima gde je aplikacija već dobila praktičnu mogućnost ostvarenja, evidentiranju dosadašnjih rezultata u oblasti primene i kadrova koji na tom polju već rade.

Preduzete su praktične mere i pristupilo se osnivanju 4 centra za medicinu i biologiju, 3 centra za poljoprivredu, 3 centra za industriju (defektoskopija), 1 pokretne stanice za vršenje servisa u primeni izotopa.

Savezna komisija isto tako vodi brigu o školovanju kadrova za primenu nuklearne energije odnosno za primenu radioizotopa za stručnjake iz privrede i u oblasti narodnog zdravlja; radi na osnivanju centara za distribuciju radioizotopa i na obezbeđenju fondova za nabavku izotopa i na pripremanju i razradi sistema zakonskih i drugih propisa u cilju pravilne upotrebe radioizotopa i zaštite od zračenja; pomaže organizaciji službe kontrole za zaštitu od radioaktivnog zračenja.

S. N.

IZVORI:

Uredba o osnivanju Savezne komisije za nuklearnu energiju — Službeni list br. 12/55 god.

Rešenje o osnivanju instituta — Službeni list br. 19/55 god. i 29/56 god.

(Dokumentacija Savezne komisije za nuklearnu energiju)

⁶ Ovdje je data samo delatnost Saveznog geološkog zavoda u oblasti nuklearnih sirovina.

FILMOVI PROIZVEDENI U 1956 GODINI

Pregled proizvedenih filmova

U Jugoslaviji je u 1956 godini proizvedeno ukupno 11 dugometražnih igranih filmova, 1 kratkometražni igrani film, 80 dokumentarnih filmova, 21 nastavno-prosvetni film, 1 crtani film, 52 broja »Filmskih novosti« 59 kratkih filmova.

Pored toga proizvedena su u koprodukciji 2 igrana (»Studio film« iz Sarajeva i »Titanus-film« iz Minhena: »Klisura«; »UFUS« iz Beograda i Kavalor iz Pariza: »Gubija«) i 1 dokumentarni film (»Dunav film« iz Beograda i »Mirina-film« iz Beča: »Sviraj mi teškoto«).

Dugometražni igrani filmovi

»Cipelite na asfaltu«. Proizvodnja »Avala-filma« iz Beograda. Scenario Đorđe Bogojević i Ljubomir Radičević, režija Boško Vučinić, Zdravko Rančić i Ljubomir Radičević; u glavnim ulogama su deca od 3 do 14 godina. Film traje 76 minuta.

Film je sastavljen iz tri priče — »Zorica«, »Ljutko«, »Družina gvozdenog orlu« koje pričaju o životu dece u velikom gradu.

»Dolina miru«. Proizvodnja »Triglav-filma« iz Ljubljane. Scenario Ivan Ribić, režija France Stiglic, u glavnim ulogama: Džon Kicmiller i Evelin Volfajler. Film traje 94 minuta.

Radnja se događa u Ljubljani u vreme Drugog svetskog rata. Glavni junaci ovog filma su deca koja, prestrašena bombardovanjem, traže »dolinu mira« iz bajke.

»Klisura«. Proizvodnja »Studio-filma« iz Sarajeva i »Titanus-filma« iz Minhena. Scenario i režija Boško Kosanović, u glavnim ulogama: Ilija Džuvalokovski i Rolf Vanka. Film traje 84 minuta.

Ovaj koprodukcioni film prikazuje jedan događaj iz života nemačkog geologa koji posle rata istražuje u Jugoslaviji nalazišta iridijuma.

»Ne okreći se, sine«. Proizvodnja »Jadran-filma« iz Zagreba. Scenario Branko Bauer i Arsen Diklić, režija Branko Bauer, u glavnim ulogama: Bert Sotlar i Zlatko Lukman. Film traje 111 minuta.

Radnja se događa u Zagrebu za vreme Drugog svetskog rata. Napredni inženjer, pošto je pobeo iz voza kojim je trebalo da bude transportovan u koncentracioni logor, uspeva da oslobodi sina iz naciističkog internata.

»Opsada«. Proizvodnja »Jadran-filma« iz Zagreba. Scenario Zvonimir Berković, Slavko Kolar i Nikola Tanhofer, režija Branko Marjanović, u glavnim ulogama: Boris Buzančić i Goranka Vrus. Film traje 116 minuta.

Film prikazuje partizane koji se u teškim trenucima rata, bolesni i ranjeni, sećaju prošlosti.

»Pod sumnjom«. Proizvodnja »Bosna-filma« iz Sarajeva. Scenario i režija Branko Belan, u glavnim ulogama Tamara Marković i Milorad Margetić. Film traje 96 minuta.

Epizoda iz Narodnooslobodilačkog rata, čija se radnja odigrava na jednom našem dalmatinskom ostrvu. Film prikazuje ličnu dramu čoveka osumnjičenog za saradnju sa okupatorom.

»Poslednji kolosek«. Proizvodnja »UFUS-a« iz Beograda. Scenario i režija Živorad Mitrović, u glavnim ulogama: Jovan Miličević, Marjan Lovrić, Olivera Marković. Film traje 84 minuta.

U filmu se prikazuje borba organa bezbednosti u posleratnom Beogradu protiv grupe kriminalaca.

»Potraga«. Proizvodnja »Avala-filma« iz Beograda. Scenario Tošo Popovski i Slobodan Glumac, režija Zorž Skrgin, u glavnim ulogama: Vasa Pantelić i Ljubiša Jovanović. Film traje 91 minut.

Film prikazuje rad grupe ilegalaca okupljenih oko tajne štamparije za vreme fašističke okupacije Beograda.

»Putnici sa Splendida«. Proizvodnja »UFUS-a« iz Beograda. Scenario Milan Bulatović i Milenko Štrbac, režija Milenko Štrbac, u glavnim ulogama: Josp Capalorto i Dragutin Todić. Film traje 91 minut.

U filmu se prikazuje pojava prvih parobroda na jadranskoj obali i otpor moreplovaca, koji svoje stare brodove na vesla i jedra pretpostavljaju parobrodima.

»U mreži«. Proizvodnja »Lovćen-filma« iz Budve. Scenario Vladimir Kolar, režija Bojan Stupica, u glavnim ulogama Mira Stupica i Bert Sotlar. Film traje 106 minuta.

Radnja se događa u jednom malom primorskom gradu između dva svetska rata. Prikazan je sukob ribara i vlasnika ribarskih brodova, kao i sukob dvaju mladića zbog voljene devojke.

»Veliki i mali«. Proizvodnja »Avala-filma« iz Beograda. Scenario Miodrag Đurđević, režija Vladimir Pogačić, u glavnim ulogama Jozo Laurenčić i Ljubomir Tadić. Film traje 82 minuta.

Radnja se događa za vreme Drugog svetskog rata u okupiranom Beogradu.

»Zle pare«. Proizvodnja »Lovćen-filma« iz Budve. Scenario Ratko Đurović, režija Velimir Stojanović, u glavnim ulogama Dubravka Gal i Antun Nalis. Film traje 106 minuta.

Za motiv je uzet istiniti događaj iz 1941 godine: sakriveni novac Narodne banke Kraljevine Jugoslavije nalaze stanovnici jednog siromašnog sela u Crnogorskom Primorju i to iznenadno stečeno bogatstvo ih dovodi u različite situacije.

Kratkometražni igrani filmovi

»Milicija«. Proizvodnja »Avala-filma« iz Beograda. Scenario režija Sava Mrmak-Mišin, u glavnim ulogama: Borivoj Marković, Janez Vrhovec, Olga Nad. Film traje 19 minuta.

Film prikazuje rad organa Narodne milicije.

Dokumentarni filmovi

U 1956 godini završeni su sledeći dokumentarni filmovi:

»AFD Pionir« iz Ljubljane: »Vzhodna Ljubljana«;

»Avala-film« iz Beograda: »Vodenom ispašom«, »Zemlja će ponovo raštati«, »Izgradnja visokeze«, »Most«, »Mrežom i udicom«, »Na domaku grada«, »Na poslednjem putu«, »Na snežnim vrhovima« i »Oteto detinjstvo«, »Beogradsko novo sajmište«;

»Bosna-film« iz Sarajeva: »Dubrovačke letnje igre«, »Iza perona«, »Mašine alatlije«, »Na stranputici«, »Novosadski međunarodni poljoprivredni sajam 1956 godine«, »Pariski mozaik«, »Poslednji revir« i »U prijateljskoj zemlji«;

»Filmske-novosti« iz Beograda: »Zavičaj«, »Na starim ratištima«, »Poljska parlamentarna delegacija u Jugoslaviji«, »Poseta prijateljima«, »Put prijateljstva — Egipat«, »Put prijateljstva — Etiopija«, »Sovijska parlamentarna delegacija u Jugoslaviji«, »Stari ratnici«, »Tito u Parizu«, »Pod zastavom Ujedinjenih nacija«, »Interpublik« iz Zagreba: »Doviđenja Krapino«, »Jadran-film« iz Zagreba: »Crne vode«, »Plitvička jezera«, »Između smjena«;

»Kroacija-film« iz Zagreba: »Zaostali koraci«, »Lovćen-film« iz Budve: »Da ne bude kasno«, »OZEBIH« iz Sarajeva: »Putevi drveta«;

»Slavija-film« iz Beograda: »Jovan Sterija Popović«, »Nepoznati vrt«, »Nove piramide«, »Prijatelju, prijatelju«, »Susreti u Egiptu« (S Titom u dolini Nila);

»Studio-film« iz Sarajeva: »Bela industrija«, »Vodenice na Kravici«, »Divlja reka«, »Zrenjanin, čovek i grad«, »Poplave u Vojvodini 1956«, »Praznik pod planinom«, »Ruda, čelik i mašine«, »Senjski rudnik«, »Temelji i krovovi«;

»Triglav-film« iz Ljubljane: »Za zdravlje državljanov«, »O gozbu bi rad nekak povedal«, »Otok galebov«, »Deset let ljudske tehnike«;

Turistički savez Jugoslavije: »Između epoha«;

»UFUS« iz Beograda: »Logor radosti«, »Na pešćanim dunama«, »Proizvodnja elektroindustrije Jugoslavije«, »Pulski festival«;

»Vardar-film« iz Skopja: »Katastrofa vo Mavrovo«, »PAZ«, »Pticice doadjaat«, »Rasplamteli fakli«, »Ukrotna stihija«, »Čoveku, ne uništavaj me!«;

»Viba« iz Ljubljane: »Gospodarsko rastavišče«, »Zemlja kliče«, »Miliarda četiri sto tisoć KWH«, »Plemenita jekla«, »Poberi denar«, »Posebna voznja«;

»Zagreb-film« iz Zagreba: »Vincent iz Kastve«, »Cvijet i oganj«;

»Zastava-film« iz Beograda: »Muzej Narodnog oslobođenja Slovenije«, »Narodna republika Crna Gora«, »Smotra mornara u Puli«, »U slobodnim časovima«, »22 decembar 1956«, »Nova škola«;

»Zora-film« iz Zagreba: »Na jezeru Fruške Gore«.

Nagrađeni filmovi u 1956 godini

Na trećem festivalu jugoslovenskog filma u Puli 1956 godine dodeljene su sledeće nagrade:

igranim filmovima: »Dolina miru« dodeljena je zlatna medalja, »Arena« i nagrada za najbolju muziku, zlatna medalja, »Arena« i specijalna diploma za najbolju mušku ulogu i najbolju dečju ulogu u filmu, »nagrada za scenografiju«;

»Ne okreći se sine« — zlatna medalja, »Arena« i nagrada za najbolju režiju, zlatna medalja, »Arena« i nagrada za najbolju mušku ulogu, nagrada za scenografiju, specijalna diploma kolektivu »Jadran-filma« kao proizvođaču najboljeg igranog filma;

»Šolaja« — zlatna medalja, »Arena« i nagrada za sporednu ulogu; »Veliki i mali« — zlatna medalja, »Arena« i nagrada za najbolju fotografiju, zlatna medalja, »Arena« i nagrada za najbolju mušku ulogu, zlatna medalja, »Arena« i nagrada za najbolju sporednu mušku ulogu.

»Zle pare« — zlatna medalja, »Arena« i nagrada za scenarijski rad i osnovnu ideju;

dokumentarnim filmovima: »Crne vode« — zlatna medalja, »Arena« i prva nagrada za kameru;

»Poberi denar« — zlatna medalja, »Arena« i nagrada za najbolju režiju, specijalna diploma kolektivu »UFUS-a« (podružnica Ljubljana) za proizvodnju najboljeg dokumentarnog filma;

»Na pešćanim dunama« — druga nagrada za kameru; »Svedočanstva o Tesli« — nagrada za režiju;

»Uz druga je drug« — druga nagrada za režiju;

Dušanu Vukotiću dodeljena je zlatna medalja »Arena« i specijalna diploma za pionirski rad na crtanom filmu.

Pored nagrade u zemlji, dokumentarnom filmu »Crne vode« dodeljena je i nagrada za crno-belu fotografiju Tehničke komisije na Međunarodnom filmskom festivalu u Kanu i srebrna medalja na I Međunarodnom filmskom festivalu u Damasku.

I. Đ.

(Podaci iz Udruženja filmskih proizvođača Jugoslavije)

DODATAK NA DECU

Među raznovrsnim oblicima dečje zaštite dodatak na decu zauzima značajno mesto.

On se obezbeđuje porodicama sa decom kao prihod sa određenom namenom isključivo u cilju podizanja i vaspitanja dece.

Dodatak na decu obezbeđuje se, pod određenim uslovima, porodicama lica u radnom odnosu, porodicama uživalaca penzija i invalidnina, porodicama palih boraca.

Pravo na dodatak i njegova visina su uslovljeni ekonomskim stanjem porodice i brojem dece u porodici.

Dodatak na decu dodeljuje se roditeljima za svako dete koje roditelj stvarno izdržava, za dete rođeno u braku ili van braka, usvojeno dete, za tuđu decu koju su roditelji napustili, ili koju roditelji nisu u stanju da izdržavaju zbog bolesti, nesposobnosti za rad ili zato što se privremeno nalaze na izdržavanju kazne.

Dodatak pripada svoj deci bezuslovno do navršene 15 godine života. Isplata dodatka za decu koja se nalaze na školovanju produžava se do završetka redovnog školovanja.

Deci palih boraca i žrtava fašističkog terora, kao i deci koja su i sama bila žrtve fašističkog terora, dodatak se isplaćuje za sve vreme dok se nalaze na obaveznom osmogodišnjem i srednjem školovanju, bez obzira na uzrast. Deci trajno nesposobnoj za rad isplata dodatka se produžava i preko 15 godina života, za sve vreme dok traje nesposobnost.

Visina dodatka na decu određuje se u zavisnosti od broja dece u porodici.

Visina dodatka zavisi i od toga da li se porodica izdržava samo od prihoda iz radnog odnosa, od prihoda penzije, invalidnine ili drugih pomoći ili pored ovih osnovnih prihoda domaćinstvo ima i drugih dopunskih prihoda, kao što su prihodi od poljoprivrede, od neke druge imovine ili prihodi od obavljanja privatne profesionalne delatnosti kojom se bavi jedan od roditelja.

Dodatak na decu u porodicama koje sem prihoda iz radnog odnosa, penzije, invalidnine ili drugih pomoći nemaju nikakvih drugih vanrednih prihoda iznosi:

za jedno dete 3.240.— dinara mesečno; za dvoje 5.980.—; za troje 8.220.—; za četvoro 9.960.—; za petoro 11.200.—; a za svako dalje dete dodatak iznosi po 1.240.— dinara mesečno.

Ako porodica sa decom pored osnovnih prihoda ima i nekih drugih sporednih prihoda, kao naprimer prihod od samostalne profesionalne delatnosti ili kirija od kuće, dodatak se isplaćuje u smanjenom iznosu, i to: ako drugi sporedni prihodi iznose od 150.— do 1.000.— dinara mesečno po jednom članu domaćinstva:

za jedno dete u iznosu od 2.750.— do 810.— dinara mesečno; za dvoje od 5.075.— do 1.495.—; za troje od 6.975.— do 2.055.—; za četvoro od 8.450.— do 2.490.—; za petoro od 9.500.— do 2.800.— dinara mesečno, zavisno od visine iznosa sporednih prihoda koji otpada na jednog člana korisnikovog domaćinstva.

Za porodice koje pored osnovnih prihoda imaju i dohodak od poljoprivrede, čiji se porez na dohodak od poljoprivrede kreće do 250.— dinara godišnje po jednom članu domaćinstva, dodatak se isplaćuje u smanjenom iznosu, i to:

za jedno dete u iznosu od 2.430.— do 810.— dinara mesečno; za dvoje od 4.485.— do 1.495.—; za troje od 6.165.— do 2.055.—; za četvoro od 7.470.— do 2.490.—; za petoro od 8.400.— do 2.800.—, što zavisi od visine poreskog zaduženja na dohodak od poljoprivrede koji domaćinstvo ima.

Pravo na dodatak nemaju porodice čije poresko zaduženje na dohodak od poljoprivrede prelazi 250.— dinara godišnje po jednom članu domaćinstva kao ni porodice čiji drugi sporedni prihodi prelaze 1.000.— dinara mesečno po članu domaćinstva.

Podela društvenih sredstava namenjenih porodicama sa decom vrši se, na osnovu određenih ekonomskih merila, koja treba da obezbede dodatak u većem obimu onim porodicama sa decom koje su upućene na to da izdržavaju decu samo prihodima iz radnog odnosa ili drugih socijalnih davanja. Dodatak se obezbeđuje u srazmerno smanjenim iznosima onim porodicama čije je imovno stanje takvo da pored prihoda iz radnog odnosa imaju i nekih drugih prihoda. Stavljajući prava na dečji dodatak i visine dodatka u zavisnost od imovnog stanja porodice cilj je da ekonomski dovede u ravnopravan položaj zaposlena lica kojima je zaposlenje jedini izvor prihoda i ona lica koja pored prihoda iz radnog odnosa imaju i dopunskih prihoda, naročito od zemlje.

Porodice koje primaju dodatak na decu prema visini dodatka i broju dece:

Visina dečjeg dodatka	Broj porodica prema broju dece							8 i više	Ukupno
	1	2	3	4	5	6	7		
100%	136.623	125.513	56.681	22.915	7.899	2.691	694	260	353.276
85%	3.646	2.170	694	260	87	35	4	4	6.900
75%	30.120	38.713	29.165	17.360	8.680	3.472	1.215	360	128.985
65%	2.111	1.302	260	174	174	17	42	—	4.080
50%	60.066	77.252	56.593	34.980	18.201	7.031	2.026	521	256.670
45%	608	521	174	42	26	8	4	1	1.387
25%	30.874	35.327	25.433	14.409	7.291	2.447	702	174	116.657
Ukupno	264.048	280.798	169.000	90.140	42.358	15.701	4.687	1.223	867.955

Podela sredstava fonda dodatka na decu.— Dodatkom na decu obuhvaćeno je u 1956 godini 867.955 porodica sa 1.638.239 dece. Od ovog broja porodica aktivnih osiguranika ima 728.225 sa 1.506.648 dece, porodica penzionera 67.068 sa 124.686 dece i porodica ratnih vojnih invalida 3.447 sa 6.905 dece. Broj korisnika dodatka na decu kao i broj dece za koju se isplaćuje dodatak stalno se povećava.

Od ovog broja 59,6% prima puni iznos dodatka, pošto nema nikakvih drugih prihoda sem prihoda iz radnog odnosa odnosno penzije i invalidnine. Umanjeni iznos dodatka prima 40,4% korisnika, koji pored osnovnih prihoda imaju i neke druge prihode.

Kretanje broja korisnika, dece i iznosa ukupnih sredstava dodatka na decu:

Godina	Broj korisnika dodatka	Broj dece	Isplata u hiljadama dinara	Prosečni iznos dodatka po jednom detetu
1951	589.250	1.262.544	3.387.398	—
1952	674.468	1.399.401	49.917.047	2.800.—
1953	689.964	1.427.847	44.153.146	2.179.—
1954	745.306	1.555.977	41.649.686	2.318.—
1955	798.740	1.638.239	47.654.631	2.422.—

Za isplatu dodatka na decu iz opštedruštvenih fondova izdava se godišnje oko 3,5% od ukupnog nacionalnog dohotka. Fondovi za dečje dodatke u 1955 godini iznosili su oko 40% od ukupnog fonda socijalnog osiguranja, a 16% od platnog fonda.

Niže navedeni podaci pokazuju kretanje prosečne plate i prosečnog dodatka u radničkoj i službeničkoj porodici koje sem prihoda iz radnog odnosa nemaju drugih prihoda:

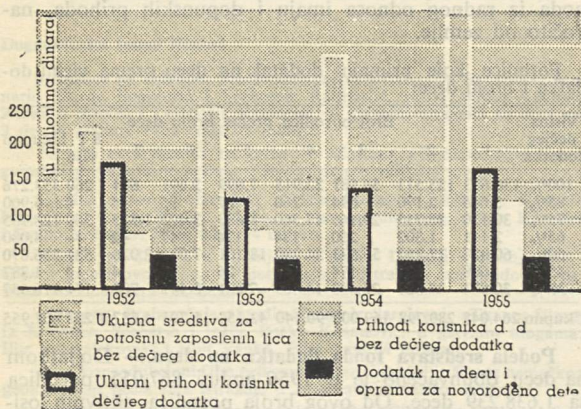
Godina	Prosečna plata dinara	Indeks	Prosečni dodatak u četvoročlanoj porodici			
			Indeks	radnička porodica dinara	službenička porodica dinara	Indeks
1952	7.925.—	100	2.800.—	100	6.000.—	100
1953	8.113.—	102	2.179.—	78	5.200.—	87
1954	9.330.—	118	2.318.—	83	5.345.—	89
1955	10.000.—	126	2.422.—	87	5.766.—	96

¹ Procena na osnovu ankete koju je sproveo Savezni zavod za socijalno osiguranje u prvom polugodu 1956 godine, koja je obuhvatala 228.000 korisnika raspoređenih po imovinskim grupama i broju dece.

Kao što se iz podataka gornje tabele vidi od ukupnog broja korisnika (867.955), puni iznos dodatka (100%) uživa 40,7% korisnika koji su upućeni da izdržavaju porodicu samo od prihoda iz radnog odnosa odnosno socijalnih primanja (penzije ili invalidnine) dok 59,3% primaju umanjeni iznos dodatka jer pored ovih redovnih prihoda imaju i sporedne prihode, i to sa prihodima od poljoprivrede 57,9% korisnika, a sa drugim sporednim prihodima 1,4% korisnika.

Učešće dodatka na decu u porodičnom budžetu.— Dodatak na decu je ustanovljen kao prihod sa određenom namenom kao jedan od oblika preraspodele potrošnih dobara, putem koga se porodicama sa decom obezbeđuje standard koji će ih dovesti u ravnopravan položaj sa porodicama bez dece i neoženjenim radnicima i službenicima koji daju isti radni doprinos.

Sledeći podaci pokazuju da se ukupni prihodi zaposlenih lica, prihodi iz radnog odnosa dopunski prihodi brže povećavaju nego odvojeno ukupni prihodi samo onih lica koja uživaju dodatak na decu (vidi grafikon 1).

Materijalni položaj porodice sa decom, a time i obnova radno aktivnog stanovništva, obezbeđuje se raznim vidovima učešća zajednice u izdržavanju i podizanju dece. Da bi se postigao ravnopravan položaj porodice sa decom, čak i pri znatno višem prosečnom životnom standardu neophodno je postojanje regulisane preraspodele u oblasti potrošnje. U sadašnjim uslovima ova je preraspodela postignuta pomoću dodatka na decu.

Platni fond u 1955 godini iznosio je oko 316,6 milijardi dinara. Sredstva utrošena za dodatak na decu iznosila su oko 47,7 milijardi dinara. Ako bi se ukupnom fondu plata dodala i sredstva dodatka, ovaj bi fond za aktivne osiguranike ukupno mogao iznositi 360,3 milijardi dinara, tj. povećao bi se za 13,8%.

Sadašnja primanja (plata i dodatak) radnika sa porodicom koju sačinjavaju žena i 2 dece u kojoj je samo 1 član zaposlen i radnika bez porodice upoređeno sa novim primanjima koja bi bila isplaćena na ime plate izgledala bi ovako:

Vrsta primanja	Radnik sa porodicom /4 člana/	Radnik bez porodice /samac/
Ukupna redovna sadašnja primanja /plata i dečiji dodatak/	15.774.—	10.274.—
Ukupna redovna sadašnja primanja /plata i dečiji dodatak/ na 1 člana porodice	3.944.—	10.274.—
Eventualna nova primanja /samo plata/	14.178.—	14.178.—
Eventualna nova primanja /samo plata/ koja bi otpala na jednog člana porodice	3.545.—	14.178.—

Pri sadašnjoj podeli plata i dečjeg dodatka i istom nivou cena samac prima 2,6 puta više nego što dolazi na jednog člana u četvorčlanoj porodici. Sa novom raspodelom primao bi četiri puta više, što znači da bi se samcu životni standard poboljšao za 13,8%, a radničkoj porodici sa dvoje dece standard bi opao za 10%. (Nisu uzeti u obzir eventualni vanredni prihodi porodice, različiti uslovi života u porodici i života samaca).

Pri ovakvom stanju unošenje sredstava fonda dodatka na decu u platni fond izazvalo bi potpun poremećaj porodičnih budžeta, jer bi porodice sa decom imale znatno manja sredstva nego porodice bez dece ili neoženjeni radnici i službenici. To bi uticalo na samostalnost i nezavisnost radnika i službenika u stvaranju porodice, pošto bi bili lišeni stalnog učešća i pomoći društvene zajednice u podizanju dece u porodici.

V. K.

FINANSIRANJE ZDRAVSTVENIH USTANOVA

Za lečenje i suzbijanje bolesti obezbeđuju i troše finansijska sredstva zavodi za socijalno osiguranje, narodni odbori, republički i savezni organi i sami građani¹.

Socijalno osiguranje snosi troškove za lečenje svih osiguranih lica (lica u radnom odnosu, odnosno u penziji i članova njihovih porodica), kao i za preduzimanje pojedinih preventivnih mera i akcija.

Na teret budžeta narodnih odbora i republičkih i saveznih budžeta padaju troškovi za lečenje socijalno neosiguranih stanovništva, tj. zemljoradnika, zanatlija i drugih² od niza bolesti, kao što su akutne zarazne bolesti, tuberkuloza, duševne bolesti itd. Posebnu zaštitu i prava na besplatno lečenje na teret budžeta imaju sve porodilje, deca do tri godine, ratni vojni invalidi, nosioci odlikovanja i lica čije izdržavanje usled nesposobnosti za rad, starosti ili iznemoglosti pada na teret zajednice, dok olakšice od 50% u plaćanju troškova imaju pretškolska deca, učenici i studenti svih škola i članovi seljačkih radnih zadruga. Pored toga, iz budžetskih sredstava se obezbeđuju i sredstva za rad svih ustanova koje se pretežno bave preventivom, tj. svih vrsta dispansera, higijenskih zavoda i sanitarno-epidemioloških stanica.

Neosigurana lica plaćaju iz svojih sredstava za lečenje drugih bolesti u zdravstvenim ustanovama odnosno kod lekara sa privatnom praksom kao i za lekove.

Tokom poslednjih nekoliko godina rashodi za lečenje i sprečavanje bolesti su u hiljadama iznosili:

God.	Iz budžeta	%	Iz sredstava soc. osig.	%	Na teret građana	%	Ukupno
1953	6.950.000	23	17.296.000	57	6.000.000	20	30.246.000.—
1954	9.306.000	24	22.616.000	59	6.700.000	17	38.622.000.—
1955	10.060.000	22	28.741.801	63	7.000.000	15	45.801.801.—

Sledeći podaci pokazuju učešće rashoda za lečenje i sprečavanje bolesti u raspodeli nacionalnog dohotka:

Godina	Nacionalni dohodak	Rashodi za lečenje i sprečavanje bolesti	
		u milionima	u % od nac. dohotka
1953	1.022.600	30.245	2,96
1954	1.162.000	38.622	3,32
1955	1.399.000	45.802	3,27

Učešće rashoda za lečenje i sprečavanje bolesti u raspodeli nacionalnog dohotka čas raste, a čas opada. U 1955 godini, iako su ovi rashodi za preko 7 milijardi dinara veći nego u 1954 godini, procenat učešća se smanjio od 3,32 na 3,27.

Iz ovih podataka vidi se da se ukupni troškovi za lečenje i sprečavanje bolesti u FNRJ u apsolutnom iznosu povećavaju svake godine. Od 1953 do 1955 godine troškovi zdravstvene zaštite su porasli za preko 15 milijardi ili za 51,6%. Istovremeno se vidi da ovo povećanje nije opteretilo ravnomerno sve izvore iz kojih se finansiraju rashodi, tj. da procentualno troškovi socijalnog osiguranja rastu, a da udeo iz budžeta i na teret samih građana opada.

Ovakvo povećanje je uslovljeno pre svega povećanjem broja socijalno osiguranih lica³, poboljšanjem materijalne osnove za zdravstvenu zaštitu: proširenje mreže zdravstvenih ustanova, povećanje broja zdravstvenih radnika, poboljšanje opreme, uvođenje savremenijeg i skupljeg načina lečenja i sve veća zdravstvena prosvetćenost građana.

¹ Službeni list FNRJ br. 14/53

² Službeni list FNRJ br. 56/48

³ Broj aktivnih osiguranika se od 1953 do 1955 godine povećao za 26 % (Socijalno osiguranje br. 11/56).

Na povećanje troškova za zdravstvenu zaštitu uticali su, međutim, i neki privredni faktori i mere koje su uslovile povećanje cena zdravstvenih usluga u zdravstvenim ustanovama (porast cena na tržištu⁴ i uvođenje dopunskih plata za osoblje u zdravstvenim ustanovama⁵), a time i povećanje doprinosa za socijalno osiguranje.

Financijska sredstva koja se za preventivu ulažu, i pored izvesnog povećanja, još su u odnosu na sredstva koja se troše za lečenje bolesti niska. Rashodi za preventivu se povećavaju sporije od rashoda za kurativu. Odnos 10 : 1 (kurativa: preventiva), koji se smatra povoljnim za razvijene zemlje, nije još dostignut⁶. Taj odnos bi u toku 1954 i 1955 godine izgledao ovako :

Godina	Rashodi za kurativu		Rashodi za preventivu		Odnos rashoda
	u milionima indeks		u milionima indeks	Za preventivu i kurativu	
1954	35,532	100	3,090	100	11,5 : 1
1955	42,202	119	3,600	113	11,7 : 1

Samostalno finansiranje zdravstvenih ustanova

Na osnovu odluke o finansiranju i poslovanju zdravstvenih ustanova⁷, sve vrste bolnica, prirodna lečilišta, domovi narodnog zdravlja i zdravstvene stanice, ambulate, porodilišta i stanice za hitnu pomoć ustanove su na samostalnom finansiranju. Ustanove koje se pretežno bave preventivom — dispanseri, školske ambulate, higijenski zavodi i sanitarno-epidemiološke stanice se finansiraju iz budžeta.

Sušтина samostalnog finansiranja je u tome što korisnici zdravstvenih usluga ove plaćaju neposredno zdravstvenim ustanovama, koje samostalno raspolazu svojim prihodima i svoje celokupno materijalno-financijsko poslovanje obavljaju u okviru onih prihoda koje samostalno ostvaruju. Zato svaka zdravstvena ustanova samostalno utvrđuje cene svojih usluga, a na ove daje saglasnost organ koji vrši nadzor nad njenim radom.

Osnov za naplatu usluga je uglavnom dvojak: stacionarne ustanove naplaćuju naknadu po bolesničkom danu a ambulantno-polikliničke ustanove određuju cenu po pregledu, a pojedine ustanove su sklopile ugovore o zdravstvenoj zaštiti sa socijalnim osiguranjem s tim da im socijalno osiguranje plaća naknadu u obliku godišnje paušalne sume. Probno uvođenje ovakve naknade po glavi zdravstveno osiguranog stanovništva je u toku u 30 srezova.

Novim načinom se odnos između zdravstvenih ustanova organa socijalnog osiguranja postavlja na novu osnovu: zdravstvene ustanove ugovaraju sa socijalnim osiguranjem zdravstvenu zaštitu koju će pružati socijalno osiguranom stanovništvu na svom području. Ugovor se zaključuje na osnovu programa rada zdravstvene ustanove, u kome značajno mesto treba da ima preventiva. Time su obuhvaćeni i zadaci koje ustanova treba da izvrši u toku jednogodišnjeg perioda. Na taj način prestaje potreba za ispostavljanjem i naplaćivanjem računa na osnovu broja izvršenih pregleda.

Samostalno finansiranje je nerazdvojno vezano sa društvenim upravljanjem, koje je u zdravstvenim ustanovama uvedeno 1953 godine, Uredbom o upravljanju zdravstvenim ustanovama⁸.

Prednosti samostalnog finansiranja nad budžetskim načinom finansiranja sastoje se u sledećem:

ustanove su ekonomski zainteresovane da što racionalnije koriste finansijska sredstva i imovinu uopšte, jer se eventualne uštede ne vraćaju u budžet, već se ostavljaju ustanovi radi daljeg unapređenja njenog rada;

organi upravljanja u ustanovama mogu samostalno i najcelishodnije upotrebljavati finansijska sredstva, jer ne postoje budžetske pregrade u vidu partija i pozicija;

finansijska sredstva za zamenu osnovnih sredstava (zgrada, aparata, opreme itd.) se obezbeđuju automatski, jer su uračunata u naknadu koja se plaća ustanovi. Ova sredstva ulaze u fondove ustanove, što je dovelo do bolje opremljenosti ustanova i stvorilo bazu za kvalitetniji rad u njima.

Samostalno finansiranje kao sistem u potpunosti odgovara društvenom upravljanju i teži da se finansijska sredstva što racionalnije koriste.

U prvoj godini samostalnog finansiranja, zbog neiskusnosti i delimičnog nepoverenja u novi sistem, bile su određene suviše visoke cene zdravstvenih usluga, tako da su zdravstvene ustanove postigle ukupan višak prihoda nad rashodima od 1.181.000.000 — dinara, ili 4,59% iznad rashoda. 1954 i 1955 godine su prihodi i rashodi ustanova uglavnom uravnoteženi, tako da razlika iznosi u 1954 godini svega 0,44%, a u 1955 godini 0,69%.

Materijalna osnova i fondovi zdravstvenih ustanova

Najznačajnija imovina zdravstvenih ustanova jesu njihova osnovna sredstva (građevinski objekti, energetske mašine, uređaji i postrojenja, sredstva transporta i veze, aparati, instrumenti, oprema, inventar, alat, voćnjaci i stoka za vuču).

Na osnovu Uredbe o popisu i proceni osnovnih sredstava u zdravstvenim ustanovama⁹ izvršena je procena osnovnih sredstava. Prema dobivenim podacima, vrednost osnovnih sredstava svih zdravstvenih ustanova u FNRJ iznosi 55.654.000.000 — dinara. Procenat istrošenosti ovih sredstava u najznačajnijim stacionarnim ustanovama iznosi 37%.

Procena osnovnih sredstava je izvršena pre svega zato da bi se na osnovu vrednosti ovih sredstava odvajala finansijska sredstva za njihovu zamenu. Na osnovu Odluke o amortizaciji osnovnih sredstava u zdravstvenim ustanovama¹⁰, od 1. januara 1956 godine se obračunava nova ekonomska amortizacija. Ona ulazi u cene zdravstvenih usluga, a iznosi u ustanovama sa samostalnim finansiranjem 4,101.416.000 — dinara (ranija amortizacija je iznosila 2,431.381.000 — dinara). Od ove sume se godišnje u amortizaciju fondove unosi 2,953.020.000 — dinara amortizacije za sva osnovna sredstva, osim za građevinske objekte. Ova finansijska sredstva služe isključivo za zamenu osnovnih sredstava i za njihovo investiciono održavanje. Drugi deo od 1,148.396.000 — dinara (amortizacija za građevinske objekte) ulazi u investicioni fond koji služi ustanovama za adaptacije, zidanje novih objekata i poboljšanje opremljenosti osnovnim sredstvima.

Uvođenjem ekonomske amortizacije i osnivanjem pomenutih fondova obezbeđena su neophodna finansijska sredstva za održavanje uređaja, aparata i opreme zdravstvenih ustanova na sadašnjem nivou.

D. A.

⁴ Cene industrijskih i poljoprivrednih proizvoda, usluga i sl. povećale su se od 1953 do 1955 godine prosečno za 10% (indeks br. 1/57).

⁵ Službeni list FNRJ br. 6/54

⁶ U FNRJ bi ovaj odnos mogao iznositi čak 10 : 2 s obzirom na srazmerno nisku zdravstvenu prosvetčenost i relativno visok procenat oboljevanja.

⁷ Službeni list FNRJ br. 14/53

⁸ Službeni list FNRJ br. 30/53

⁹ Službeni list FNRJ br. 49/54

¹⁰ Službeni list FNRJ br. 11/56

SANITARNA INSPEKCIJA

Služba sanitarne inspekcije uvedena je u Jugoslaviji donošenjem Osnovnog zakona o sanitarnoj inspekciji 1948 godine. Ovaj zakon je bio na snazi do polovine maja 1956 godine, kada je donesen novi Zakon o sanitarnoj inspekciji¹.

Između starog i novog zakona ima suštinskih razlika u pogledu organizacije, prava i dužnosti organa sanitarne inspekcije. Novi zakon je istakao značaj ove službe i dao joj pune mogućnosti za efikasan rad.

Zakonom o sanitarnoj inspekciji uvode se sanitarni inspektorati, kao samostalni organi državne uprave, kako u saveznom okviru, tako i u republičkom, sreskom i opštinskom.

Sanitarni inspektorati vrše nadzor nad životnim namirnicama i objektima za ishranu, nad sanitarnim prilikama u radnim prostorijama, lokalima, pijacama i drugim javnim mestima. U njihov delokrug spada i nadzor nad uredajima za snabdevanje vodom, nad železnicama, putevima i sredstvima javnog saobraćaja, zatim kontrola proizvodnje i prometa lekova i sredstava za dezinfekciju.

Rad sanitarnih inspektorata odvija se na osnovu zakona i drugih propisa, u skladu sa smernicama Saveznog izvršnog veća, republičkih izvršnih veća, narodnih odbora i njihovih saveta nadležnih za poslove narodnog zdravlja.

Težište aktivnosti organa sanitarne inspekcije po novom zakonu treba da leži na opštinskim organima ove službe. Viši inspektorati vrše funkciju organizatora sanitarne inspekcije i kontrolnog organa. Oni mogu neposredno donositi naredbe i rešenja u cilju otklanjanja sanitarnih nedostataka i preduzimanja efikasnih mera za zaštitu zdravlja građana.

Rad na organizovanju službe sanitarne inspekcije

Savezni sanitarni inspektorat je formiran na osnovu novog zakona krajem 1956 godine. Pored organizatorske i nadzorne funkcije nad delatnošću nižih inspektorata, ovaj inspektorat, neposredno ili preko drugih svojih organa, vrši sanitarni nadzor na granicama, naročito nad uvozom namirnica, kao i druge inspekciske poslove od opšteg interesa. On se stara o sprovođenju obaveza u pogledu sanitarnih mera predviđenih međunarodnim ugovorima.

Republički inspektorati još nisu svuda formirani. Ovakav inspektorat je organizovan u Bosni i Hercegovini, kao poseban organ državne uprave, sa posebnim budžetom i posebnim kadrovima stručnjaka za pojedine grane sanitarne inspekcije. Republički sanitarni inspektorat je organizovan i u Makedoniji i on ima sopstveni budžet i kadrove. Republički inspektorat u Srbiji nije još formiran. Funkcije sanitarnih inspektora u ovoj republici vrše stručnjaci Higijenskog instituta. Ovaj inspektorat nije organizovan ni u Hrvatskoj, gde funkcije inspektora vrše stručnjaci Centralnog higijenskog zavoda; takođe nije obrazovan ni u Sloveniji.

U Crnoj Gori nije formiran nijedan inspektorat.

Sreski inspektorati su formirani u 30 srezova u Srbiji, od ukupno 42. U Hrvatskoj su ovi inspektorati organizovani u svim srezovima, izuzev Sreza Slavonski Brod. Sreski sanitarni inspektorati su organizovani i u svim srezovima u Sloveniji. U srezovima u Bosni i Hercegovini postoji 13 sreskih sanitarnih inspektorata. Samo u devet srezova sanitarni inspektori su lekari, u četiri sreza postoje samo pomoćni sanitarni inspektori — sanitarni tehničari, a u dva sreza još nisu formirani sanitarni inspektorati. U Makedoniji su sreski sanitarni inspektorati obrazovani u svih 7 srezova, a u njima rade 3 lekara — inspektora i 34 srednjemedicinska radnika.

Većina sreskih sanitarnih inspektora u zemlji je u honorarnom radnom odnosu, dok im je glavna služba u nekoj od zdravstvenih ustanova. Izuzetak čini Srbija, gde u 30 srezova postoje stalni sanitarni inspektori.

Opštinski inspektorati su organizovani u 120 opština u Srbiji, od ukupno 736, koliko ih ima u ovoj republici. U 80 opština dužnost sanitarnih inspektora vrše sanitarni tehničari. Ovi inspektorati su takođe formirani u nekim opštinama u Hrvatskoj, ali funkcije inspektora uglavnom vrše honorarni stručnjaci iz postojećih zdravstvenih ustanova. Ovi inspektorati su u Bosni i Hercegovini formirani u 34 opštine od ukupno 191, pretežno na bazi honorarnog rada lekara zdravstvenih ustanova ili sanitarnih tehničara. U Makedoniji su osnovani inspektorati u 26 opština od ukupno 86. U njima uglavnom rade sanitarni tehničari.

Rezultati rada

Tako je organizovanje sanitarne inspekcije još u toku, aktivnost službe u ovom periodu je bila znatna.

Pojačana aktivnost sanitarne inspekcije naročito se osetila u letnjem i jesenjem periodu, u vezi sa pojavom epidemije poliomielita (dečje paralize) u nekim narodnim republikama (Srbija, Slovenija), pri čemu su organi inspekcije imali potpunu podršku kao svih organa vlasti i društvenih organizacija, tako i celog stanovništva.

Aktivnost organa sanitarne inspekcije u ovom periodu bila je usmerena na kontrolu sprovođenja u život Zakona o zdravstvenom nadzoru nad životnim namirnicama. U zajednici sa tržišnom i veterinarskom inspekcijom, organi sanitarne inspekcije su do sredine decembra 1956 godine pregledali oko 30.000 raznih preduzeća, prodavnica i radnji koje se bave proizvodnjom, preradom i prodajom životnih namirnica i preduzeli su niz efikasnih mera za otklanjanje nedostataka i sprečavanje trovanja pokvarenim namirnicama nađenim u prometu.

Tako je u toku ove akcije, koja je trajala od 1 septembra do 15 decembra 1956 godine, bilo:

Narodna republika	Pregledano objekata	Zabranjen rad		Uništeno, zabranjen promet, tražena prerada robe kgr.	Din.	Podneto prijava	
		trajno	privremeno			za prekršaje	javnom tužbom
Srbija	9.705	198	1.077	79.548	—	944	—
Hrvatska	6.257	85	392	97.635	14,014.500	327	24
Slovenija	4.306	93	210	—	7,664.300	212	—
Makedonija	2.329	64	328	68.290	16,163.306	—	—
Bosna i Hercegovina	4.983	155	644	160.545	47,570.000	—	—
Crna Gora	499	19	4	—	—	—	—

Pored navedenoga, organi sanitarne inspekcije su, delujući na osnovu novog Zakona o sanitarnoj inspekciji, sprovedi veliku akciju na asanaciji higijenskih uslova u školama radi suzbijanja epidemije dečje paralize, naročito u Srbiji i Sloveniji.

Organi sanitarne inspekcije još nisu u potpunosti primili svoje funkcije. Oni još nisu u stanju da pristupe efikasnijem rešavanju mnogobrojnih pitanja i zadataka koji postoje na ovom sektoru zaštite zdravlja. Slabosti u organizaciji organa ove službe posledica su nedovoljnog broja stručnjaka, kako sa višom stručnom spremom, tako i sa srednjom spremom za rad u sanitarnoj inspekciji. Pored toga, organi vlasti republika, srezova i opština još se ne angažuju dovoljno u organizovanju ove službe.

(Podaci iz Saveznog sanitarnog inspektorata)

¹ Zakon o sanitarnoj inspekciji proglašen je 15 maja 1956 godine (Služb. list FNRJ br. 23 od 30 maja 1956 godine).

DIPLOMATSKO-KONZULARNA PRETSTAVNIŠTVA

Federativna Narodna Republika Jugoslavija održava diplomatske i konzularne odnose sa 62 države¹. Od toga broja sa 27 država u rang u ambasade, sa 14 država u rang u poslanstva, sa 16 država su uspostavljeni diplomatski odnosi, ali tamo nema stalnih diplomatskih predstavnika, nego su akreditovani diplomatski predstavnici Jugoslavije iz susednih država, u 4 države (Južna Afrika, Australija, Novi Zeland i Maroko) postoje samo generalni konzulati, a u jednoj državi samo počasni konzul. Jugoslavija pored toga ima 6 stalnih misija, delegacija odnosno agencija, 23 generalna konzulata (računajući i 4 generalna konzulata u državama sa kojima nema diplomatskih odnosa) i 6 počasnih konzula.

Jugoslavija je posle rata uspostavila diplomatske odnose sa sledećim državama: Avganistanom, Ekvadorom, Etiopijom, Hondurasom, Kinom, Kostarikom, Kubom, Panamom, Paragvajem, Tajlandom, Urugvajem i Venecuelom.

Pored toga, Jugoslavija je uspostavila diplomatske odnose sa sledećim državama koje su posle II svetskog rata postale suverene: Burmom, Indijom, Indonezijom, Islandom, Izraelom, Jordanom, Kambodžom, Libanom, Libijom, Pakistanom, Sirijom, Sudanom i Tunisom.

U toku je uspostavljanje diplomatskih odnosa sa Marokom i Mongolijom.

Stanje diplomatsko-konzularnih odnosa sa inostranstvom je sledeće²:

ALBANIJA

Tirana — poslanstvo. Od 3. IV. 1956 godine poslanik je Arso Milatović³.

Adresa: Rruga Kongresi Permetit № 214—216, Tirana, Albanie. Tel. 20-68.

ARGENTINA

Buenos Aires — ambasada. 17. III. 1953 godine poslanstvo je podignuto na stepen ambasade. Ambasador je Slavoljub Petrović.

Adresa: Charcas 1705, Buenos Aires, Argentine. Tel. 412-860.

Počasni konzul u Rosariju je Branko Rubeša.

AUSTRALIJA

Sidnej — generalni konzulat. U konzularni okrug generalnog konzulata u Sidneju spada cela teritorija Komonvelta Australije, uključujući posede i teritorije pod starateljstvom. Od septembra 1956 godine generalni konzul je Živko Jošilo.

Adresa: 10, Clement Street, Rushcutter's Bay, G. P. O. Box 4102, Sydney, Australia. Tel. FA 7218.

AUSTRIJA

Beč — ambasada. 24. XII. 1953 godine poslanstvo je podignuto na stepen ambasade. Od 15. I. 1956 godine ambasador je dr. Radivoj Uvalić.

Adresa: Annagasse 20, I Bezirk, Wien I, Österreich. Tel. R-25-339 i R-21-296.

Celovec — generalni konzulat. Od novembra 1954 godine žeran generalnog konzulata je Mladen Deride.

Adresa: Getreidegasse 11, Klagenfurt, Österreich. Tel. 25-05 i 25-06.

Grac — generalni konzulat. Od decembra 1956 godine generalni konzul je Anton Kolendić.

Adresa: Hilmteichstrasse 10, Graz, Österreich. Tel. 86-8-80 i 86-8-81.

¹ Jugoslavija je pre rata imala diplomatske odnose sa 37 država.

² U ovom pregledu su obuhvaćene promene u diplomatsko-konzularnim odnosima od 1945 godine do 13 februara 1957 godine, bilo da je u pitanju otvaranje novog diplomatskog predstavništva ili pretvaranje postojećeg predstavništva na viši stepen. Ukoliko takvih promena nije bilo, nego je Jugoslavija i pre ovog perioda imala u nekoj državi predstavništvo istoga stepena koje i sada ima, u informaciji nije uz ime te države ništa naznačeno.

³ Datum uz imena predstavnika jeste dan izdavanja akreditiva, patentnih pisama odnosno postavljenja šefa predstavništva.

AVGANISTAN

Kabul. Diplomatski odnosi su uspostavljeni 30. XII. 1954 godine. Od 6. III. 1956 godine poslanik je Bogdan Crnobrnja, koji je u isto vreme ambasador u Indiji, sa sedištem u Delhiju.

BELGIJA

Brisel — ambasada. 5. XII. 1955 godine poslanstvo je podignuto na stepen ambasade. Od 3. IX. 1956 godine ambasador je Mihajlo Javorski.

Adresa: 10, Boulevard Brand Whitlock, Bruxelles, Belgique. Tel. 34-87-04, 34-87-01.

BOLIVIJA

Poslanik je Dragutin Đurđev, koji je u isto vreme poslanik u Čileu, sa sedištem u Santiagu de Čileu.

Počasni konzul u La Pazu je Srećko Sasunić.

BRAZILIJA

Rio de Žaneiro — ambasada. Maja 1952 godine je poslanstvo podignuto na stepen ambasade. Od 3. IV. 1955 godine ambasador je Radoš Jovanović.

Adresa: Rua Dona Mariana 48 (Botavogo), Rio de Janeiro, Brésil. Tel. 461-222 i 267-545.

Sao Paolo — generalni konzulat. Od decembra 1954 godine generalni konzul je Stevan Đakonović.

Adresa: Rua da Consolacao nr. 37 8° andar, Sao Paolo, Brésil. Tel. 37-6359.

BUGARSKA

Sofija — ambasada. Aprila 1948 godine je poslanstvo podignuto na stepen ambasade. Otvornik poslova a. i. je Nastadin Radović.

Adresa: Ul. Georgi Georgiu Dež. № 3, Sofia, Bulgarie. Tel. 4-33-82- i 4-32-37.

BURMA

Rangun — ambasada. Diplomatski odnosi su uspostavljeni 1951 godine. Od 17. IX. 1956 godine ambasador je Zdenko Štambuk.

Adresa: 331, Prome Road, Rangoon, Birmanie.

ČEHOSLOVAČKA

Prag — ambasada. 1945 godine je poslanstvo podignuto na stepen ambasade. Od 25. VIII. 1956 godine ambasador je Marko Nikezić.

Adresa: Mostecká 15, Prague III, Tchécoslovaquie. Tel. 663-27, 663-26 i 663-28.

ČILE

Santiago de Čile — poslanstvo. Diplomatski odnosi, koji su postojali pre II Svetskog rata a bili prekinuti 1947 godine, obnovljeni su 1950 godine. Od 20. I. 1954 godine poslanik je Dragutin Đurđev.

Adresa: Santa Magdalena 41, Santiago de Chile, Chile. Tel. 495-696.

U Antofagasti je počasni konzul Petar Radmilović.

DANSKA

Kopenhagen — poslanstvo. Od 26. XI. 1952 godine poslanik je Miloš Carević.

Adresa: Svanevanvet 36, Copenhagen, Danemark. Tel. Ry-85-76.

EGIPAT

Kairo — ambasada. 27. X. 1955 godine poslanstvo je podignuto na stepen ambasade. Od 30. V. 1956 godine ambasador je Josip Đerđa.

Adresa: 11, rue Scott Moncrieff, Zamalek — Le Caire, Egypte. Tel. 802061, 808168, 801348.

EKVADOR

Poslanik je Dragutin Đurđev, koji je u isto vreme poslanik u Čileu, sa sedištem u Santiagu de Čileu.

ETIOPIJA

Adis Abeba — ambasada. Diplomatski odnosi su uspostavljeni 1951 godine. 1955 godine je poslanstvo podignuto na stepen ambasade. Od 12. IX. 1956 godine ambasador je Marijan Barišić.

Adresa: POBox 1341, Addis Ababa, Ethiopia.

FINSKA

Helsinki — poslanstvo. Od 4. V. 1955 godine poslanik je Mirko Sardelić.

Adresa: Nordenskiöldinkatu 3 A-6, Helsinki, Finlande. Tel. 54-603.

FRANCUSKA

Pariz — ambasada. Od 8. V. 1955 godine ambasador je dr. Aleš Bebler.

Adresa: 1, Boulevard Delessert, Paris XVI-e, France. Tel. TRO 89-01 do 05.

U Parizu se nalazi i Agencija za informacije.

Adresa: 30, Rue Louis le Grand, Paris 2-e, France.

Marselj — generalni konzulat. Od decembra 1956 godine generalni konzul je Luka Belomarić.

Adresa: 4, Boulevard Rivet, Marseille, France. Tel. Pr. 09-65.

Štrasburg — generalni konzulat. Od septembra 1953 godine generalni konzul je Marko Milić.

Adresa: Rue Erckmann 17, Strasbourg, Chatrian — Bas Rhin, France. Tel. 234-52.

GRČKA

Atina — ambasada. 9. I. 1953 godine poslanstvo je podignuto na stepen ambasade. Od 7. V. 1955 godine ambasador je Mišo Pavičević.

Adresa: Vasilissis Sofias 106, Athènes, Grèce. Tel. 664-791.

Solun — generalni konzulat. Od februara 1956 godine žeran generalnog konzulata je Tihomir Stojanović.

Adresa: Vasilis Olgu № 78, Thessaloniki, Grèce. Tel. 81-059.

GVATEMALA

Gvatemala — Počasni konzul je Aleksander Šerović.

HOLANDIJA

Hag — poslanstvo. Od 16. III. 1955 godine poslanik je Salko Fejić.

Adresa: 30 Groot. Hertooginnelaan, La Haye, Pays-Bas. Tel. 333-228 i 332-720.

HONDURAS

Diplomatski odnosi su uspostavljeni 1950 godine. Od septembra 1956 godine je otpravnik poslova a. i. Petar Šegvić, koji je u isto vreme otpravnik poslova a. i. u Meksiku.

INDIJA

Nju Delhi — ambasada. Diplomatski odnosi su uspostavljeni 8. XII. 1948 godine. Od 19. X. 1954 godine ambasador je Bogdan Crnobrnja.

Adresa: 13, Sunda Nagar, Mathura Road, New Delhi, India. Tel. 45-72 i 45-198.

Bombaj — generalni konzulat. Od decembra 1954 godine generalni konzul je Aleksa Džomparin.

Adresa: 120 Dinsha Watsha Road, Bombay I. India. Tel. 36374.

INDONEZIJA

Džakarta — ambasada. Diplomatski odnosi su uspostavljeni 14. X. 1954 godine. 20. avgusta 1956 godine je poslanstvo podignuto na stepen ambasade. Od 16. I. 1957 godine ambasador je dr. Stane Pavlič.

Adresa: Ditiawarman 8 Block 1 Kebajoran, Djakarta, Indonesia.

IRAN

Teheran — poslanstvo. Od 25. XI. 1953 godine poslanik e Ante Rukavina

Adresa: Avenue SABA № 14, Teheran B. P. № 7, Iran. Tel. 44-423.

ISLAND

Diplomatski odnosi su uspostavljeni 17. II. 1953 godine. Od 14. VI. 1955 godine poslanik je Maks Baće, koji je u isto vreme ambasador u Švedskoj. sa sedištem u Štokholmu.

ITALIJA

Rim — ambasada. Novembra 1954 godine poslanstvo je podignuto na stepen ambasade. Od 16. VII. 1955 godine ambasador je dr. Darko Černež.

Adresa: Via dei Monti Parioli 20, Roma, Italia. Tel. 87-72-45 i 87-72-46.

Milano — generalni konzulat. Od jula 1956 godine generalni konzul je Petar Ivković.

Adresa: Via Luigi Pirandello 3, Milano, Italia. Tel. 482-019 i 482-490.

Trst — generalni konzulat. Generalni konzul je Mitja Vošnjak.

Adresa: Strada del Friuli 54, Trieste, Italia.

IZRAEL

Tel Aviv — poslanstvo. Diplomatski odnosi su uspostavljeni 1949 godine. Od 17. IX. 1956 godine poslanik je Dragoje Đurić.

Adresa: Jaffa Rue 4, № 44, Tel Aviv, Israel. Tel. 81-604.

JAPAN

* **Tokio** — poslanstvo. Diplomatski odnosi su uspostavljeni 27. II. 1952 godine. Od 3. IV. 1954 godine poslanik je Lazar Latinović.

Adresa: Fujimicho 8, Azabu, Minato-ku, Tokyo, Japon.

JORDAN

Poslanik je Slavko Zore, koji je u isto vreme poslanik u Siriji, sa sedištem u Damasku.

JUŽNA AFIKA

Keptaun — generalni konzulat. Od avgusta 1956 godine generalni konzul je Ljubo Reljić.

Adresa: Cape Times Bldg, Room № 222, 140, St. George's Street, Cape Town, S. Africa.

KAMBODŽA

Diplomatski odnosi su uspostavljeni jula 1956 godine. Od 17. IX. 1956 godine poslanik je Zdenko Štambuk, koji je u isto vreme ambasador u Burmi, sa sedištem u Rangunu.

KANADA

Otava — ambasada. Septembra 1951 godine poslanstvo je podignuto na stepen ambasade. Od 18. V. 1955 godine ambasador je Obrad Cicmil.

Adresa: 17, Blackburn Avenue, Ottawa Ont., Canada. Tel. 3-6289.

Toronto — generalni konzulat. Od juna 1954 godine žeran generalnog konzulata je Mita Matevski.

Adresa: 27, Montclair, Toronto, Ont., Canada. Tel. HU 9-2972.

KINA

Peking — ambasada. Diplomatski odnosi su uspostavljeni 10. I. 1955 godine. Od 25. V. 1955 godine ambasador je Vladimir Popović.

Adresa: Hon Yuan en Ssu № 4, Tung Ssu District, Peking, Chine.

KOSTARIKA

Diplomatski odnosi su uspostavljeni 1952 godine. Otpravnik poslova a. i. je Petar Šegvić, koji je u isto vreme otpravnik poslova a. i. u Meksiku.

KUBA

Diplomatski odnosi su uspostavljeni 1951 godine. Otpravnik poslova a. i. je Petar Šegvić, koji je u isto vreme otpravnik poslova a. i. u Meksiku.

LIBAN

Bejrut — poslanstvo. Od 2. IV. 1955 godine poslanik je dr. Slavko Zore, koji je u isto vreme poslanik u Siriji, sa sedištem u Damasku.

Adresa: Tallat El-American, Beyrouth, Liban.

LIBIJA

Od 23. IX. 1956 godine poslanik je Josip Đerđa, koji je u isto vreme ambasador u Egiptu, sa sedištem u Kairu.

LUKSEMBURG

Od 3. IX. 1956 godine poslanik je Mihajlo Javorski, koji je u isto vreme ambasador u Belgiji, sa sedištem u Brislu.

Počasni konzul u Luksemburgu je Paul Elvinger

MAROKO

Kazablanka — generalni konzulat. Počasni konzul u Kazablanki je Pierre Maysonnier.

Adresa: 4 rue Dixmude Boite Postale 707, Casablanka, Maroko Tel. 623-11, 631-46.

MAĐARSKA

Budimpešta — ambasada. Oktobra 1956 godine poslanstvo je podignuto na stepen ambasade. Od 12. XII. 1956 godine ambasador je Jovo Kapičić.

Adresa Dozsa György út 92/b, Budapest VI, Hongrie. Tel. 420-566.

MEKSIKO

Meksiko — ambasada. Novembra 1946 godine je poslanstvo podignuto na stepen ambasade. Otpравниk poslova a. i. je Petar Šegvić.

Adresa: Av. Prado Sur № 225 — Lomas, Mexico. 10, D. F. Mexico. Tel. 20-69-23 i 20-68-69.

MONGOLIJA

Vlada FNR Jugoslavije i vlada Mongolske Narodne Republike postigle su novembra 1956 godine saglasnost da uspostave diplomatske odnose i da izvrše razmenu diplomatskih predstavnika.

NEMAČKA (Savezna Republika)

Bon — ambasada. Od 8. XII. 1951 godine politička predstavništva su podignuta na stepen ambasade. Od 31. VIII. 1956 godine ambasador je Dušan Kveder.

Adresa: Schlossstrasse 1, Mehlem Rhein, Bundesrepublik Deutschland. Tel. 12379 i 12490 (Bad Godesberg).

Hamburg — generalni konzulat. Od aprila 1954 godine žeran generalnog konzulata je Borislav Čorić.

Adresa: Harvestehuderweg 101, Hamburg, Bundesrepublik Deutschland, Tel. 444505.

Minhen — generalni konzulat. Od maja 1954 godine generalni konzul je Milan Matijašević.

Adresa: Böhmer Waldplatz 2, München 27, Bundesrepublik Deutschland. Tel. 481885, 481486.

NEMAČKA

Berlin — vojna misija FNRJ pri Savezničkom kontrolnom savetu u Nemačkoj. Šef misije Zdenko Dostal.

Adresa: Berlin-Grunewald, Bundesrepublik Deutschland Tel. 89-32-91 i 89-32-92.

NORVEŠKA

Oslo — ambasada. Novembra 1956 godine poslanstvo je podignuto na stepen ambasade. Od 10. XI. 1956 godine ambasador je Vladimir Rolović.

Adresa: Drammensveien 105, Oslo, Norvège. Tel. 44-81-05 44-09-65 i 44-80-98.

NOVI ZELAND

Velington — generalni konzulat. Od aprila 1955 godine generalni konzul je Nikola Krajinović.

Adresa: 35 Arawa Road, Hataitai, Wellington, New Zealand.

ORGANIZACIJA UJEDINJENIH NACIJA

Njujork — stalna misija FNRJ pri Organizaciji Ujedinjenih nacija. Šef misije je dr. Jože Brilej.

Adresa: 854, Fifth Avenue, New York 21, N. Y., U. S. A. Tel. Trafalgar 9-8700 do 8705.

Ženeva — stalna delegacija FNRJ pri Organizaciji Ujedinjenih nacija. Šef delegacije Gustav Vlahov.

Adresa: 11 bis Avenue de Champel, Genève, Suisse, Tel. 66-119 i 58-880.

ORGANIZACIJA ZA EVROPSKU EKONOMSKU SARADNJU

Pariz — stalna delegacija FNRJ pri Organizaciji za evropsku ekonomsku saradnju (OEEC). Šef delegacije je Stanislav Kopčok.

Adresa: 1, Boulevard Delessert, Paris XVI-e, France.

PAKISTAN

Karači — poslanstvo. Diplomatski odnosi su uspostavljeni 18. V. 1948 godine. Od 1. III. 1953 godine otpravnik poslova je Branko Japundžić.

Adresa: 112, Clifton, Karachi, Pakistan. Tel. 65-15.

PANAMA

Diplomatski odnosi su uspostavljeni 1953 godine. Otpравниk poslova a. i. je Petar Šegvić, koji je u isto vreme i otpravnik poslova a. i. u Meksiku.

PARAGVAJ

Diplomatski odnosi su uspostavljeni 1950 godine. Poslanik je Slavoljub Petrović, koji je u isto vreme ambasador u Argentini, sa sedištem u Buenos Airesu.

Počasni konzul u Asuncionu je Juraj Đučić.

PORTUGALIJA

Godine 1948 ukinuto je poslanstvo, ali diplomatski odnosi nisu prekinuti, već se održavaju preko ambasade u Parizu.

POLJSKA

Varšava — ambasada. Julia 1945 godine je poslanstvo podignuto na stepen ambasade. Od 28. XI. 1954 godine ambasador je Milorad Milatović.

Adresa Al. Ujazdowska 23, Warszawa, Pologne. Tel. 85-136.

RUMUNIJA

Bukurešt — ambasada. Od 9. XI. 1954 godine ambasador je Nikola Vujanović.

Adresa: Calea Darobantilor 34, Bucarest, Roumanie. Tel. 10-980.

SAVEZ SOVJETSKIH SOCIJALISTIČKIH REPUBLIKA

Moskva — ambasada. Od 10. III. 1956 godine ambasador je Veljko Mićunović.

Adresa: Hlebnyj Pereulok 21, Moskva, SSSR. Tel. K-4-96-88 i K-4-79-02.

SJEDINJENE AMERIČKE DRŽAVE

Vašington — ambasada. Od 8. III. 1954 godine ambasador je Leo Mates.

Adresa: 1520, 16th Street N. W., Washington, D. C., U. S. A. Tel. HObart 2-1450.

Njujork — agencija za informacije.

Adresa: 816, Fifth Avenue, New York 2, N. Y., U. S. A.

Čikago — generalni konzulat. Od avgusta 1956 godine generalni konzul je Jokaš Brajović.

Adresa: 188, W. Randolph Street, Chicago, Illinois, U.S.A. Tel. FI6-3372 i FI6-3373.

Njujork — generalni konzulat. Od februara 1956 godine generalni konzul je Lazar Lilić.

Adresa: 816, Fifth Avenue, New York 21, N. Y., U.S.A. Tel. TE 8-2353 i TE 8-2350.

San Francisko — generalni konzulat. Od marta 1954 godine generalni konzul je Branko Karadole.

Adresa: 461, Market Street, San Francisco 5, California, USA. Tel. YU2-4736 i YU2-4377.

SIRIJA

Damask — poslanstvo. Diplomatski odnosi su uspostavljeni 26. II. 1946 godine. Od 2. IV. 1955 godine poslanik je dr. Slavko Zore.

Adresa: Chara Al-Jalaa, Damask, Syrie. Tel. 16-222.

SUDAN

Kartum — poslanstvo. Diplomatski odnosi su uspostavljeni 14. II. 1956 godine. Od septembra 1956 godine otpravnik poslova je Živadin Simić.

Adresa: Block 28 Street № 41 Khartown, FOBox 1180 Sudan.

ŠPANIJA

Vlada FNRJ održava redovne diplomatske odnose sa vladom republikanske Španije. Republikanska Španija ima poslanstvo u Beogradu, a FNRJ sa vladom republikanske Španije održava diplomatske odnose preko svoje ambasade u Parizu.

ŠVAJCARSKA

Bern — poslanstvo. Od 7. I. 1954 godine poslanik je Viktor Repić.

Adresa: Kalcheggweg 38, Berne, Suisse. Tel. 44251, 44252 i 44253.

Cirih generalni konzulat. Od oktobra 1954 godine generalni konzul je Božidar Stanić.

Adresa: Eidmattstrasse 39, Zürich, Suisse. Tel. 34-61-61 i 34-61-83.

Ženeva — generalni konzulat. Od 22. III. 1956 godine žeran generalnog konzulata je Mauro Henčić.

Adresa: 11 bis Avenue de Champel, Genève, Suisse. Tel. 5880.

ŠVEDSKA

Štokholm — ambasada. Septembra 1956 godine poslanstvo je podignuto na stepen ambasade. Od 16. IV. 1955 godine poslanik je Maks Baće; od 11. IX. 1955 godine on je ambasador.

Adresa: Tyrgatan № 6, Stocholm, Suède, Tel. 2152-45.

TAJLAND

Diplomatski odnosi su uspostavljeni 27. X. 1954 godine. Poslanik je Zdenko Štambuk, koji je u isto vreme i ambasador u Burmi, sa sedištem u Rangunu.

TUNIS

Od 13. II. 1957 godine poslanik je dr. Aleš Bebler, koji je u isto vreme ambasador u Francuskoj, sa sedištem u Parizu.

TURSKA

Ankara — ambasada. Od 16. VII. 1955 godine ambasador je Dragomir Vučinić.

Adresa: Kavaklidere Sokagi 41, Ankara, Turquie. Tel. 22106 i 25932.

Istanbul — generalni konzulat. Od decembra 1954 godine generalni konzul je Kiro Hadživasiljev.

Adresa: Osman bey Halaskar gazi cadessi 243/1, Istanbul, Turquie. Tel. 81-004, 87-071, 81-133.

URUGVAJ

Montevideo — poslanstvo. Poslanik je Slavoljub Petrović, koji je u isto vreme ambasador u Argentini, sa sedištem u Buenos Airesu.

Adresa: Plaza Independencia 838, p. 3 escr. 20, Montevideo, Uruguay. Tel. 82826.

VELIKA BRITANIJA

London — ambasada. Od 17. IX. 1956 godine ambasador je Ivo Vejvoda.

Adresa: 25, Kensington Gore, London, S. W. 7 England. Tel. KENSington: 3400.

VENEČUELA

Diplomatski odnosi su uspostavljeni 1951 godine. Poslanik je Radoš Jovanović, koji je u isto vreme ambasador u Braziliji, sa sedištem u Rio de Žaneiru.

M. K.

(Podaci iz Državnog sekretarijata za inostrane poslove).

SADRŽAJ PRVOG BROJA

STANOVNIŠTVO

Porast stanovništva i gustina naseljenosti	1 — 6
--	-------

DRUŠTVENO I DRŽAVNO UREĐENJE

Savezna narodna skupština	7 — 12
Zasedanje Savezne narodne skupštine	13 — 14
Razvoj radničkog samoupravljanja	15 — 22

POLITIČKE I DRUŠTVENE ORGANIZACIJE

Treći plenum Centralnog veća Saveza sindikata Jugoslavije	23 — 24
---	---------

PRIVREDA

Savezni društveni plan za 1957 godinu	25 — 29
Crna metalurgija	30 — 32
Boksit	33 — 34
Hidro sistem Dunav — Tisa — Dunav	35
Lična potrošnja	36 — 38
Ekonomsko-finarski odnosi sa inostranstvom	39 — 40

KULTURA

Ekonomski instituti	41 — 42
-------------------------------	---------

FIZIČKA KULTURA I NARODNA TEHNIKA

Partizan Jugoslavije — Savez za telesno vaspitanje	43 — 44
Sportisti na XVI olimpijadi u Melburnu	44
Deset godina Narodne tehnike-Saveza za tehničko vaspitanje	45 — 46

SPOLJNA POLITIKA

Jugoslovenski stav o događajima u Mađarskoj	47 — 52
Jugoslovenski stav o Sueckoj krizi	53 — 54
Međunarodni ugovori zaključeni u 1956 godini	55 — 60

Publikacija izlazi krajem svakog meseca. / Godišnja pretplata 3.000 dinara.
/ Tekući račun kod Narodne banke br. 1032—T—645. / Redakcija: Ulica
Dečanska 12, tel. 24-751. / Administracija: Ulica Kosmajka 7, tel. 22-778.
pošt. fah 62 / Beograd

Štampa Beogradski grafički zavod, Beograd

